

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ, ΔΙΚΑΙΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ &
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ ΝΟΜΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ & ΔΙΚΑΙΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2021-2022

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Δήμητρας Βασιλείου Κούσουλα
Α.Μ. 7340182101012

**Η συμβολή του Κανονισμού 2019/1111 στις υποθέσεις διεθνούς
απαγωγής - Σύγκριση με τον Κανονισμό 2201/2003**

Επιβλέποντες:

- α) Αν. Καθηγήτρια Χ. Τσούκα
- β) Καθηγητής Χ. Παμπούκης
- γ) Καθηγήτρια Ε. Μουσταΐρα

Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 2022

Copyright © [Δήμητρα Κούσουλα, 2022]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν την συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	4
I. Εισαγωγή.....	5
II. Πρώτο Μέρος: Το Νομοθετικό Πλαίσιο για τις αστικές πτυχές της διεθνούς απαγωγής παιδιών.....	9
Η Σύμβαση της Χάγης για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών της 25 ^{ης} Οκτωβρίου 1980.....	11
Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου της 27 ^{ης} Νοεμβρίου 2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1347/2000 (Βρυξέλλες Ια).....	13
Κανονισμός (ΕΕ) 2019/1111 του Συμβουλίου της 25 ^{ης} Ιουνίου 2019 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας και για τη διεθνή απαγωγή παιδιών (Βρυξέλλες ΙΙbis).....	16
III. Δεύτερο Μέρος: Παράμετροι της νομικής ρύθμισης της διεθνούς απαγωγής παιδιών.....	17
Πεδίο εφαρμογής.....	18
Ρυθμίσεις Δικαιοδοσίας.....	27
Διαδικασία.....	34
Η επιστροφή του τέκνου.....	37
Άρνηση επιστροφής.....	41
Ακρόαση του παιδιού.....	48
Οι Κεντρικές Αρχές.....	53
Καινοτομίες του Κανονισμού 2019/1111.....	56
IV. Τελικές παρατηρήσεις.....	62
V. Βιβλιογραφία.....	64

Περίληψη

Η διεθνής απαγωγή τέκνων είναι ένα φαινόμενο που έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις, ως απότοκο της δημιουργίας διεθνών οικογενειών. Οι συνέπειές της είναι τραυματικές για το παιδί το οποίο αποκόπτεται βίαια από το περιβάλλον του και τον γονέα που το φρόντιζε. Οι δύο αυτές παράμετροι ευαισθητοποίησαν τη διεθνή κοινότητα, η οποία επεδίωξε την αντιμετώπιση των αστικών πτυχών της διεθνούς απαγωγής υιοθετώντας τη Σύμβαση της Χάγης του 1980 για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, θεσπίστηκε ο Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003, ο οποίος πρόσφατα αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό (ΕΕ) 2019/1111. Στόχος αυτών των νομοθετικών κειμένων είναι η προστασία του συμφέροντος του τέκνου, το οποίο ταυτίζεται με την άμεση επιστροφή του, πλην συγκεκριμένων εξαιρέσεων. Κεντρικός μοχλός στην προσπάθεια αυτή είναι η οικοδόμηση ενός συστήματος διεθνούς συνεργασίας, μέσω της σύστασης κεντρικών αρχών που αναλαμβάνουν το συντονισμό των ενεργειών των αρμόδιων δικαστικών ή/και διοικητικών αρχών. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η εξέταση των βασικών σημείων των τριών αυτών νομοθετικών κειμένων, τα οποία λειτουργούν συμπληρωματικά. Επιπλέον, αναδεικνύονται οι βασικές δυσλειτουργίες του προϊσχύσαντος Κανονισμού που κατέστησαν αναγκαία την αναδιατύπωσή του, παρουσιάζονται οι νέες ρυθμίσεις του Κανονισμού 2019/1111 και αξιολογείται η συμβολή του. Αρωγός στην προσπάθεια αυτή καθίσταται η ελληνική και ευρωπαϊκή νομολογία, η οποία παρατίθεται στα οικεία σημεία.

Λέξεις – κλειδιά: διεθνής απαγωγή παιδιών, Σύμβαση της Χάγης 1980, Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003, Κανονισμός (ΕΕ) 2019/1111, επιστροφή του παιδιού, άρνηση επιστροφής

Abstract

International child abduction is a phenomenon that has reached great proportions as a result of the creation of international families. Its consequences are traumatic for the children, who are forcibly cut off from their environment and the parent who cared for them. These two aspects have raised the awareness of the international community, which has sought to address the civil aspects of international abduction by adopting the 1980 Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction. At the European level, Regulation (EC) 2201/2003 was adopted, recently replaced by Regulation (EU) 2019/1111. The aim of these legislative texts is to protect the best interests of the child, which is identical to the immediate return of the child, subject to certain exceptions. A central lever in this effort is the building of a system of international cooperation through the establishment of central authorities that undertake the coordination of the actions of the competent judicial and/or administrative authorities. This paper attempts to examine the main points of these three pieces of legislation, whose function is complementary. In addition, the main dysfunctions of the previous Regulation that made it necessary to recast it are highlighted, the new provisions of Regulation 2019/1111 are presented and its contribution is evaluated. The Greek and European case law, which is cited in the relevant sections, assists in this effort.

Key words: international child abduction, Hague Convention, Regulation (EC) 2201/2003, Regulation (EU) 2019/1111, return of children, refusal of return

I. Εισαγωγή

Το φαινόμενο της διασυνοριακής απαγωγής παιδιών παραμένει επίκαιρο από το 1980 οπότε και ρυθμίστηκε για πρώτη φορά η αστική πτυχή της διεθνούς απαγωγής τέκνων μέχρι σήμερα. Το 2016, ο αριθμός των «διεθνών» ζευγαριών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε υπολογιστεί σε 16 εκατομμύρια, ενώ τα «διεθνή» διαζύγια ανέρχονται σε 140.000 ετησίως. Ομοίως, ο αριθμός των τέκνων που γεννιούνται από ανύπαντρα «διεθνή» ζευγάρια αυξάνεται. Τέλος, 1.800 διεθνείς απαγωγές τέκνων σημειώνονται ετησίως. Οι λόγοι εμφάνισης και συντήρησης του φαινομένου εξακολουθούν να είναι ίδιοι. Πρώτον, η δημιουργία «διεθνών» οικογενειών, ήτοι οικογενειών αποτελούμενων από άτομα διαφορετικής εθνικότητας και συνακόλουθα διαφορετικού κοινωνικού και πολιτιστικού υποβάθρου οδηγεί, σε περίπτωση διάσπασης, σε «διεθνή» διαζύγια, οπότε τίθεται ζήτημα επιμέλειας των τέκνων. Ο γονέας που θα αποκλεισθεί από την επιμέλεια ενδέχεται να αισθάνεται αποκομμένος από το τέκνο του, ενώ η πολύ συχνά κακή έως ανύπαρκτη επικοινωνία με το γονέα που ασκεί την επιμέλεια υπονομεύει και τη δική του επικοινωνία του με το τέκνο του, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε μία πράξη αυτοδικίας για την ανατροπή της κατάστασης μέσω της «απαγωγής» του τέκνου του. Σε αυτή την απόφαση μπορεί να τον οδηγήσουν και άλλοι παράγοντες, όπως η προσδοκία επεικέστερης δικαστικής κρίσης από τα δικαστήρια του κράτους καταγωγής του, η αντίληψη ότι ο ίδιος γνωρίζει καλύτερα το συμφέρον του τέκνου του, αλλά και μία νοοτροπία κτητικότητας του τέκνου ή και εκδικητικότητας απέναντι στον έτερο γονέα, τον οποίο θέλει να πλήξει μέσω της αποστέρησης του τέκνου του και βίαιης αποκοπής από αυτό. Από την άλλη πλευρά, και ο γονέας που θα αναλάβει την επιμέλεια του τέκνου, εφόσον κατάγεται από άλλο κράτος από αυτό της συνήθους διαμονής του τέκνου, συχνά αποφασίζει να επιστρέψει στην πατρίδα του μαζί με το τέκνο, διακατεχόμενος από την ίδια αντίληψη περί γνώσεως του αληθούς συμφέροντος του τέκνου. Στα ανωτέρω, πρέπει να προστεθούν και αντικειμενικοί παράγοντες, όπως η εύκολη και γρήγορη διασυνοριακή μετακίνηση (ιδίως στον ευρωπαϊκό χώρο όπου οι έλεγχοι είναι πολύ περιορισμένοι), σε συνδυασμό με την πολύ αργή απονομή της δικαιοσύνης που διευκολύνει την παγίωση μίας παράνομης κατάστασης¹.

Τα μέσα αντιμετώπισης της διεθνούς απαγωγής παιδιών μπορούν να διακριθούν αφενός σε μέσα εσωτερικού και διεθνούς δικαίου και αφετέρου σε μέσα αστικού και ποινικού δικαίου. Ως προς την πρώτη κατηγορία, εσωτερικά μέσα αποτελούν η εθνική νομοθεσία και νομολογία, σύμφωνα με τις οποίες διατάσσεται η επιστροφή του παιδιού στο γονέα που έχει το δικαίωμα της επιμέλειας. Διεθνή μέσα είναι τα συμβατικά κείμενα που επιδιώκουν είτε προληπτικά να αποτρέψουν τις διεθνείς απαγωγές τέκνων, είτε κατασταλτικά να εξαλείψουν τα αποτελέσματά τους. Ως προς τη δεύτερη κατηγορία, μέσα αστικού δικαίου συνιστούν τυχόν αστικές κυρώσεις, ενώ μέσα ποινικού δικαίου συνιστούν τυχόν ποινικές κυρώσεις. Η παρούσα εργασία

---

¹«Συχνά περιορισμένη αποτελεσματικότητα των δικαστικών αποφάσεων των σχετικών με την επιμέλεια έξω από τη χώρα προέλευσής τους, την έλλειψη διακρατικής συνεργασίας στο επίπεδο των δικαστικών αρχών εξαιτίας της ανυπαρξίας ή της αναποτελεσματικότητας σχετικών διεθνών συμβάσεων, τη δυνατότητα καταστρατηγικού forum shopping από τον απαγωγέα γονέα, που υλοποιείται από την εγκατάστασή του από μία πολιτεία σε άλλη και την έλλειψη ικανοποιητικών και εκτελέσιμων αστικών και ποινικών κυρώσεων του απαγωγέα», Γραμματικάκη-Αλεξίου, Η διεθνής απαγωγή παιδιών, Κατά τη σύμβαση της Χάγης του 1980, Σάκκουλας, 1996.

περιορίζεται στην προσέγγιση των διεθνών αστικών μέσων αντιμετώπισης του φαινομένου της διεθνούς απαγωγής τέκνων.

Περαιτέρω, τα μέσα αντιμετώπισης μπορεί να είναι τόσο προληπτικά όσο και κατασταλτικά. Σαφώς βέλτιστη είναι η πρόληψη της διεθνούς απαγωγής του τέκνου, προκειμένου να αποτραπεί η δημιουργία μίας κατάστασης που θα τραυματίσει όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και πρωτίστως το απαχθέν τέκνο. Η απαγωγή, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, δεν εξυπηρετεί το βέλτιστο συμφέρον του τέκνου. Τούτο διότι, καταρχάς, αλλάζει βίαια το περιβάλλον του, ενώ το συμφέρον του παιδιού απαιτεί σταθερότητα, προκειμένου να επιτευχθεί η ομαλή ανάπτυξή του. Η αλλαγή του περιβάλλοντος δεν περιορίζεται μόνο στην αλλαγή του τόπου διαμονής του, αλλά και στη βίαιη αποκοπή από τον γονέα που μέχρι εκείνη τη στιγμή ασκούσε την επιμέλειά του, καθώς και από τον κοινωνικό του περίγυρο, φίλους και συγγενείς. Επίσης, το νέο περιβάλλον μπορεί να συνεπάγεται νέα γλώσσα, νέα ήθη και έθιμα και νέα θρησκεία. Η προσαρμογή του παιδιού στο νέο περιβάλλον εξαρτάται σημαντικά από την ηλικία του, καθώς όσο μικρότερο είναι το παιδί τόσο ευκολότερα προσαρμόζεται, ενώ όσο μεγαλώνει το παιδί τόσο αυξάνεται και η δυσκολία προσαρμογής του στο νέο περιβάλλον. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι το χρονικό διάστημα που θα διαρρεύσει από την απαγωγή μέχρι την επιστροφή του τέκνου πρέπει να είναι το μικρότερο δυνατό, προκειμένου να περιοριστεί η ζημία και να προστατευτεί το συμφέρον του τέκνου. Μάλιστα, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι η μεγαλύτερη χρονική καθυστέρηση μπορεί να καθιστά την επιστροφή του παιδιού πιο δύσκολη από την παραμονή του στο νέο περιβάλλον. Επομένως, επειδή αφενός η πρόληψη της διεθνούς απαγωγής δεν καθίσταται πάντα εφικτή αφετέρου δε οι συνέπειές της είναι επιζήμιες για το παιδί, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα που θα επιτρέψουν την ταχύτερη δυνατή επαναφορά της προτέρας κατάστασης.

Ενόψει όλων αυτών, η διεθνής κοινότητα ευαισθητοποιήθηκε, διαπιστώνοντας ότι μόνο μέσω της διεθνούς συνεργασίας το φαινόμενο της διεθνούς απαγωγής τέκνων θα μπορέσει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά τόσο σε επίπεδο πρόληψης όσο και σε επίπεδο καταστολής. Πράγματι, στην δέκατη τρίτη (13^η) σύνοδο της Συνδιάσκεψης της Χάγης, τέθηκε το ζήτημα της προετοιμασίας ενός συμβατικού κειμένου «για ένα πρόβλημα που ενέπλεκε χώρες σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης»². Στη δέκατη τέταρτη σύνοδο, στις 25 Οκτωβρίου 1980, υιοθετήθηκε ομόφωνα από τα τέσσερα παρόντα κράτη μέλη –μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα³- η σύμβαση για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών. Σήμερα, η Σύμβαση αυτή έχει υπογραφεί από 102 κράτη, μετά και την πρόσφατη υπογραφή της από το Cabo Verde, στις 18 Οκτωβρίου 2022⁴.

---

²Γραμματικάκη-Αλεξίου, ό.π., σελ. 21

³Τα υπόλοιπα κράτη μέλη που υπέγραψαν τη Σύμβαση είναι η Γαλλία, η Ελβετία και ο Καναδάς. Στην Ελλάδα, η Σύμβαση κυρώθηκε με το νόμο 2102/1992.

⁴Η έναρξη της ισχύος του ορίστηκε η 1^η Ιανουαρίου 2023. Το Cabo Verde υπέγραψε και τη Σύμβαση για την Προστασία του Παιδιού, η οποία έχει πλέον 54 κράτη-μέλη. Η έναρξη ισχύος της τελευταίας ορίστηκε η 1^η Αυγούστου 2023 (HCCH | Cabo Verde accedes to the Child Abduction and Child Protection Conventions).

Οι διατάξεις της Σύμβασης αυτής συμπληρώνονται από τις διατάξεις του Κανονισμού (ΕΚ) 2201/2003⁵ (Βρυξέλλες Ια), ο οποίος από την 1^η Αυγούστου 2022⁶ αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό (ΕΕ) 2019/1111⁷ (Βρυξέλλες Ιβίς). Αμφότεροι οι Κανονισμοί περιέχουν αυτοτελείς διατάξεις που ρυθμίζουν τα ζητήματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών και υπερισχύουν των διατάξεων της Σύμβασης στις απαγωγές που λαμβάνουν χώρα εντός ευρωπαϊκού εδάφους. Η Σύμβαση και οι Κανονισμοί έχουν κοινή στοχοθεσία, τόσο σε επίπεδο πρόληψης, με την αποτροπή της υλοποίησης της απαγωγής όσο και σε επίπεδο καταστολής, με τη συνεργασία για την εξασφάλιση της άμεσης επιστροφής του τέκνου στο κράτος προελεύσεως.

Κοινός στόχος της Σύμβασης και των Κανονισμών είναι η προστασία του συμφέροντος του παιδιού, το οποίο αναδύεται πλέον σε πρωταγωνιστή στα θέματα που το αφορούν. Μάλιστα, ο εικοστός αιώνας έχει αποκληθεί αιώνας των νέων ή του παιδιού, καθώς οι νέοι μετεξελίχθηκαν από αντικείμενα του δικαίου σε υποκείμενα και θεσμοποιήθηκε η ακρόαση και λήψη υπόψιν της γνώμης τους σε θέματα που τους αφορούν, ενώ αναγνωρίστηκε η σημασία της εξασφάλισης των καλύτερων δυνατών συνθηκών στην ομαλή ανάπτυξη των ανηλίκων⁸. Για την εξυπηρέτηση αυτού του στόχου, λαμβάνονται υπόψιν και άλλα σημαντικά συμβατικά κείμενα, που θεσπίζουν θεμελιώδεις αρχές και εμμέσως ή αμέσως επηρεάζουν το περιεχόμενο των ανωτέρω νομοθετικών κειμένων. Οι πιο σημαντικές συμβάσεις είναι 1) η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1980 για την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε θέματα επιμέλειας των τέκνων και για την αποκατάσταση της επιμέλειάς τους, 2) η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) του 1950, σε αντιστοιχία με το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, 3) η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989 και 4) η Διεθνής Σύμβαση της Χάγης του 1996 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση, την εκτέλεση και τη συνεργασία ως προς τη γονική ευθύνη και τα μέτρα προστασίας του παιδιού.

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται η εξέταση των αστικών πτυχών της διεθνούς απαγωγής τέκνων υπό το πρίσμα των πρόσφατων νομοθετικών εξελίξεων και ιδίως επιχειρείται η εξέταση της συμβολής του νέου Κανονισμού (ΕΕ) 2019/1111 στις υποθέσεις διεθνούς απαγωγής τέκνων, σε σχέση με τον προϊσχύσαντα Κανονισμό (ΕΚ) 2201/2003. Από το εγχείρημα αυτό δε θα μπορούσε να απουσιάζει η παρουσίαση των βασικών έστω σημείων της Σύμβασης της Χάγης του 1980, η οποία κατέχει εξέχουσα θέση στη ρύθμιση του ζητήματος αυτού και την οποία συμπληρώνουν οι δύο Κανονισμοί. Έτσι, στο πρώτο μέρος γίνεται μία επισκόπηση των τριών αυτών νομοθετικών κειμένων και στις συνθήκες που οδήγησαν στη θέσπιση καθενός από αυτούς. Ιδίως, δε, παρουσιάζονται οι βασικές ελλείψεις του Κανονισμού 2201/2003 που οδήγησαν στην αναδιατύπωσή του με τον Κανονισμό 2019/1111. Στο δεύτερο

---

⁵Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθμ. 1347/2000

⁶Τα άρθρα 92, 93 και 101 του Κανονισμού 2019/1111 εφαρμόζονται από τις 22 Ιουλίου 2019 (ά. 105 παρ. 2)

⁷Κανονισμός (ΕΕ) 2019/1111 του Συμβουλίου της 25^{ης} Ιουνίου 2019 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας και τη διεθνή απαγωγή παιδιών

⁸ Von Oberbeck, *L' intérêt de l' enfant et l' evolution du droit international privé de la filiation*, Liber Amicorum A. Schnitzer, Γραμματικάκη-Αλεξίου, ό.π., σελ.14

μέρος, αναλύονται οι βασικές ρυθμίσεις των τριών αυτών κειμένων, αναδεικνύονται τα σημεία σύγκλισης και διαφοροποίησής τους και κυρίως παρουσιάζονται οι νέες ρυθμίσεις του νέου Κανονισμού και οι καινοτομίες που εισαγάγει. Στο τελευταίο μέρος, παρατίθενται οι τελικές παρατηρήσεις και γίνεται μία αξιολόγηση της συνεισφοράς του νέου Κανονισμού στην αντιμετώπιση του επίκαιρου θέματος της διεθνούς απαγωγής παιδιών.

II. Πρώτο Μέρος: Το Νομοθετικό Πλαίσιο για τις αστικές πτυχές της διεθνούς απαγωγής παιδιών

Ο εικοστός αιώνας έχει χαρακτηριστεί ως ο αιώνας του παιδιού, καθώς το παιδί μετεξελίχθηκε σε υποκείμενο δικαίου από αντικείμενο και αναγνωρίστηκε ως άτομο με δικά του δικαιώματα και ανάγκες, που δικαιούται να εκφράζει την άποψή του σε ζητήματα που το αφορούν, ενώ θεσμοποιήθηκε και το δικαίωμα ακρόασής του.

Η προστασία του παιδιού τέθηκε από νωρίς στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος. Ίσως η πρώτη συμβατική εκδήλωση της αυτής να εμφανίστηκε στη συνθήκη του Μοντεβιδέο του 1889 περί του διεθνούς αστικού δικαίου⁹. Το 1902, η Διεθνής Συνδιάσκεψη της Χάγης του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, η οποία λειτουργεί από το 1893, εγκαινίασε τη λειτουργία της, επιλέγοντας ως θέμα της πρώτης σύμβασης την επιμέλεια των ανηλίκων. Η επιλογή του θέματος αυτού για την εγκαινίαση της λειτουργίας της αποδεικνύει αφενός την επίγνωση της σοβαρότητας των προβλημάτων που σχετίζονται με τον ανήλικο στο χώρο του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου και αφετέρου τη σημασία που αποδίδει η διεθνής κοινότητα στο παιδί και τα δικαιώματά του. Στις διατάξεις των άρθρων 7 και 8 της σύμβασης αυτής, μάλιστα, προβλέπονται μέτρα για την προστασία του προσώπου και των συμφερόντων των αλλοδαπών ανηλίκων από τις αρχές μιας χώρας σε επείγουσες περιπτώσεις και μέχρι τη ρύθμιση της επιμέλειας, καθώς και η συνεργασία μεταξύ των αρχών της πολιτείας στην οποία βρίσκεται ο ανήλικος και της πολιτείας της ιθαγένειάς του, μέσω της διαβίβασης πληροφοριών για την κατάσταση του ανηλίκου¹⁰.

Η μέριμνα για την προστασία του παιδιού εξακολούθησε και στη διάρκεια του Μεσοπολέμου με τη διακήρυξη της Γενεύης για τα δικαιώματα του παιδιού της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 1924. Εντούτοις, το ενδιαφέρον για τα δικαιώματα και τις ανάγκες του παιδιού κορυφώνεται μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με τα εμβληματικά κείμενα της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 10^{ης} Δεκεμβρίου 1948 και της Σύμβασης περί της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών της 4^{ης} Νοεμβρίου 1950, οι οποίες περιέχουν ειδικές διατάξεις για τα δικαιώματα των παιδιών. Ακολούθησε η διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού της 20^{ης} Νοεμβρίου 1959, η οποία θεωρήθηκε τόσο σημαντική, ώστε η εικοστή επέτειος από την υπογραφή της, το έτος 1979, κηρύχθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη ως «έτος του παιδιού». Η επέτειος αυτή συγκέντρωσε το διεθνές ενδιαφέρον στις ανάγκες του παιδιού και η αναγνώριση των ξεχωριστών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των παιδιών οδήγησε στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1989 για τα δικαιώματα του παιδιού¹¹. Το ά. 11 αναφέρεται στην περίπτωση της

⁹Γραμματικάκη-Αλεξίου, ό.π., σελ. 14

¹⁰Ένα άλλο ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της σύμβασης αυτής, που δε στερείται ενδιαφέροντος, είναι η για πρώτη φορά επιλογή του όρου της «συνήθους διαμονής», η οποία στη συνέχεια αποτέλεσε το βασικό σύνδεσμο του προσωπικού θεσμού έναντι της κατοικίας και της ιθαγένειας

¹¹Στην Ελλάδα κυρώθηκε με το ν. 2101/92 (ΦΕΚ Α' 192).

διεθνούς απαγωγής παιδιών, ορίζοντας ότι «*Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν μέτρα εναντίον των αθέμιτων μετακινήσεων παιδιών στο εξωτερικό και εναντίον της μη επανόδου τους. Για το σκοπό αυτό, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ευνοούν τη σύναψη διμερών ή πολυμερών συμφωνιών ή την προσχώρηση στις ήδη υπάρχουσες συμφωνίες*».

Η ιδέα ρύθμισης του φαινομένου της διεθνούς απαγωγής παιδιών προήλθε από τον αντιπρόσωπο του Καναδά το 1976 κατά τη διάρκεια συνάντησης της Ειδικής Επιτροπής για τον εντοπισμό θεμάτων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που απαιτούν επεξεργασία από τη συνδιάσκεψη. Η προκαταρκτική μελέτη του θέματος υπέδειξε ότι το φαινόμενο της διεθνούς απαγωγής παιδιών είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις σε όλες τις χώρες της Συνδιάσκεψης και εμφάνιζε κοινά χαρακτηριστικά, είτε με τη μορφή της απαγωγής παιδιών από τον ένα γονέα είτε της παράνομης κατακράτησής τους από τον γονέα που δεν είχε τη γονική μέριμνα. Έτσι, η 13^η σύνοδος της Συνδιάσκεψης της Χάγης υποστήριξε την προετοιμασία ενός συμβατικού κειμένου για ένα πρόβλημα που ενέπλεκε χώρες σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης.

Πράγματι, στη δέκατη τέταρτη σύνοδο, στις 25 Οκτωβρίου 1980, υιοθετήθηκε ομόφωνα από τα τέσσερα παρόντα κράτη μέλη –μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα¹²– η σύμβαση για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών. Σήμερα, η Σύμβαση αυτή έχει υπογραφεί από 102 κράτη, μετά και την πρόσφατη υπογραφή της από το Cabo Verde, στις 18 Οκτωβρίου 2022.

Στην ενότητα αυτή, παρατίθενται τα βασικά σημεία, ο σκοπός και η λειτουργία των τριών νομοθετικών κειμένων που ρυθμίζουν τη διεθνή απαγωγή παιδιών, ήτοι η Σύμβαση της Χάγης για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών της 25^{ης} Οκτωβρίου 1980, ο Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1347/2000 (Βρυξέλλες Ια) και ο Κανονισμός (ΕΕ) 2019/1111 του Συμβουλίου της 25^{ης} Ιουνίου 2019 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας και για τη διεθνή απαγωγή παιδιών (Βρυξέλλες ΙΙbis). Επιπλέον, επισημαίνονται οι ελλείψεις του Κανονισμού 2201/2003 που οδήγησαν στη θέσπιση του νέου Κανονισμού 2019/1111.

---

¹²Τα υπόλοιπα κράτη μέλη που υπέγραψαν τη Σύμβαση είναι η Γαλλία, η Ελβετία και ο Καναδάς. Στην Ελλάδα, η Σύμβαση κυρώθηκε με το νόμο 2102/1992.

Η Σύμβαση της Χάγης για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών της 25^{ης} Οκτωβρίου 1980

Η Σύμβαση της Χάγης του 1980 για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών (στο εξής Σύμβαση) κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν. 2102/1992. Πρόκειται για ένα συμβατικό κείμενο που διακρίνεται από πρωτοτυπία και για αυτό έχει υποστηριχθεί ότι «όμοιό του δεν υπάρχει ανάμεσα στις υπόλοιπες συμβάσεις της Χάγης¹³».

Οι βασικές αρχές της Σύμβασης αποτυπώνονται ήδη από το προοίμιο, το οποίο αριθμεί μόλις τέσσερα εδάφια, πλην όμως είναι περιεκτικό¹⁴. Σε αυτό, τα συμβαλλόμενα κράτη διακηρύττουν την βαθειά πίστη τους στην πρωταρχική σημασία του συμφέροντος του παιδιού για κάθε ζήτημα σχετικό με την επιμέλειά του και εκφράζουν την επιθυμία τους να προστατεύσουν διεθνώς το παιδί από τις επιβλαβείς συνέπειες της απαγωγής του δημιουργώντας τις διαδικασίες εκείνες που θα διασφαλίσουν την άμεση επιστροφή του παιδιού.

Η ιδιαιτερότητα της εν λόγω Σύμβασης συνίσταται στο ότι αν και ανήκει στο χώρο του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου λόγω του αντικειμένου της, οι διατάξεις που περιέχει δεν ομοιάζουν στους κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, Επίσης, δεν ενδιαφέρεται καταρχήν για το εφαρμοστέο δίκαιο στην επιμέλεια των παιδιών, καθώς δεν αποσκοπεί στην οριστική ρύθμιση του θέματος, ούτε είναι μία σύμβαση για την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων επιμέλειας. Η Σύμβαση είναι αυτόνομη, υπό την έννοια ότι δεν συμπλέκεται με άλλα συμβατικά κείμενα που έχουν ως αντικείμενο την προστασία των ανηλίκων ή ρυθμίζουν την επιμέλεια.

Ταυτόχρονα, όμως, η Σύμβαση δεν επιχειρεί να ρυθμίσει όλα τα ζητήματα που αναφέρονται στο πλαίσιο μίας διεθνούς απαγωγής παιδιού. Καταρχάς, ήδη σημειώθηκε ότι η Σύμβαση δε ρυθμίζει καν το ζήτημα του εφαρμοστέου δικαίου για το δικαίωμα της επιμέλειας. Όμως, παρότι η Σύμβαση δεν ενδιαφέρεται για τη ρύθμιση της ουσίας του δικαιώματος της επιμέλειας, ο χαρακτηρισμός μίας μετακίνησης ή κατακράτησης του παιδιού ως παράνομης και η συνακόλουθη ενεργοποίηση του πεδίου εφαρμογής της Σύμβασης προϋποθέτει ακριβώς την ύπαρξη του δικαιώματος επιμέλειας. Επομένως, η Σύμβαση υποχρεωτικά θα πρέπει να συνυπάρξει με τους κανόνες συνδέσεως και τους κανόνες για την αναγνώριση και εκτέλεση αλλοδαπών αποφάσεων κάθε έννομης τάξης, είτε αυτοί προέρχονται από τον εσωτερικό νομοθέτη είτε αντλούνται από διεθνείς συμβάσεις που δεσμεύουν κάθε συμβαλλόμενο κράτος. Άλλωστε, πρωταρχικός σκοπός της Σύμβασης είναι η ταχεία αποκατάσταση του πρότερου status quo και η προστασία του παιδιού και όχι μία μόνιμη λύση και ως εκ τούτου, δε μπορεί να διεκδικήσει αποκλειστικότητα. Μάλιστα, η Σύμβαση αναγνωρίζει ρητώς στους ενδιαφερόμενους το δικαίωμα να καταφεύγουν στην εφαρμογή οποιαδήποτε διάταξης εσωτερικού δικαίου ή συμβατικού κανόνα επιτρέπει την επιστροφή του παιδιού ή ρυθμίζει την

¹³Γραμματικάκη-Αλεξίου, ό.π., σελ. 53

¹⁴«Τα Κράτη που υπογράφουν την παρούσα Σύμβαση, Πιστεύοντας βαθειά ότι το συμφέρον του τέκνου είναι πρωταρχικής σημασίας για κάθε ζήτημα με την επιμέλειά του, Επιθυμώντας να προστατεύσουν διεθνώς το παιδί κατά των επιβλαβών συνεπειών της παράνομης μετακίνησης ή κατακράτησής του και να δημιουργήσουν διαδικασίες που αποβλέπουν στο να διασφαλίσουν την άμεση επιστροφή του παιδιού στο Κράτος της συνήθους διαμονής του, καθώς και την προστασία του δικαιώματος επικοινωνίας, Αποφάσισαν τη σύναψη Σύμβασης για' αυτό το σκοπό και συμφώνησαν στις παρακάτω διατάξεις».

επικοινωνία με αυτό¹⁵. Είναι, επίσης, συμβατή με άλλες συμβάσεις που ενδεχομένως ρυθμίζουν το θέμα, εφόσον βέβαια δεν υπονομεύεται η ταχεία επιστροφή του παιδιού ή η ρύθμιση της επικοινωνίας. Σε αντίθετη περίπτωση, υπερισχύουν οι διατάξεις της Σύμβασης.

Η Σύμβαση δεν έχει οικουμενικό χαρακτήρα, δηλαδή δεν εφαρμόζεται σε κάθε διεθνή απαγωγή παιδιού, αλλά μόνο στις περιπτώσεις που εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής της και εμπλέκουν συμβαλλόμενα κράτη.

Περαιτέρω, η Σύμβαση στηρίζεται στην οικοδόμηση της συνεργασίας των κρατών μελών και ως εκ τούτου θεμέλιο λίθο της αποτελεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη. Για το λόγο αυτό, εισάγεται απόκλιση από τον κανόνα του «ανοικτού» χαρακτήρα των συμβάσεων της Χάγης, σύμφωνα με τον οποίο επιτρέπεται και σε κράτη που δεν είναι μέλη της Συνδιάσκεψης της Χάγης να προσχωρούν σε αυτές χωρίς περιορισμούς. Εντούτοις, στη συγκεκριμένη Σύμβαση, εισάγεται ο περιορισμός του ά. 38, σύμφωνα με το οποίο η προσχώρηση νέου κράτους μέλους είναι δυνατή, ωστόσο αναπτύσσει τα αποτελέσματά της μόνο έναντι των κρατών εκείνων που την αποδέχθηκαν¹⁶.

Ο πυρήνας της Σύμβασης, λοιπόν, είναι το συμφέρον του παιδιού. Ο επιδιωκόμενος σκοπός της είναι αφενός η διασφάλιση της άμεσης επιστροφής των παιδιών και αφετέρου ο σεβασμός από τα συμβαλλόμενα κράτη των δικαιωμάτων επιμέλειας και επικοινωνίας που υφίστανται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Κινητήριοι μοχλός της Σύμβασης είναι η οικοδόμηση και λειτουργία ενός συστήματος διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων διοικητικών ή δικαστικών αρχών των συμβαλλόμενων κρατών, με σκοπό τόσο την πρόληψη των διεθνών απαγωγών όσο και την καταστολή τους με ταχείες διαδικασίες. Για το λόγο αυτό, επιτρέπει στα συμβαλλόμενα κράτη να προβούν σε συμφωνίες μεταξύ τους που παρεκκλίνουν από τις οικείες προβλέψεις της Σύμβασης, εφόσον μειώνουν τους περιορισμούς στους οποίους μπορεί να υπόκειται η επιστροφή του παιδιού. Τέλος, με τη Σύμβαση επιχειρείται ένας συμβιβασμός μεταξύ δύο τάσεων, ήτοι η προστασία πραγματικών καταστάσεων που ανατρέπονται με την απαγωγή και ο σεβασμός των εννόμων σχέσεων που καλύπτονται από τις πραγματικές καταστάσεις. Επομένως, επιδιώκει να αποκαταστήσει την πραγματική κατάσταση που διαταράχθηκε με την απαγωγή ή την παράνομη κατακράτηση με την άμεση επιστροφή του τέκνου χωρίς να υπεισέλθει στο ζήτημα της επιμέλειάς του και εν γένει τη νομική διάσταση της σχέσης μεταξύ των γονέων και του παιδιού, συγχρόνως όμως αναγνωρίζει και σέβεται ως *condition sine qua non* της απαγωγής το δικαίωμα επιμέλειας, το οποίο προσδίδει νομικό περιεχόμενο σε μία κατάσταση που μεταβλήθηκε από πράξεις, οι οποίες αποκλείονται από το δικαίωμα αυτό¹⁷.

---

¹⁵Α. 34 παρ. 2: «Εξάλλου η παρούσα Σύμβαση δεν εμποδίζει την επίκληση ενός άλλου διεθνούς κειμένου που δεσμεύει το Κράτος προέλευσης και το Κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτησή του ή την επίκληση του μη συμβατικού δικαίου του τελευταίου αυτού Κράτους για να επιτευχθεί η επιστροφή του παιδιού που μετακινήθηκε ή κατακρατήθηκε παράνομα ή για να οργανωθεί το δικαίωμα επικοινωνίας».

¹⁶Α. 38 εδ. δ' «Η προσχώρηση δεν έχει αποτέλεσμα παρά μόνο στις σχέσεις μεταξύ του προσχωρούντος Κράτους και των Συμβαλλόμενων Κρατών που δηλώνουν ότι αποδέχονται αυτή την προσχώρηση».

¹⁷Γραμματικάκη-Αλεξίου, ό.π., σελ. 54

Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1347/2000 (Βρυξέλλες Πα)

Η γενική ιδέα κατά την σύνταξη του Κανονισμού (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1347/2000 (στο εξής Κανονισμός 2201/2003) ήταν να λειτουργήσει συμπληρωματικά με τη Σύμβαση της Χάγης σε υποθέσεις διεθνούς απαγωγής παιδιών και να παρέχει καθοδήγηση στα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή της Σύμβασης της Χάγης. Πράγματι, ο Κανονισμός 2201/2003, αποκαλούμενος ως Βρυξέλλες Πα, αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της δικαστικής συνεργασίας σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου. Η σημασία του εν λόγω Κανονισμού καθίσταται εναργής λαμβανομένου υπόψιν του μεγάλου και συνεχώς αυξανόμενου αριθμού των «διεθνών» οικογενειών, ήτοι των οικογενειών που αποτελούνται από άτομα διαφορετικής εθνικότητας ή/ και τόπου διαμονής. Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, το 2016, ο αριθμός των «διεθνών» ζευγαριών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε υπολογιστεί σε 16 εκατομμύρια, ενώ τα «διεθνή» διαζύγια ανέρχονται σε 140.000 ετησίως. Ομοίως, ο αριθμός των τέκνων που γεννιούνται από ανύπαντρα «διεθνή» ζευγάρια αυξάνεται. Τέλος, 1.800 διεθνείς απαγωγείς τέκνων σημειώνονται ετησίως.

Υπό το πρίσμα αυτό, κατέστη επιτακτικά αναγκαία η ρύθμιση των δικονομικών ζητημάτων που αναφύονται στο πλαίσιο των διεθνών οικογενειών, ιδίως σε μία περίοδο, που ανεξαρτήτως της διεθνούς διάστασης, είναι δύσκολη για όλα τα μέρη. Ο κανονισμός αυτός επεδίωξε τη μέγιστη δυνατή λείανση των δυσκολιών μέσω του καθορισμού της αρμοδιότητας του δικαστηρίου, της εξασφάλισης της κυκλοφορίας των αποφάσεων και του καθορισμού μίας συγκεκριμένης διαδικασίας επιστροφής του παρανόμως μετακινηθέντος τέκνου. Θέσπισε ενιαίους κανόνες δικαιοδοσίας για το σύνολο σχεδόν των οικογενειακών διαφορών και συγκεκριμένα για τα ζητήματα διαζυγίου, δικαστικού χωρισμού και ακύρωσης γάμου, καθώς και για τις διαφορές που αφορούν στη γονική μέριμνα σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα. Έφερε θετικό αποτύπωμα, καθώς διευκόλυνε την ελεύθερη κυκλοφορία των αποφάσεων, των δημοσίων εγγράφων και των συμφωνιών στην Ένωση μέσω της θέσπισης διατάξεων σχετικά με την αναγνώριση και την εκτέλεση τους σε άλλα κράτη μέλη. Επισημαίνεται ότι ο Κανονισμός αυτός ρύθμισε μόνο τα διαδικαστικά ζητήματα, επιφυλάσσοντας τα ζητήματα ουσίας υπέρ της αποκλειστικής αρμοδιότητας των εθνικών εννόμων τάξεων, όπως κυρίως η ρύθμιση του κατ' ουσίαν δικαιώματος της επιμέλειας.

Ο Κανονισμός εφαρμόζεται μόνο σε διασυνοριακή διαφορά που αναπτύσσεται εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, εφαρμόζεται σε διεθνή ζευγάρια, είτε εντός είτε εκτός γάμου, αποτελούμενα από άτομα με συνήθη διαμονή σε διαφορετικό κράτος μέλος ή διαφορετικής εθνικότητας ή κοινής ιθαγένειας που όμως διαμένουν σε διαφορετικά κράτη. Όσον αφορά στην αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, ο Κανονισμός εφαρμόζεται όταν μία απόφαση ενός κράτους μέλους καλείται να αναγνωριστεί ή εκτελεστεί σε άλλο κράτος μέλος.

Ο Κανονισμός 2202/2003 ίσχυε από την 1^η Μαρτίου 2005. Δέκα (10) χρόνια μετά την έναρξη της ισχύος του, εκπονήθηκε έρευνα προκειμένου να διαπιστωθεί η αποτελεσματικότητα των ρυθμίσεών του. Σε γενικές γραμμές, η λειτουργία του αξιολογήθηκε θετικά, με εξαίρεση τον τομέα της γονικής μέριμνας. Για το λόγο αυτό, προκρίθηκε η βελτίωση με σκοπό αφενός την διευκόλυνση της κυκλοφορίας των αποφάσεων και αφετέρου την καλύτερη προστασία του συμφέροντος των παιδιών. Ο μεν πρώτος στόχος, αυτός της διευκόλυνσης της κυκλοφορίας των αποφάσεων, θα επιτευχθεί μέσω της ενίσχυσης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης των δικαστικών συστημάτων των κρατών μελών, ο δε δεύτερος στόχος, ήτοι η βέλτιστη προστασία του συμφέροντος του παιδιού θα επιτευχθεί μέσω της απλοποίησης των διαδικασιών.

Η στοχοθεσία αυτή υπαγορεύεται από την ανάγκη να βελτιωθεί η δικαστική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να συμβαδίσει με την πραγματικότητα, καθώς οι πολίτες μετακινούνται ολοένα και περισσότερο στην Ένωση, παντρεύονται και αποκτούν παιδιά με τη διασύνδεση των διάφορων δικαστικών συστημάτων και την αμοιβαία αναγνώριση των αποφάσεων, ώστε οι πολίτες να μπορούν να ασκούν ευκολότερα τα δικαιώματά τους σε ολόκληρη την Ένωση¹⁸.

Οι πιο σημαντικές ελλείψεις/δυσλειτουργίες του Κανονισμού 2201/2003 άπτονται των ζητημάτων της γονικής μέριμνας. Ειδικά ως προς το ζήτημα της διεθνούς απαγωγής, η βασική έλλειψη του Κανονισμού σχετίζεται με το χρόνο. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στη διεθνή απαγωγή, ο παράγοντας του χρόνου είναι πολύ σημαντικός και τόσο στη Σύμβαση της Χάγης του 1980 όσο και στον Κανονισμό 2201/2003, επισημαίνεται η ανάγκη για άμεση επιστροφή του τέκνου μέσω διαδικασιών επείγοντος χαρακτήρα. Τούτο δε διότι η συντήρηση μίας παράνομης κατάστασης τραυματίζει τον ψυχισμό του παιδιού, η δε προσαρμογή του στο νέο περιβάλλον καθίσταται πιο δύσκολη όσο το παιδί μεγαλώνει, ενώ αν η επιστροφή καθυστερήσει πολύ, υπάρχει η πιθανότητα το παιδί να έχει προσαρμοστεί στον τόπο όπου μετακινήθηκε και μία νέα αλλαγή περιβάλλοντος να έχει αρνητικές συνέπειες.

Ενόψει της πρωταρχικής σημασίας της ταχύτητας στη διαδικασία της επιστροφής του παιδιού, το ά. 11 του Κανονισμού όριζε ότι *«το δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται αίτησης επιστροφής ενός παιδιού (...) ενεργεί αμέσως, στα πλαίσια της διαδικασίας σχετικά με την αίτηση, χρησιμοποιώντας τις πλέον σύντομες διαδικασίες τις οποίες προβλέπει το εθνικό δίκαιο. Ανεξάρτητα από το προηγούμενο εδάφιο, το δικαστήριο εκδίδει την απόφασή του το αργότερο έξι εβδομάδες από την ενώπιον του κατάθεση της αίτησης, εκτός αν αυτό καθίσταται αδύνατο λόγω εξαιρετικών περιστάσεων»*.

Ωστόσο, παρά την κεφαλαιώδη σημασία του χρόνου, προέκυψε ότι η άμεση επιστροφή του παιδιού δεν ήταν δυνατόν να εξασφαλιστεί σε όλες τις υποθέσεις. Η αναποτελεσματικότητα της διαδικασίας επιστροφής μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους παράγοντες. Η προθεσμία των έξι εβδομάδων για την έκδοση της απόφασης επιστροφής αποδείχθηκε ανεπαρκής στην πράξη, καθώς υπήρχαν αμφιβολίες αν η προθεσμία αυτή

---

¹⁸Πόρισμα της αποκαλούμενης Επιτροπής Juncker, Νέο ξεκίνημα για την Ευρώπη: Το πρόγραμμά μου για απασχόληση, ανάπτυξη, δικαιοσύνη και δημοκρατική αλλαγή. Πολιτικές κατευθύνσεις για την επόμενη Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Jean-Claude Juncker, Στρασβούργο, 15 Ιουλίου 2014.

εφαρμόζεται ανά βαθμό δικαιοδοσίας, αν περιλαμβάνει και τα ένδικα μέσα ή ακόμη και την εκτέλεση της απόφασης επιστροφής. Επιπλέον, ο Κανονισμός δεν προέβλεπε κάποια προθεσμία για τη διεκπεραίωση της αίτησης από την κεντρική αρχή παραλαβής. Περαιτέρω, προβλήματα ανέκυψαν και από τις αποκλίσεις στις επιμέρους εθνικές έννομες τάξεις των κρατών μελών ως προς τον αριθμό ένδικων μέσων που μπορούν να ασκηθούν κατά μίας απόφασης επιστροφής. Επίσης, καθυστερήσεις αποδόθηκαν και στην έλλειψη εξειδίκευσης των δικαστηρίων που ασχολούνται με αιτήσεις επιστροφής σε διάφορα κράτη -μέλη, καθώς πρόκειται για περίπλοκες και ευαίσθητες υποθέσεις, οι οποίες ανατίθενται σε δικαστές που σπάνια τις έχουν χειριστεί. Επομένως, οι δικαστές είναι λιγότερο εξοικειωμένοι με τις σχετικές διαδικασίες και διατάξεις και δεν έχουν αρκετές ευκαιρίες να εξοικειωθούν με τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης άλλων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έτσι ώστε να οικοδομηθεί αμοιβαία εμπιστοσύνη.

Περαιτέρω, διαπιστώθηκαν κάποιες ελλείψεις ως προς το δικαίωμα ακρόασης του τέκνου. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το παιδί έχει πλέον αναδειχθεί σε υποκείμενο δικαίου και η γνώμη του πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν στις υποθέσεις που το αφορούν. Στον Κανονισμό, προβλεπόταν η δυνατότητα ακρόασης του τέκνου κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επιστροφής, εκτός αν αυτό αντενδείκνυται λόγω ηλικίας ή ωριμότητας (άρ. 11 παρ. 2). Εντούτοις, είχαν ανακύψει προβλήματα στο στάδιο της αναγνώρισης και εκτέλεσης των αποφάσεων, λόγω της διαφορετικής ρύθμισης του δικαιώματος ακρόασης από τις επιμέρους εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών μελών. Έτσι, κράτη μέλη που θέσπιζαν αυστηρότερες προϋποθέσεις για την ακρόαση του τέκνου από το κράτος προέλευσης της απόφασης αρνούσαν την αναγνώριση και εκτέλεση της απόφασης λόγω μη τήρησης του δικαιώματος ακρόασης με βάση τα δικά τους πρότυπα.

Τέλος, κρίθηκε ανεπαρκής η ρύθμιση της συνεργασίας μεταξύ των κεντρικών αρχών, οι οποίες, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αποτελούν τον κεντρικό μοχλό του μηχανισμού για την επιστροφή του παιδιού. Πιο συγκεκριμένα, η διατύπωση του Κανονισμού είναι αρκετά γενικόλογη, περιοριζόμενη στην πρόβλεψη ότι *«Οι κεντρικές αρχές, κατόπιν αιτήματος κεντρικής αρχής άλλου κράτους μέλους ή του δικαιούχου γονικής μέριμνας, συνεργάζονται στο πλαίσιο συγκεκριμένων υποθέσεων με σκοπό την επίτευξη των στόχων του παρόντος κανονισμού»*. Έτσι, θεωρήθηκε ότι το άρθρο αυτό δεν αποτελεί νομική βάση, ώστε οι εθνικές αρχές σε ορισμένα κράτη μέλη να αναλάβουν δράση, διότι το εθνικό τους δίκαιο θα απαιτούσε σαφέστερη αυτοτελή νομική βάση στον Κανονισμό.

Συνεπώς, η αοριστία ως προς τον τρόπο υλοποίησης της συνεργασίας μεταξύ των κεντρικών αρχών έχει οδηγήσει όχι μόνο σε πολύμηνες καθυστερήσεις, αλλά ακόμη και σε μη ικανοποίηση αιτημάτων, γεγονός που αποβαίνει βεβαίως εις βάρος του συμφέροντος και της προστασίας των παιδιών.

Ενόψει των ανωτέρω, μέσω της αναδιατύπωσης, επιδιώκεται η διόρθωση των αρρυθμιών του υπάρχοντος πλαισίου και ειδικότερα, η ενίσχυση της ασφάλειας δικαίου, η μείωση του κόστους και η επιτάχυνση της διαδικασίας επιστροφής του απαχθέντος παιδιού, προς όφελος τόσο των γονέων όσο και των τέκνων.

Κανονισμός (ΕΕ) 2019/1111 του Συμβουλίου της 25^{ης} Ιουνίου 2019 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας και για τη διεθνή απαγωγή παιδιών (Βρυξέλλες Πbis)

Ο κανονισμός (ΕΕ) 2019/1111 της 25^{ης} Ιουνίου 2019 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας και για τη διεθνή απαγωγή παιδιών (στο εξής Κανονισμός 2019/1111), αποκαλούμενος και Βρυξέλλες Πβ, οριστικοποιήθηκε στις 7 Δεκεμβρίου 2018, δημοσιεύτηκε στις 2 Ιουλίου 2019 και η εφαρμογή του ξεκίνησε την 1^η Αυγούστου 2022. Ήτοι εφαρμόζεται μόνο στις αγωγές που ασκούνται, στα δημόσια έγγραφα που συντάσσονται ή καταχωρίζονται επίσημα και στις συμφωνίες που καταχωρίζονται κατά ή μετά την 1^η Αυγούστου 2022¹⁹. Αν μία αγωγή έχει ασκηθεί ή ένα δημόσιο έγγραφο έχει συνταχθεί ή καταχωριστεί επίσημα πριν από την 1^η Αυγούστου 2022, εντάσσεται στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 2201/2003.

Ο Κανονισμός αυτός αποτελεί αναθεώρηση (αναδιατύπωση) του Κανονισμού 2201/2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας, ανταποκρινόμενος στο αίτημα αποσαφήνισης κάποιων διατάξεων. Με τον νέο Κανονισμό, επιδιώκεται η ενίσχυση της ασφάλειας δικαίου, η αύξηση της ευελιξίας, η βελτίωση της πρόσβασης σε δικαστικές διαδικασίες και η εξασφάλιση μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας στις εν λόγω διαδικασίες.

Ήδη από τον τίτλο του Κανονισμού 2019/1111 («για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές, διαφορές γονικής μέριμνας και για τη διεθνή απαγωγή παιδιών») καθίσταται σαφές ότι ο νέος Κανονισμός δίνει έμφαση στο ζήτημα της διεθνούς απαγωγής παιδιών, στο οποίο μάλιστα, αφιερώνει πλέον ένα αυτόνομο κεφάλαιο, το κεφάλαιο III. Έτσι, προκύπτει η σαφής πρόθεση να αντιμετωπιστεί μία από τις βασικές δυσλειτουργίες του προϊσχύσαντος Κανονισμού, ήτοι η διαδικασία επιστροφής του παιδιού.

Ο Κανονισμός αυτός θεσπίζει ενιαίους κανόνες δικαιοδοσίας για τις διαφορές γονικής μέριμνας με διεθνή διάσταση. Επισημαίνεται ότι οι διατάξεις του Κανονισμού και δη οι διατάξεις του κεφαλαίου III για τη διεθνή απαγωγή των παιδιών συλλειτουργούν με τις ρυθμίσεις της Σύμβασης της Χάγης του 1980. Περαιτέρω, οι δικονομικοί κανόνες που θεσπίζονται με τον Κανονισμό εμπνέονται από την αρχή της προστασίας του συμφέροντος του παιδιού και πρέπει να εφαρμόζονται με τρόπο που συνάδει προς αυτό. Το συμφέρον του παιδιού πρέπει να ερμηνεύεται με βάση το άρθρο 24 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού²⁰.

¹⁹ Διαφορετικό χρονικό έναρξης προβλέπεται ρητώς στο άρθρο 105 του Κανονισμού, μόνο για τα άρθρα 92, 93 (για τις κατ' εξουσιοδότηση πράξεις στην Επιτροπή προκειμένου να καθιστά επίκαιρα και να εισαγάγει αλλαγές στα παραρτήματα) και 103 (για πληροφορίες προς κοινοποίηση στην Επιτροπή), για τα οποία ορίζεται ως ημερομηνία έναρξης η 22^α Ιουλίου 2019.

²⁰ Αιτιολογική σκέψη 19

III. Δεύτερο Μέρος: Παράμετροι της νομικής ρύθμισης της διεθνούς απαγωγής παιδιών

Η Σύμβαση της Χάγης του 1980 αποτέλεσε το πρώτο κείμενο που ρύθμιζε τις αστικές πτυχές της διεθνούς απαγωγής παιδιών και υιοθετήθηκε από μεγάλο μέρος της διεθνούς κοινότητας. Αυτό το παγκόσμιας εμβέλειας επαναστατικό κείμενο, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, συμπληρώνεται από τον Κανονισμό 2201/2003, ο οποίος αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό 2019/1111. Πράγματι, η γενική ιδέα κατά την σύνταξη του Κανονισμού 2201/2003 ήταν να λειτουργήσει συμπληρωματικά με τη Σύμβαση της Χάγης σε υποθέσεις διεθνούς απαγωγής παιδιών και να παρέχει καθοδήγηση στα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή της Σύμβασης της Χάγης. Η συναρμογή αυτών των δύο νομοθετικών κειμένων αποτυπώθηκε ήδη από το προοίμιο του Κανονισμού, και συγκεκριμένα, με την αιτιολογική σκέψη 17, στην οποία ορίζεται ότι *«σε περίπτωση παράνομης μετακίνησης ή κατακράτησης παιδιού, η επιστροφή θα πρέπει να επιτυγχάνεται αμελλητί και για το λόγο αυτό θα πρέπει να εξακολουθήσει να ισχύει η σύμβαση της Χάγης της 25^{ης} Οκτωβρίου 1980, όπως συμπληρώνεται με τις διατάξεις του παρόντος κανονισμού, και ειδικότερα το άρθρο 11»*. Ομοίως και ο νέος Κανονισμός 2019/1111, ο οποίος αποτελεί αναδιατύπωση του προϊσχύσαντος Κανονισμού 2201/2003, επισημαίνει ήδη στο προοίμιο και δη στην αιτιολογική σκέψη 2 ότι *«περιέχει διατάξεις που συμπληρώνουν τη σύμβαση της Χάγης, της 25^{ης} Οκτωβρίου 1980, για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών, στο πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ των κρατών μελών»*. Επιπλέον, στην αιτιολογική σκέψη 17, αναφέρεται ότι *«η σύμβαση της Χάγης του 1980, και κατά συνέπεια το κεφάλαιο III του παρόντος κανονισμού, το οποίο συμπληρώνει την εφαρμογή της σύμβασης της Χάγης του 1980 και όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών, θα πρέπει να εξακολουθήσουν να εφαρμόζονται για τα παιδιά ηλικίας έως 16 ετών»*.

Ενόψει της συμπληρωματικής λειτουργίας των τριών αυτών κειμένων, χρησιμοποιείται ακόμη και η ίδια ορολογία. Σαφώς ο στόχος τους είναι κοινός και συνίσταται στην προστασία του συμφέροντος του τέκνου και στην άμεση επιστροφή του στον τόπο της συνήθους διαμονής του. Για την πραγμάτωση του στόχου αυτού, αναπτύσσεται ο ίδιος μηχανισμός συνεργασίας μεταξύ των κεντρικών αρχών. Στην παρούσα ενότητα, παρουσιάζονται οι βασικές παράμετροι της νομικής ρύθμισης της διεθνούς απαγωγής τέκνων, οι κοινοί άξονες προστασίας, αλλά και οι διαφοροποιήσεις των τριών αυτών κειμένων, στην προσπάθεια επίτευξης του κοινού σκοπού τους, που είναι η άμεση επιστροφή του παιδιού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται βεβαίως στις νέες ρυθμίσεις του Κανονισμού 2019/1111.

Πεδίο εφαρμογής

A. Προσωπικό πεδίο εφαρμογής

Τόσο η Σύμβαση όσο και αμφότεροι οι Κανονισμοί εφαρμόζονται για κάθε παιδί ηλικίας έως 16 ετών²¹, το οποίο έχει τη συνήθη διαμονή του σε συμβαλλόμενο κράτος. Οι δύο αυτές προϋποθέσεις πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά προκειμένου να ενεργοποιηθεί το πεδίο εφαρμογής. Το ηλικιακό όριο των 16 ετών συνάδει με την πνευματική ωριμότητα του ατόμου, καθώς κατά την ηλικία εκείνη το παιδί έχει διαμορφώσει προσωπική άποψη για τον τόπο διαμονής του και το πρόσωπο που θα αναλάβει την επιμέλειά του και η γνώμη του θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν. Όσον αφορά την προϋπόθεση της συνήθους διαμονής, ούτε η Σύμβαση ούτε και οι Κανονισμοί δίνουν κάποιο ορισμό. Περαιτέρω, δε γίνεται ρητή παραπομπή ούτε στο δίκαιο των κρατών μελών προκειμένου να καθοριστεί η σημασία και το περιεχόμενό της. Επομένως, πρόκειται για μία αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης, η οποία έχει διαπλαστεί μέσω της νομολογίας του ΔΕΕ. Η ερμηνεία της είναι τόσο συστηματική, ήτοι γίνεται στο πλαίσιο των διατάξεων που την μνημονεύουν, όσο και τελεολογική, ήτοι υπό το πρίσμα του σκοπού των νομοθετικών κειμένων. Άξονας της ερμηνείας της παραμένει η προάσπιση του συμφέροντος του παιδιού που εξυπηρετείται κυρίως από το κριτήριο της εγγύτητας²².

Σύμφωνα δε με τη νομολογία του ΔΕΕ, η έννοια του όρου «συνήθης διαμονής» πρέπει να ερμηνεύεται ομοίωμα στο πλαίσιο του Κανονισμού²³. Επομένως, η ερμηνεία της έννοιας αυτής στο πλαίσιο των ά. 8 και 10 του προϊσχύσαντος Κανονισμού 2201/2003, περί διεθνούς δικαιοδοσίας επί θεμάτων γονικής μέριμνας, μπορεί να τύψει εφαρμογής και στην περίπτωση του ά. 11 παρ. 1 του κανονισμού²⁴. Κατά την ίδια νομολογία, η «συνήθης διαμονή» του παιδιού αντιστοιχεί στο τόπο όπου το παιδί έχει ενσωματωθεί σε ορισμένο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον. Ο τόπος αυτός πρέπει να προσδιορίζεται από τα εθνικά δικαστήρια λαμβανομένων υπόψη όλων των ιδιαίτερων περιστάσεων κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης²⁵.

Περαιτέρω, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 12 του Κανονισμού, αυτός θεσπίστηκε με σκοπό να ανταποκρίνεται στο υπέρτερο συμφέρον του παιδιού και, προς τούτο, προκρίνει το κριτήριο της εγγύτητας. Ο νομοθέτης έκρινε, συγκεκριμένα, ότι καταλληλότερο δικαστήριο για να κρίνει ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν προς το συμφέρον του παιδιού είναι το πλησιέστερο στον τόπο της συνήθους διαμονής του. Επομένως, κατά το γράμμα της αιτιολογικής αυτής σκέψεως, διεθνή δικαιοδοσία έχουν κατά κύριο λόγο τα δικαστήρια του

---

²¹Αξίζει να σημειωθεί ότι στον Κανονισμό 2201/2003 δε γίνεται αναφορά στο ηλικιακό όριο των 16 ετών, γεγονός που επιρρωνύει τη διαλεκτική σχέση Κανονισμού και Σύμβασης. Πάντως, στον Κανονισμό 2019/1111, αναφέρεται ρητώς ότι εφαρμόζεται για τα παιδιά ηλικίας έως 16 ετών, κάνοντας, όμως, ρητή αναφορά στην εφαρμογή της Σύμβασης της Χάγης (αιτιολογική σκέψη 17, ά. 22).

²²Αποφάσεις της 2ας Απριλίου 2009, Α, C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψεις 34 και 35, και της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψεις 44 έως 46

²³Σημειώνεται ότι η υπάρχουσα νομολογία του ΔΕΕ αφορά στον προϊσχύσαντα Κανονισμό 2201/2003, καθώς ο νέος Κανονισμός 2019/1111 ετέθη σε εφαρμογή την 1^η Αυγούστου 2022.

²⁴Απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 2014, C, C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, σκέψη 54

²⁵Αποφάσεις της 2ας Απριλίου 2009, Α, C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψεις 42 και 44, και της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψη 47

κράτους μέλους της συνήθους διαμονής του παιδιού, πλην ορισμένων περιπτώσεων αλλαγής διαμονής του παιδιού ή κατόπιν συμφωνίας μεταξύ των ασκούντων τη γονική μέριμνα²⁶.

Η σημασία που αποδίδεται στη γεωγραφική εγγύτητα για τον προσδιορισμό του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία για θέματα γονικής μέριμνας προκύπτει και από το άρθρο 13, παράγραφος 1, του , κατά το οποίο η διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου κράτους μέλους θεμελιώνεται βάσει της παρουσίας και μόνον του παιδιού, όταν ακριβώς η διαμονή του δεν κατέστη δυνατόν να χαρακτηριστεί ως «συνήθης», κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, σε κανένα κράτος μέλος, η δε διεθνή δικαιοδοσία δεν μπορεί να καθορισθεί βάσει του άρθρου 12 του ίδιου κανονισμού. Ενόψει της σημασίας της φυσικής παρουσίας του παιδιού, το ΔΕΕ έκρινε ότι:

«ούτε η παράνομη συμπεριφορά του ενός γονέα προς τον άλλο που έχει ως συνέπεια να γεννηθεί το παιδί τους και να διαμένει έκτοτε σε τρίτο κράτος ούτε η προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων της μητέρας ή του παιδιού, ακόμη και αν οι περιστάσεις αυτές αποδειχθούν, επιτρέπουν να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το εν λόγω παιδί θα μπορούσε να έχει τη συνήθη διαμονή του, κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1 του κανονισμού 2201/2003, σε κράτος μέλος στο οποίο ουδέποτε έχει μεταβεί. (...) Ένα παιδί πρέπει να είχε φυσική παρουσία σε κράτος μέλος προκειμένου να μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει τη συνήθη διαμονή του στο κράτος μέλος αυτό, κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως. Περιστάσεις όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, εφόσον αποδειχθούν, ήτοι, αφενός, ο καταναγκασμός που άσκησε ο πατέρας στη μητέρα με συνέπεια να γεννήσει η μητέρα το παιδί τους σε τρίτο κράτος και να διαμένει έκτοτε εκεί με το παιδί αυτό και, αφετέρου, η προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων της μητέρας ή του παιδιού, δεν ασκούν επιρροή συναφώς»²⁷.

Προς τούτο, εκτός της φυσικής παρουσίας του παιδιού εντός κράτους μέλους, πρέπει να συνάγεται και από άλλους παράγοντες ότι η παρουσία αυτή ουδόλως έχει προσωρινό ή ευκαιριακό χαρακτήρα και ότι η διαμονή του παιδιού καταδεικνύει την ενσωμάτωση αυτή σε ορισμένο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον. Μεταξύ των παραγόντων αυτών συγκαταλέγονται η χρονική διάρκεια, η σταθερότητα, οι συνθήκες και οι λόγοι της διαμονής του παιδιού ενός κράτους μέλους, καθώς και η ιθαγένειά τους²⁸. Εξάλλου, οι κρίσιμοι παράγοντες ποικίλλουν αναλόγως της ηλικίας του παιδιού²⁹.

Συναφώς υπογραμμίζεται ότι, για να διακριθεί η συνήθης διαμονή από μια απλή προσωρινή παρουσία, η διαμονή αυτή πρέπει κατ' αρχήν να εμφανίζει ορισμένη διάρκεια ώστε να μαρτυρεί κάποια σταθερότητα. Ωστόσο ο κανονισμός δεν προβλέπει ελάχιστη διάρκεια. Συγκεκριμένα για τη μεταφορά της συνήθους διαμονής στο κράτος υποδοχής, το κρίσιμο στοιχείο είναι κυρίως η πρόθεση του ενδιαφερομένου να δημιουργήσει εκεί το μόνιμο ή σύνηθες κέντρο των συμφερόντων του με την πρόθεση να του προσδώσει σταθερό χαρακτήρα. Κατόπιν αυτού, η διάρκεια της διαμονής δεν αποτελεί παρά μόνο ένδειξη για την εκτίμηση της σταθερότητας της διαμονής, εκτίμηση η οποία πρέπει να γίνεται υπό το φως όλων των ιδιαίτερων πραγματικών περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως.

²⁶ Απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2017 επί της υποθέσεως C-499/15, EU:C:2017:118, σκέψη 51.

²⁷ Απόφαση της 17^{ης} Οκτωβρίου 2018 επί της υποθέσεως C-393/2018 PPU, ECLI:EU:C:2018:835

²⁸ Απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, A, C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψη 39

²⁹ Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψη 53

Μάλιστα, το Δικαστήριο έχει απασχολήσει και η περίπτωση μετακίνησης ή κατακράτησης βρέφους³⁰. Στις υποθέσεις αυτές, το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι το περιβάλλον του βρέφους είναι κυρίως το οικογενειακό και καθορίζεται από το πρόσωπο ή τα πρόσωπα αναφοράς με τα οποία διαβίει το παιδί και τα οποία έχουν στην πράξη την επιμέλειά του και το φροντίζουν. Ενόψει τούτου, το παιδί εντάσσεται κατ' ανάγκη στο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον του προσώπου αυτού ή των προσώπων αυτών. Κατά συνέπεια, όταν την επιμέλεια του βρέφους ασκεί εν τοις πράγμασι η μητέρα, η οποία διαμένει σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της συνήθους διαμονής του πατέρα, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, μεταξύ άλλων, αφενός μεν, η διάρκεια, η σταθερότητα, οι συνθήκες και οι λόγοι της διαμονής του παιδιού εντός του πρώτου κράτους μέλους, αφετέρου δε, οι γεωγραφικές και οικογενειακές καταβολές της μητέρας, καθώς και οι οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις που διατηρεί η μητέρα και το παιδί στο ίδιο κράτος μέλος.

Όσον αφορά την πρόθεση των γονέων να εγκατασταθούν με το παιδί σε ορισμένο κράτος μέλος, το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι και αυτή μπορεί να ληφθεί υπόψη, εφόσον εκδηλώνεται μέσω ορισμένων απτών μέτρων, όπως είναι η αγορά ή η μίσθωση κατοικίας στο κράτος μέλος υποδοχής³¹. Επομένως, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η πρόθεση των γονέων δεν μπορεί να έχει, καταρχήν, αφεαυτής αποφασιστική σημασία για τον καθορισμό του τόπου συνήθους διαμονής παιδιού, κατά την έννοια του κανονισμού 2201/2003, αλλά αποτελεί «ένδειξη» δυνάμενη να συμπληρώσει δέσμη άλλων συγκλινόντων στοιχείων. Βεβαίως, η βαρύτητα που πρέπει να αποδίδεται στο στοιχείο αυτό, προκειμένου να καθορισθεί ο τόπος συνήθους διαμονής του παιδιού, εξαρτάται από τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε περίπτωσης³².

Συναφώς, πρώτον, πρέπει να υπομνησθεί ότι η «συνήθης διαμονή», κατά τον κανονισμό 2201/2003, απηχεί κατ' ουσίαν ζήτημα απτόμενο των πραγματικών περιστατικών. Ως εκ τούτου, δυσχερώς θα συμβιβάζοταν με την έννοια αυτή η αποδοχή ότι η αρχική πρόθεση των γονέων να διαμείνει το παιδί σε ορισμένο τόπο κατισχύει του γεγονότος ότι το παιδί αυτό διαμένει αδιαλείπτως από της γεννήσεώς του σε άλλο κράτος³³.

Η απόφαση της 28^{ης} Ιουνίου 2018 επί της C-512/17³⁴ έκρινε ότι:

«το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003 έχει την έννοια ότι η συνήθης διαμονή του παιδιού, κατά τον εν λόγω κανονισμό, αντιστοιχεί στον τόπο στον οποίο βρίσκεται, στην πράξη, το κέντρο της ζωής του. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να προσδιορίσει πού βρισκόταν το κέντρο αυτό κατά την υποβολή της αιτήσεως που αφορά τη γονική μέριμνα του παιδιού, με βάση μια δέσμη συγκλινόντων πραγματικών στοιχείων. Συναφώς, σε υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, λαμβανομένων υπόψη των διαπιστωθέντων από το εν λόγω δικαστήριο πραγματικών περιστατικών, αποτελούν, από κοινού, καθοριστικές περιστάσεις τα εξής:

– το γεγονός ότι το παιδί έχει ζήσει, κατά κανόνα, μαζί με τους γονείς του από τη γέννησή του μέχρι τον χωρισμό τους, σε έναν συγκεκριμένο τόπο·

³⁰ Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψεις 54 έως 56

³¹ Απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, A, C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψη 40

³² Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψεις 50 και 51

³³ Απόφαση της 8^{ης} Ιουνίου 2017, C-111/17 PPU, ECLI:EU:2017:436, σκέψη 51

³⁴ ECLI:EU:C:2018:513

- το γεγονός ότι ο γονέας που ασκεί στην πράξη, μετά τον χωρισμό του ζεύγους, την επιμέλεια του παιδιού εξακολουθεί να διαμένει σε καθημερινή βάση μαζί του στον τόπο αυτό και να ασκεί εκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας αορίστου χρόνου, και
  - το γεγονός ότι το παιδί έχει, στον συγκεκριμένο τόπο, τακτικές επαφές με τον έτερο γονέα του, ο οποίος συνεχίζει να κατοικεί σε αυτόν τον τόπο.
- Αντιθέτως, σε υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, δεν μπορούν να θεωρηθούν καθοριστικές περιστάσεις:*
- τα διαστήματα διαμονής, κατά το παρελθόν, του γονέα που ασκεί, στην πράξη, την επιμέλεια του παιδιού, μαζί με αυτό, στο έδαφος του κράτους μέλους της καταγωγής του κατά τις περιόδους αδειάς ή εορτών·
  - η καταγωγή του εν λόγω γονέα, οι συνακόλουθοι πολιτιστικοί δεσμοί του παιδιού με αυτό το κράτος μέλος και οι σχέσεις του με την οικογένειά του που κατοικεί στο εν λόγω κράτος μέλος, και
  - η τυχόν πρόθεση του εν λόγω γονέα να εγκατασταθεί με το παιδί, στο μέλλον, στο ίδιο αυτό κράτος μέλος».

Μία ενδιαφέρουσα υπόθεση που ήχθη ενώπιον του ΔΕΕ κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών αφορούσε τα εξής πραγματικά περιστατικά. Ο Ιταλός υπήκοος OL και η Ελληνίδα υπήκοος PQ συνήψαν γάμο την 1^η Δεκεμβρίου 2013 στην Ιταλία όπου και εγκαταστάθηκαν. Το 2016 και ενώ η PQ διένυε τον όγδοο μήνα της κύησης, οι σύζυγοι συμφώνησαν να μεταβούν στην Αθήνα και να γεννηθεί εκεί το παιδί, ώστε η PQ να λάβει τη βοήθεια της πατρικής οικογένειάς της και στη συνέχεια, να επιστρέψει στην Ιταλία στη συζυγική οικία τους μαζί με το παιδί. Πράγματι, το ζευγάρι μετέβη στην Αθήνα, όπου στις 3 Φεβρουαρίου 2016 γεννήθηκε το παιδί τους. Κατ' εφαρμογή της συμφωνίας τους, η PQ παρέμεινε στην Αθήνα με το νεογέννητο παιδί τους και ο OL επέστρεψε στην Ιταλία, περιμένοντας τη σύζυγο να επιστρέψει με το παιδί. Ωστόσο, η PQ αποφάσισε να παραμείνει στην Ελλάδα μαζί με το παιδί. Κατόπιν δικαστικών ενεργειών του OL, εξεδόθη στην Ιταλία απόφαση λύσεως του γάμου τους και παράλληλα, υπέβαλε στο αρμόδιο ελληνικό δικαστήριο αίτηση επιστροφής του παιδιού. Εν συνεχεία, το ελληνικό δικαστήριο απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ προκειμένου να προσδιοριστεί η έννοια της συνήθους διαμονής του τέκνου.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το ά. 11 παρ. 1 του κανονισμού 2201/2003 έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση κατά την οποία το παιδί έχει γεννηθεί και έχει διαμείνει αδιαλείπτως με τη μητέρα του επί πλείονες μήνες, σύμφωνα με την κοινή βούληση των γονέων του, σε κράτος μέλος διαφορετικό εκείνου στο οποίο βρισκόταν ο τόπος συνήθους διαμονής των γονέων του πριν από τη γέννησή του, η αρχική πρόθεση των γονέων περί επιστροφής της μητέρας μαζί με το παιδί στο τελευταίο αυτό κράτος μέλος δεν συνεπάγεται ότι το παιδί έχει στο συγκεκριμένο κράτος μέλος τη «συνήθη διαμονή» του, κατά την έννοια του κανονισμού αυτού. Κατά συνέπεια, σε τέτοια περίπτωση, η άρνηση της μητέρας να επιστρέψει μαζί με το παιδί σε αυτό το κράτος μέλος δεν συνιστά «παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση» του παιδιού, κατά την έννοια του εν λόγω ά. 11, παρ. 1.

Το Δικαστήριο κατέληξε στην κρίση αυτή λαμβάνοντας υπόψιν πρώτον, την εν γένει οικονομία της Σύμβασης της Χάγης και του Κανονισμού 2201/2003 και έκρινε ότι η συγκατάθεση ή η έλλειψη συγκαταθέσεως του πατέρα, κατά την άσκηση του δικού του δικαιώματός επιμέλειας, ως προς την εγκατάσταση του παιδιού σε ορισμένο τόπο δεν μπορεί να έχει καθοριστική σημασία για τον προσδιορισμό του τόπου της «συνήθους διαμονής» του παιδιού, κατά την έννοια του κανονισμού 2201/2003, στοιχείο σύμφωνο, κατά τα λοιπά, με την αντίληψη ότι η έννοια αυτή απηχεί κατ' ουσίαν ζήτημα απτόμενο των πραγματικών περιστατικών. Τούτο δε διότι ο νόμιμος ή παράνομος χαρακτήρας της μετακίνησης ή κατακράτησης εκτιμάται με γνώμονα τα δικαιώματα επιμέλειας κατά το δίκαιο του κράτους μέλους της συνήθους διαμονής του παιδιού πριν από τη μετακίνηση ή κατακράτησή του. Επομένως, κατά την εξέταση αιτήσεως επιστροφής, ο καθορισμός του τόπου συνήθους διαμονής του παιδιού προηγείται του προσδιορισμού των δικαιωμάτων επιμέλειας που έχουν ενδεχομένως προσβληθεί. Η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται, εξάλλου, από το άρθρο 10 του εν λόγω κανονισμού, το οποίο αφορά ακριβώς την περίπτωση κατά την οποία το παιδί αποκτά νέα συνήθη διαμονή κατόπιν παράνομης μετακινήσεως ή κατακρατήσεως.

Δεύτερον, εάν γινόταν δεκτό ότι η αρχική πρόθεση των γονέων αποτελεί παράγοντα καθοριστικής σημασίας για τον προσδιορισμό της συνήθους διαμονής του παιδιού, τούτο θα αντέβαινε στην αποτελεσματικότητα της διαδικασίας επιστροφής και στην αρχή της ασφάλειας του δικαίου. Τούτο δε διότι η διαδικασία επιστροφής πρέπει να είναι άμεση, επιβάλλοντας στα δικαστήρια που επιλαμβάνονται αιτήσεων επιστροφής υποχρέωση να εκδίδουν την απόφαση επί της αιτήσεως το αργότερο έξι εβδομάδες από της καταθέσεώς της, εκτός αν αυτό καθίσταται αδύνατο λόγω εξαιρετικών περιστάσεων. Συνεπώς, η αίτηση επιστροφής πρέπει να στηρίζεται σε στοιχεία δυνάμενα να διακριβωθούν ταχέως και ευχερώς και, κατά το μέτρο του δυνατού, απολύτως σαφή. Σε υπόθεση, όμως, όπως αυτή της κύριας δίκης, μπορεί να είναι δυσχερές, ενδεχομένως δε και αδύνατο, να αποδειχθεί πέραν πάσης ευλόγου αμφιβολίας, μεταξύ άλλων, η αρχικώς σχεδιαζόμενη από τους γονείς ημερομηνία επιστροφής της μητέρας στο κράτος μέλος συνήθους διαμονής τους και το κατά πόσον η απόφαση της μητέρας να παραμείνει στο κράτος μέλος γεννήσεως του παιδιού αποτελεί την αιτία ή, αντιθέτως, τη συνέπεια της αιτήσεως για την έκδοση διαζυγίου που υπέβαλε ο πατέρας ενώπιον των δικαστηρίων του πρώτου κράτους.

Έτσι, τυχόν αποδοχή της καθοριστικής σημασίας της αρχικής πρόθεσης των γονέων για τον τόπο συνήθους διαμονής του παιδιού, η αποδοχή, σε τέτοιο πλαίσιο, ερμηνείας της έννοιας της «συνήθους διαμονής» του παιδιού, θα μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντική επιβράδυνση της διαδικασίας, καθώς θα υποχρέωνε τα εθνικά δικαστήρια είτε να συλλέγουν μεγάλο αριθμό αποδεικτικών στοιχείων και μαρτυριών προκειμένου να προσδιορίζουν μετά βεβαιότητας την πρόθεση αυτή, ενδεχόμενο δυσχερώς συμβατό με τον συνοπτικό χαρακτήρα της διαδικασίας επιστροφής, είτε να εκδίδουν τις αποφάσεις τους χωρίς να έχουν στη διάθεσή τους όλα τα κρίσιμα στοιχεία, ενδεχόμενο που θα έθιγε την ασφάλεια δικαίου.

Τρίτον, σκοπός της Σύμβασης της Χάγης και του Κανονισμού είναι η άμεση επαναφορά στην προτέρα κατάσταση, ήτοι η διαδικασία επιστροφής αποσκοπεί στην επαναφορά του παιδιού στο πλέον οικείο περιβάλλον, προκειμένου να αποκατασταθεί η συνέχει των συνθηκών διαβίωσης και αναπτύξεώς του. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση, το παιδί έχει γεννηθεί

και διαμένει αδιαλείπτως καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του στην Ελλάδα, Επομένως, τυχόν απόφαση επιστροφής θα το οδηγούσε σε ένα περιβάλλον άγνωστο.

Τέλος, η έννοια της συνήθους διαμονής θα πρέπει αν ερμηνεύεται πάντα με γνώμονα το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου. Το δικαίωμα του παιδιού να διατηρεί προσωπικές σχέσεις και να έχει άμεση επαφή με αμφοτέρους τους γονείς του, το οποίο διαλαμβάνεται στο ά. 24, παρ. 3 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν επιβάλλει την αναχώρηση του παιδιού με προορισμό το κράτος μέλος εντός του οποίου βρισκόταν ο τόπος διαμονής των γονέων αυτών πριν από τη γέννησή του. Πράγματι, το θεμελιώδες δικαίωμα αυτό μπορεί να διασφαλισθεί στο πλαίσιο διαδικασίας αφορώσας επί της ουσίας το δικαίωμα επιμέλειας, κατά την οποία θα είναι δυνατή η εκ νέου εκτίμηση του ζητήματος της επιμέλειας και, ενδεχομένως, η αναγνώριση δικαιωμάτων επικοινωνίας.

Είναι, εξάλλου, περισσότερο σύμφωνο με το κριτήριο της εγγύτητας, στο οποίο δίδει προτεραιότητα ο νομοθέτης της Ένωσης στο πλαίσιο του κανονισμού 2201/2003 ακριβώς για να διασφαλίσει ότι θα λαμβάνεται υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού, οι ενδεχόμενες αποφάσεις που το αφορούν να εκδίδονται από τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί διαμένει αδιαλείπτως από της γεννήσεώς του³⁵.

Η έννοια της συνήθους διαμονής έχει απασχολήσει και τα ελληνικά δικαστήρια, τα οποία συντάσσονται πλήρως με την νομολογία του ΔΕΕ. Στην υπ' αριθμ. 927/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), έγινε δεκτό ότι:

«η έννοια της «συνήθους διαμονής», σύμφωνα με τους στόχους και τους σκοπούς του Κανονισμού, δεν αναφέρεται σε οποιαδήποτε έννοια συνήθους διαμονής σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο αλλά σε μια «αυτόνομη» έννοια του κοινοτικού δικαίου. Στοιχεία προσδιοριστικά της ύπαρξης «συνήθους διαμονής» στο έδαφος ενός κράτους είναι ασφαλώς η σταθερή φυσική παρουσία του παιδιού σε ορισμένο κράτος μέλος, ώστε σε συνδυασμό και με άλλους παράγοντες να μπορεί να συναχθεί ότι η παρουσία του εκεί δεν είναι προσωρινή ή ευκαιριακή, αλλά απόρροια της ενσωμάτωσής του σε αντίστοιχο και κατά το δυνατόν κατάλληλο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Τέτοιοι κρίσιμοι παράγοντες είναι κυρίως, κατά τη νομολογία του ΔΕΚ, η διάρκεια, η κανονικότητα, οι συνθήκες και οι λόγοι διαμονής του παιδιού στο έδαφος του κράτους μέλους ή αναλόγως οι αιτίες της μετοίκησης της οικογένειας του παιδιού στο κράτος αυτό και επίσης η ιθαγένεια, οι γλωσσικές γνώσεις, ο τόπος και οι συνθήκες φροντίσης του παιδιού, καθώς και το σύνολο των οικογενειακών και κοινωνικών του σχέσεων στο συγκεκριμένο κράτος μέλος. Στο πλαίσιο της νομολογιακής εφαρμογής του πιο πάνω Κανονισμού έχει γίνει δεκτό ότι υπάρχει συνήθης διαμονή του τέκνου σε ορισμένο κράτος, όταν η εκεί παρουσία του εκφράζει την σε κάποιο βαθμό ενσωμάτωσή του σε ένα κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον. Η διαπίστωση των όρων που χαρακτηρίζουν ως συνήθη τη διαμονή του παιδιού σε κράτος μέλος αφορά τη διαπίστωση πραγματικών περιστατικών και είναι έργο των εθνικών δικαστηρίων προκειμένου να δεχθούν ή να αρνηθούν την ύπαρξη δικαιοδοσίας τους σε υπόθεση γονικής μέριμνας με στοιχεία αλλοδαπότητας, η σχετική όμως κρίση, δηλαδή αν με βάση το σύνολο των περιστάσεων του παιδιού εντοπίζεται η συνήθης διαμονή του σε ορισμένο κράτος μέλος, αποτελεί εξειδίκευση αόριστης νομικής έννοιας και συνεπώς στο πλαίσιο του ελληνικού δικονομικού δικαίου ελέγχεται αναιρετικά

³⁵ Αποφάσεις της 23ης Δεκεμβρίου 2009, Detiček, C-403/09 PPU, EU:C:2009:810, σκέψη 36, και της 15ης Ιουλίου 2010, Purrucker, C-256/09, EU:C:2010:437, σκέψη 91

με λόγο από τον αριθμό 1 του άρθρ. 559 του».

Συγκεφαλαιωτικά, ως συνήθης διαμονή θεωρείται το κράτος στο οποίο το παιδί έχει ενσωματωθεί σε ορισμένο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον, λαμβανομένων υπόψιν ποικίλων παραγόντων, όπως η χρονική διάρκεια, η σταθερότητα, οι συνθήκες και οι λόγοι της διαμονής του παιδιού ενός κράτους μέλους, καθώς και η ιθαγένειά του και το σύνολο των οικογενειακών και κοινωνικών σχέσεων του παιδιού στο κράτος μέλος.

B. Υλικό πεδίο εφαρμογής

Αντικείμενο τόσο της Σύμβασης όσο και αμφότερων των Κανονισμών αποτελεί η παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση. Μάλιστα και στα τρία νομοθετικά κείμενα, δίνεται ακριβώς ο ίδιος ορισμός. Συγκεκριμένα, ο χαρακτηρισμός ως παράνομης της ενέργειας της μετακίνησης ή κατακράτησης, τελεί υπό δύο σωρευτικές προϋποθέσεις, πρώτον, πρέπει να γίνεται κατά παραβίαση δικαιώματος επιμέλειας, αναγνωρισμένο σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή άλλη οργάνωση, το οποίο προκύπτει από δικαστική απόφαση, το νόμο ή συμφωνία που ισχύει σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του πριν την μετακίνηση ή κατακράτησή του. Δεύτερον, αυτό το δικαίωμα επιμέλειας πρέπει να ασκείται πραγματικά, αποκλειστικά ή από κοινού με άλλους κατά το χρόνο της μετακίνησης ή κατακράτησης ή θα είχε ασκηθεί αν δεν είχαν μεσολαβήσει τα γεγονότα αυτά.

Σημειώνεται ότι στον Κανονισμό 2201/2003, ως προς το δικαίωμα της επιμέλειας υπήρχε μία διευκρίνιση σύμφωνα με την οποία «η επιμέλεια θεωρείται ότι ασκείται από κοινού όταν ο ένας από τους δικαιούχους της γονικής μέριμνας δε μπορεί, σύμφωνα με απόφαση ή απευθείας από το νόμο, να αποφασίζει για τον τόπο διαμονής του παιδιού χωρίς τη συγκατάθεση άλλου δικαιούχου της γονικής μέριμνας». Στο νέο Κανονισμό 2019/1111, η διευκρίνιση αυτή έχει απαλειφθεί.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο η Σύμβαση όσο και οι Κανονισμοί δε ρυθμίζουν το ουσιαστικό δικαίωμα της επιμέλειας, η ρύθμιση του οποίου επιφυλάσσεται υπέρ της αποκλειστικής αρμοδιότητας των εθνικών εννόμων τάξεων, Εξάλλου, ο σκοπός των εν λόγω νομοθετικών κειμένων είναι η άμεση επιστροφή του παιδιού. Ενόψει τούτου, μάλιστα, τυχόν απόφαση άρνησης επιστροφής μπορεί να ανατραπεί και μετά την παρέλευση των προβλεπόμενων προθεσμιών από απόφαση δικαστηρίου που θα κρίνει επί του ζητήματος της επιμέλειας. Η δικαστική απόφαση τέμνει οριστικά τη διαφορά της παράνομης διεθνούς παιδιού, η οποία διαχωρίζεται και σαφώς διακρίνεται για την αυτοτέλειά της από την αντίστοιχη διαφορά της επιμέλειας του παιδιού, που ρυθμίζουν τα άρθρα 16 και 17 της Διεθνούς Σύμβασης (βλ. ΕφΑθ 1012/2009 ΕφΑΔ 2010.705, ΕφΠα- τρ 268/2009 ΕφΑΔ 2009.694, ΕφΘεσ 3662/1996 ΕλλΔνη 38.854, ΕφΘεσ 1957/1997 Αρμ 51.1940).

Στην απόφαση της 5^{ης} Οκτωβρίου 2010 επί της υποθέσεως C-400/10 PPU (ECLI:EU:C:2010:582), το ΔΕΕ έκρινε ότι:

«καθόσον στην έννοια «δικαίωμα επιμέλειας» δίδεται ο ως άνω ορισμός από τον κανονισμό 2201/2003, η έννοια αυτή είναι αυτοτελής σε σχέση με το δίκαιο των κρατών μελών. Συγκεκριμένα, από τις απαιτήσεις τόσο της ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης όσο και της αρχής της ισότητας απορρέει ότι στο περιεχόμενο μιας διατάξεως του δικαίου αυτού, η οποία δεν παραπέμπει ρητώς στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και του περιεχομένου της, πρέπει κατά κανόνα να δίδεται σε όλη την Κοινότητα αυτοτελής και ομοιόμορφη ερμηνεία η οποία να προκύπτει λαμβανομένων υπόψη του πλαισίου της διατάξεως και του σκοπού των οικείων ρυθμίσεων (απόφαση της 17ης Ιουλίου 2008, C-66/08, Kozłowski, Συλλογή 2008, σ. I-6041, σκέψη 42 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Ως εκ τούτου, όσον αφορά την εφαρμογή του ως άνω κανονισμού, το δικαίωμα επιμέλειας περιλαμβάνει εν πάση περιπτώσει το δικαίωμα του δικαιούχου να αποφασίζει τον τόπο κατοικίας του τέκνου. Εντελώς διαφορετικό είναι το ζήτημα του καθορισμού του προσώπου στο οποίο θα ανατεθεί η επιμέλεια. Όπως συναφώς προκύπτει από το άρθρο 2, σημείο 11, στοιχείο α', του εν λόγω κανονισμού, ο παράνομος χαρακτήρας της μετακινήσεως παιδιού εξαρτάται από την ύπαρξη «δικαιώματος επιμέλειας το οποίο προκύπτει από δικαστική απόφαση ή από το νόμο ή από συμφωνία που ισχύει σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του αμέσως πριν από τη μετακίνηση ή την κατακράτησή του. Από τα ανωτέρω έπεται ότι ο κανονισμός 2201/2003 δεν ορίζει ποιο πρόσωπο πρέπει να έχει το δικαίωμα επιμέλειας λόγω του οποίου η μετακίνηση παιδιού μπορεί να καταστεί παράνομη υπό την έννοια του άρθρου 2, σημείο 11, αυτού, αλλά παραπέμπει, ως προς τον καθορισμό του προσώπου που έχει αυτό το δικαίωμα, στο δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο έχει τη συνήθη διαμονή του το παιδί αμέσως πριν από τη μετακίνησή του ή την κατακράτησή του. Επομένως, το δίκαιο αυτού του κράτους μέλους ορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ο φυσικός πατέρας αποκτά το δικαίωμα επιμέλειας του τέκνου του, υπό την έννοια του άρθρου 2, σημείο 9, του κανονισμού 2201/2003, εξαρτώντας σε ορισμένες περιπτώσεις την απόκτηση της επιμέλειας από την έκδοση αποφάσεως του αρμόδιου εθνικού δικαστηρίου που να του την αναθέτει. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, ο κανονισμός 2201/2003 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ο παράνομος χαρακτήρας της μετακινήσεως παιδιού εξαρτάται, προκειμένου περί της εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού, αποκλειστικώς από την ύπαρξη δικαιώματος επιμέλειας το οποίο έχει αναγνωριστεί από το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο και προσβολή του οποίου συνιστά αυτή η μετακίνηση (...). Ο Κανονισμός 2201/2003 έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει ρύθμιση κράτους μέλους κατά την οποία, για να αποκτήσει το δικαίωμα επιμέλειας του τέκνου του, ο πατέρας ο οποίος δεν έχει συνάψει γάμο με τη μητέρα του τέκνου υποχρεούται να επιτύχει την έκδοση αποφάσεως από το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο που να του αναγνωρίζει το δικαίωμα αυτό, με συνέπεια να καθίσταται παράνομη, υπό την έννοια του άρθρου 2, σημείο 11, του εν λόγω κανονισμού, η μετακίνηση του τέκνου από την ίδια τη μητέρα του ή η κατακράτησή του.»

Ομοίως και τα ελληνικά δικαστήρια έχουν ταχθεί υπέρ της διαφοροποίησης της διαδικασίας επιστροφής από τη διαδικασία ανάθεσης της επιμέλειας. Έτσι, στην υπ' αριθμ. 9457/2012 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης κρίθηκε ότι:

«Το δικαίωμα επιμέλειας (που διακρίνεται και διαχωρίζεται από το ευρύτερο δικαίωμα της γονικής μέριμνας, χωρίς το τελευταίο να αποτελεί αντικείμενο προστασίας της Σύμβασης) μπορεί να απορρέει είτε απευθείας από το νόμο είτε από τη δικαστική απόφαση (ή απόφαση διοικητικής αρχής) που ρύθμισε το σχετικό θέμα και ανέθεσε την άσκηση της επιμέλειας σε κάποιο πρόσωπο είτε και με βάση ιδιωτικές συμφωνίες περί της επιμέλειας που αναπτύσσουν έννομες συνέπειες στη χώρα της συνήθους διαμονής του παιδιού. (...) Και ναι μεν σε περίπτωση ανάθεσης της επιμέλειας ενός νηπίου, λόγω της πολύ μικρής του ηλικίας, συνήθως, και εφόσον δεν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις, ενδείκνυται να προτιμάται η μητέρα έναντι του πατέρα, η παρούσα όμως δίκη, κατά τα ανωτέρω υπό 1 αναφερόμενα, διαχωρίζεται και σαφώς διακρίνεται για την αυτοτέλεια της από την αντίστοιχη διαφορά της επιμέλειας του παιδιού, μόνη δε η άνω εκτίμηση, δεν μπορεί να οδηγήσει σε κατάφαση εφαρμογής της προπαρατεθείσας διάταξης του άρθρου 13 περ. β` της Σύμβασης της Χάγης, η οποία, άλλωστε, πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο περιοριστικό, διότι διαφορετικά θα κινδύνευε η αποτελεσματικότητα των διατάξεων της εν λόγω Σύμβασης (βλ. Ι. Δούμπη, ό.π, σελ. 32), με την οποία επιχειρείται να αποκατασταθεί, για χάρη του συμφέροντος του παιδιού, η πρότερα κατάσταση και μόνο, αφήνοντας την ουσιαστική ρύθμιση της επιμέλειας για μεταγενέστερη φάση».

Γ. Τοπικό πεδίο

Τόσο η Σύμβαση όσο και οι Κανονισμοί δεν έχουν οικουμενικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι εφαρμόζονται μόνο όταν στην μεν Σύμβαση εμπλέκονται συμβαλλόμενα κράτη, στους δε Κανονισμούς κράτη μέλη. Επομένως, η παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση θα πρέπει να λαμβάνει χώρα επί εδάφους συμβαλλόμενου κράτους/ κράτους μέλους. Αντιθέτως, δεν εφαρμόζεται σε περιπτώσεις απαγωγής από μία ομόσπονδη πολιτεία σε άλλη ούτε και εσωτερικές μετακινήσεις, από μία πόλη σε άλλη.

Ρυθμίσεις Δικαιοδοσίας

A. Δικαιοδοτικές βάσεις

Η απαγωγή μεταβάλλει τα δεδομένα ως προς τη συνήθη διαμονή του παιδιού και εκ των πραγμάτων οδηγεί στη δημιουργία μίας νέας συνήθους διαμονής, ικανή να προσδώσει στα Δικαστήρια του κράτους μέλους όπου μεταφέρθηκε το παιδί δικαιοδοτική βάση να επιληφθούν τη ρύθμιση της επιμέλειας. Καταρχήν, ο γενικός κανόνας δικαιοδοσίας, όπως θεσπίζεται και στο ά. 8 του Κανονισμού 2201/2003, προβλέπει ότι *«τα δικαστήρια του κράτους μέλους έχουν δικαιοδοσία επί θεμάτων που αφορούν τη γονική μέριμνα παιδιού το οποίο έχει τη συνήθη διαμονή σε αυτό το κράτος μέλος κατά τη στιγμή της άσκησης της προσφυγής»*. Αυτόν ακριβώς τον κίνδυνο αποσοβούσε η ρύθμιση του ά. 10, το οποίο αποκρυστάλλωνε τη δικαιοδοσία του αρχικού κράτους της συνήθους διαμονής του παιδιού, ήτοι αυτή που είχε πριν την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση και αγνοεί τη νέα συνήθη διαμονή που δημιουργεί defacto η απαγωγή του. Η δημιουργία νέας συνήθους διαμονής ήταν δυνατή σε ορισμένες μόνο ρητά προβλεπόμενες από τον Κανονισμό περιπτώσεις και συγκεκριμένα, α) εάν ο δικαιούχος της επιμέλειας είχε συγκατατεθεί στη μετακίνηση ή κατακράτηση³⁶ ή β) εάν παρήλθε χρονικό διάστημα ενός έτους από τη μετακίνηση του τέκνου, το οποίο εντάχθηκε στο νέο περιβάλλον και σωρευτικά ο έτερος γονέας είτε έλαβε γνώση της μετακίνησης, και αδράνησε υπό την έννοια ότι είτε δεν υπέβαλλε αίτηση επιστροφής είτε δεν υπέβαλε νέα αίτηση επιστροφής μετά την ανάκληση της προηγούμενης είτε εξεδόθη απόφαση που ρύθμιζε το δικαίωμα της επιμέλειας. Μία επιπρόσθετη δικλείδα προστασίας, εισάγεται με την εκτελεστικότητα της απόφασης. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα ά. 40 και 42 του Κανονισμού, εάν εκδοθεί απόφαση που ρυθμίζει την επιμέλεια και η οποία διατάσσει την επιστροφή του παιδιού, αυτή εκτελείται αυτόματα και χωρίς καμία άλλη διαδικασία στη χώρα όπου το παιδί μεταφέρθηκε μετά την απαγωγή. Αυτό σημαίνει ότι ακόμη και εάν τα δικαστήρια του τόπου όπου μεταφέρθηκε το παιδί αρνηθούν την επιστροφή του για οποιονδήποτε λόγο, η απόφασής τους έχει προσωρινό χαρακτήρα και υποχωρεί στην απόφαση της επιμέλειας, η οποία κατά το ά. 42 εκτελείται αυτόματα³⁷.

Η ρύθμιση αυτή είναι πολύ σημαντική, διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος η επιλήψιμη απαγωγή να καταλήγει υπέρ του απαγωγέα, με την έννοια ότι μέχρι την έκδοση αποφάσεως επί της αιτήσεως επιστροφής, μεσολαβεί μεγάλο διάστημα, στη διάρκεια του οποίου δημιουργούνται μονιμότεροι ψυχικοί και καθημερινοί δεσμοί του παιδιού με τον απαγωγέα γονέα, με αποτέλεσμα παρότι παράνομη η μετακίνηση, να κριθεί ότι η επιστροφή του παιδιού μπορεί να οδηγήσει σε νέο «ξεριζωμό» του παιδιού με αρνητικές συνέπειες στον ψυχισμό του και επομένως, το συμφέρον του παιδιού να υπαγορεύει την άρνηση της επιστροφής και άρα τη νομιμοποίηση μίας παράνομης κατάστασης.

³⁶Επί παραδείγματι, είχε συγκατατεθεί να φοιτήσει το τέκνο για το πρώτο σχολικό έτος στη χώρα όπου μετακινήθηκε παράνομα.

³⁷Εκτενέστερη ανάλυση για την εκτελεστικότητα των αποφάσεων θα γίνει στο οικείο σημείο της παρούσας εργασίας.

Έτσι, έκρινε και η απόφαση της 2ας Αυγούστου 2021 του ΔΕΕ επί της υποθέσεως C-242/2021 PPU³⁸:

«Η διαδικασία επιστροφής κατά τη Σύμβαση της Χάγης και τον κανονισμό Βρυξέλλες Ια αποσκοπεί να αποτρέψει το ενδεχόμενο ο ένας εκ των γονέων να ενισχύσει τη θέση του ως προς το ζήτημα της επιμέλειας του παιδιού εκφεύγοντας, με παράνομη συμπεριφορά, της δικαιοδοσίας των δικαστηρίων που έχουν καταρχήν διεθνή δικαιοδοσία, βάσει των κανόνων που προβλέπει, μεταξύ άλλων, ο κανονισμός αυτός, για να αποφαινόνται επί της γονικής μέριμνας του παιδιού (πρβλ. αποφάσεις της 23ης Δεκεμβρίου 2009, D., C-403/09 PPU, EU:C:2009:810, σκέψη 49, της 9ης Οκτωβρίου 2014, C, C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, σκέψη 67, και της 8ης Ιουνίου 2017, OL, C-111/17, EU:C:2017:436, σκέψη 63 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία)».

Οι δικαιοδοτικοί σύνδεσμοι του Κανονισμού 2201/2003 καταρχήν διατηρούνται και στον Κανονισμό 2019/1111, αν και αναριθμούνται. Ειδικά ως προς το ζήτημα της διεθνούς απαγωγής τέκνων, η ρύθμιση της δικαιοδοσίας γίνεται στο ά. 9 του Κανονισμού (πρώην 10). Σύμφωνα με αυτό, τα δικαστήρια του κράτους μέλους της συνήθους διαμονής του τέκνου πριν από την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτησή του διατηρούν τη δικαιοδοσία τους έως ότου το παιδί αποκτήσει συνήθη διαμονή (έναντι της εσφαλμένης απόδοσης του όρου «συνήθη κατοικία» στον Κανονισμό 2201/2003) σε άλλο κράτος μέλος. Η τελευταία αποκτάται όταν α) κάθε πρόσωπο, ίδρυμα ή οργάνωση που έχει δικαίωμα επιμέλειας έχει συγκατατεθεί στη μετακίνηση ή κατακράτηση ή β) το παιδί έχει διαμείνει σε αυτό το άλλο κράτος μέλος για περίοδο τουλάχιστον ενός έτους αφότου το πρόσωπο, το ίδρυμα ή οιαδήποτε άλλη οργάνωση που έχει δικαίωμα επιμέλειας γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει τον τόπο στον οποίο ευρίσκεται το παιδί και το παιδί έχει ενταχθεί στο νέο περιβάλλον του και περαιτέρω συντρέχει μία από τις πέντε (τέσσερις στον Κανονισμό 2201/2003) εναλλακτικές προϋποθέσεις: i) εντός ενός έτους αφότου ο δικαιούχος της επιμέλειας γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει τον τόπο στον οποίο ευρίσκεται το παιδί, δεν έχει υποβληθεί αίτηση επιστροφής ενώπιον των αρμόδιων αρχών κράτους μέλους στο οποίο έχει μετακινηθεί ή κατακρατείται το παιδί, ii) έχει ανακληθεί αίτηση επιστροφής την οποία υπέβαλε ο δικαιούχος της επιμέλειας και δεν έχει υποβληθεί νέα αίτηση εντός της προθεσμίας που προβλέπεται στο σημείο i), iii) αίτηση επιστροφής την οποία υπέβαλε ο δικαιούχος της επιμέλειας απορρίφθηκε από δικαστήριο κράτους μέλους για λόγους άλλους από τους προβλεπόμενους στο άρθρο 13 παρ. 1 στ. β' ή το ά. 13 παρ. 2 της σύμβασης της Χάγης του 1980 και η απόφαση αυτή δεν υπόκειται πλέον σε τακτικό ή έκτακτο ένδικο μέσο, iv) κανένα δικαστήριο δεν έχει επιληφθεί, όπως αναφέρεται στο ά. 29 παρ. 3 και 5, στο κράτος μέλος στο οποίο το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του αμέσως πριν από την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτησή του και v) τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή αμέσως πριν από την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτησή του έχουν εκδώσει απόφαση για το δικαίωμα επιμέλειας που δεν συνεπάγεται την επιστροφή του παιδιού.

Καθίσταται εναργές ότι τα βασικά σημεία της ρύθμισης του ά. 10 του Κανονισμού 2201/2003 διατηρούνται. Ειδικότερα, η ρύθμιση εξακολουθεί να λαμβάνει υπόψιν τόσο το

³⁸ECLI:EU:C:2021:640

αντικειμενικό στοιχείο του χρόνου της διαμονής του παιδιού σε άλλο κράτος μέλος για ένα τουλάχιστον έτος όσο και το υποκειμενικό στοιχείο της προσαρμογής του παιδιού στο νέο του περιβάλλον, αλλά και το στοιχείο της ρητής ή τεκμαιρόμενης δια της δικονομικής απραξίας συγκατάθεσης στη μετακίνηση.

Επιπλέον, προστίθεται η υπ' αριθμ. iii) προϋπόθεση που αφορά στην απόρριψη της αίτησης επιστροφής για λόγους άλλους από τους προβλεπόμενους στη Σύμβαση της Χάγης στο ά. 13 παρ. 1 στ. β' και παρ. 2. Παράλληλα συγκεκριμενοποιείται και η προϋπόθεση που αφορά στην απόρριψη της αίτησης επιστροφής βάσει των ως άνω εδαφίων του ά. 13 της Σύμβασης της Χάγης, υπό την έννοια ότι εάν το δικαστήριο του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του πριν την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση δεν είχε ήδη επιληφθεί ή άλλως δεν επιλήφθηκε εντός τριών μηνών από την κοινοποίηση της απόφασης άρνησης επιστροφής την εξέταση επί της ουσίας του δικαιώματος επιμέλειας, η δικονομική αυτή απραξία σε συνδυασμό και με την παραμονή του παιδιού επί ένα έτος σε άλλο κράτος μέλος (με χρονική αφετηρία τη γνώση πραγματική ή τεκμαιρόμενη του τόπου στον οποία ευρίσκεται το παιδί) και την συνακόλουθη προσαρμογή του στο νέο αυτό περιβάλλον σηματοδοτεί την νόμιμη μεταφορά της δικαιοδοσίας με την απόκτηση νέας συνήθους διαμονής.

Έτσι έκρινε και η υπ' αριθμ. 927/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ):

«Περαιτέρω, η παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση του παιδιού σε κράτος διαφορετικό από αυτό της συνήθους διαμονής του συνιστά απαγωγή και δεν έχει ως άμεση συνέπεια την αφαίρεση των υποθέσεων γονικής μέριμνας από τη δικαιοδοσία των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί είχε μέχρι τότε τη συνήθη διαμονή του. Η διατήρηση της δικαιοδοτικής αυτής βάσης είναι αυτονόητη για όσο διάστημα η παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση του παιδιού σε κράτος διαφορετικό από αυτό της συνήθους διαμονής του εμφανίζεται ως πρόσκαιρη και δεν έχει οδηγήσει σε απόκτηση εκεί νέας συνήθους διαμονής του παιδιού ως de facto διαμορφωμένης κατάστασης. Εφόσον όμως αυτό συμβεί και πρόκειται για κράτος μέλος, η διατήρηση της μέχρι τότε συνήθους διαμονής του παιδιού ως βάση διεθνούς δικαιοδοσίας, όπως ορίζει, κατ' αρχάς, το άρθρο 10 του Κανονισμού, συνιστά παρέκκλιση από τη γενική δικαιοδοτική βάση της συνήθους διαμονής κατά τον χρόνο άσκησης της προσφυγής για υπόθεση γονικής μέριμνας. Η παρέκκλιση αυτή, με την οποία αντί της συνήθους διαμονής του παιδιού ισχύει ως αποκλειστική δικαιοδοτική βάση αυτή της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, καλύπτεται από τη σχετική πρόβλεψη της 12ης αιτιολογικής σκέψης του Κανονισμού και τη ρητή επιφύλαξη του άρθρου 8 παρ. 2, κατά την οποία η παρ. 1 δεν θίγει τις διατάξεις, εκτός των άλλων, και του άρθρου 10. Ακόμη, η μετακίνηση ή κατακράτηση του παιδιού είναι παράνομη, όταν γίνεται κατά παράβαση δικαιώματος επιμέλειας, εφόσον αυτό πραγματικά ασκείται και προκύπτει από δικαστική απόφαση, από το νόμο ή από συμφωνία ισχύουσα κατά το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του αμέσως πριν από τη μετακίνηση ή κατακράτησή του (άρθρ. 2 αριθ. 9 και 11 του Κανονισμού και 3 της Σύμβασης της Χάγης 1980). Συνεπώς, εισάγοντας ο Κανονισμός για την περίπτωση απαγωγής παιδιού ρυθμίσεις με το άρθρο 10 κατ' ακολούθως με τα άρθρα 11, 40β' και 42, που αφορούν ζητήματα δικαιοδοσίας, διαδικασίας και εκτέλεσης αποφάσεων, αποσκοπεί να διασφαλίσει, όπως ρητά δηλώνεται και με το άρθρο 1 β' της Σύμβασης της Χάγης του 1980, ότι το δικαίωμα.

επιμέλειας κατά το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί διέμενε πριν από την απαγωγή του και το οποίο προσβλήθηκε ως προς τη δυνατότητα του δικαιούχου της επιμέλειας να καθορίζει τον τόπο διαμονής του παιδιού, θα είναι σεβαστό και στα άλλα κράτη μέλη».

B. Επιλογή δικαστηρίου

Ο Κανονισμός 2201/2003 προέβλεπε δύο περιπτώσεις παρέκτασης, την κατ' α. 12 παρ. 1 παρέκταση υπέρ δικαστηρίου που έχει αποκτήσει την αρμοδιότητά του δυνάμει κάποιας ήδη ασκηθείσας γαμικής διαφοράς και την κατ' ά. 12 παρ. 3 ρητή συμφωνία παρέκτασης που εξυπηρετεί το συμφέρον του τέκνου. Στο νέο Κανονισμό 2019/1111, η πρώτη περίπτωση παρέκτασης εγκαταλείπεται, αν και υποστηρίζεται ότι εμπεριέχεται στο ά. 10, υπό την έννοια ότι αυτό που έχει σημασία είναι η στενή σχέση του παιδιού με το κράτος μέλος³⁹. Περαιτέρω, η δεύτερη περίπτωση παρέκτασης, ήτοι η κατ' ά. 12 παρ. 3 παρέκταση, διατηρείται και συστηματοποιείται. Συγκεκριμένα, στο ά. 10 του Κανονισμού 2019/1111, χωρίζεται σε δύο μέρη και αναριθμείται σε στοιχείο α' και στοιχείο β'. Στο στοιχείο α' υπογραμμίζεται η προϋπόθεση της στενής σχέσης του παιδιού με το κράτος μέλος, με την αναφορά ενδεικτικών περιπτώσεων, είτε επειδή ο ένας γονέας έχει τη συνήθη διαμονή του σε αυτό, είτε επειδή το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του σε αυτό, είτε επειδή το παιδί έχει την ιθαγένεια αυτού του κράτους μέλους.

Στο στοιχείο β', εξειδικεύεται ο όρος της συμφωνίας παρέκτασης, είτε με ελεύθερη συμφωνία μέχρι το αργότερο τον χρόνο που επελήφθη το δικαστήριο είτε με ρητή αποδοχή της αρμοδιότητας του δικαστηρίου κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, εφόσον όμως προηγουμένως τα μέρη είχαν ενημερωθεί από το δικαστήριο για το δικαίωμά τους να μη συναινέσουν στην παρέκταση. Επισημαίνεται ότι η συμφωνία παρέκτασης ισχύει μόνο για τη συγκεκριμένη κάθε φορά υπόθεση. Επίσης, κατά τη νομολογία του ΔΕΕ γίνεται δεκτό ότι η παρέκταση δικαιοδοσίας με βάση το άρθρο 12 παρ. 3 του Κανονισμού ισχύει μόνο για τη συγκεκριμένη διαδικασία της οποίας επιλαμβάνεται το δικαστήριο του οποίου η δικαιοδοσία παρεκτείνεται και ότι η δικαιοδοσία αυτή εξαφανίζεται μόλις περατωθεί οριστικά η διαδικασία αυτή, την οποία αφορούσε η παρέκταση, με αποτέλεσμα να αποκτά δικαιοδοσία το δικαστήριο που έχει γενική δικαιοδοσία κατ' εφαρμογή του άρθρου 8 παρ. 1 του Κανονισμού αυτού.

Ως προς τους όρους της συμφωνίας παρέκτασης, αναλυτική είναι η υπ' αριθμ. 927/2019 απόφαση του Αρείου, σύμφωνα με την οποία:

«Κατά το άρθρο 12 του ανωτέρω Κανονισμού με τον τίτλο «Παρέκταση αρμοδιότητας» ορίζονται τα εξής: «1. Τα δικαστήρια του κράτους μέλους στα οποία η αρμοδιότητα ασκείται βάσει του άρθρου 3, για να αποφασίσουν για μια αίτηση διαζυγίου, δικαστικού χωρισμού ή ακύρωσης του γάμου των συζύγων, είναι αρμόδια για οιοδήποτε ζήτημα σχετικά με τη γονική μέριμνα το οποίο συνδέεται με την αίτηση αυτή, εφόσον: α) τουλάχιστον ένας από τους συζύγους ασκεί τη γονική μέριμνα του παιδιού, και β) η

³⁹Corneloup/Kruger, *Lerèglement 2019/1111 BruxellesII: laprotectiondesenfantsgagneduter[ain]*, Rev.crt.DIPavril-juin 2020, σ. 229 σε Δεληκωστόπουλος, Ο κανονισμός 2019/1111, *Lex&Forum*, 2/2021, σελ. 371

αρμοδιότητα των εν λόγω δικαστηρίων έχει γίνει ρητώς ή κατ' άλλον ανεπιφύλακτο τρόπο αποδεκτή από τους συζύγους και από τους δικαιούχους της γονικής μέριμνας κατά την ημερομηνία που επελήφθη το δικαστήριο και είναι προς το ύψιστο συμφέρον του παιδιού. 2. Η αρμοδιότητα που ασκείται κατ' εφαρμογή της παραγράφου 1 παύει όταν α) είτε η απόφαση η οποία δέχεται την αίτηση διαζυγίου, δικαστικού χωρισμού ή ακύρωσης του γάμου ή την απορρίπτει καθίσταται τελεσίδικη, β) είτε, σε περίπτωση κατά την οποία μια διαδικασία σχετικά με τη γονική μέριμνα εκκρεμεί ακόμη κατά την ημερομηνία η οποία προβλέπεται στο στοιχείο α), όταν μια απόφαση σχετικά με τη γονική μέριμνα καθίσταται τελεσίδικη, γ) είτε, στις περιπτώσεις οι οποίες προβλέπονται στα στοιχεία α) και β), όταν η διαδικασία έχει περατωθεί για άλλους λόγους. 3. Τα δικαστήρια κράτους μέλους είναι επίσης αρμόδια σε θέματα γονικής μέριμνας σε διαδικασίες εκτός από αυτές που προβλέπονται στην παράγραφο 1, εφόσον α) το παιδί έχει στενή σχέση με αυτό το κράτος μέλος, λόγω, ιδίως, του ότι ένας εκ των δικαιούχων της γονικής μέριμνας έχει τη συνήθη διαμονή του σε αυτό το κράτος μέλος ή το παιδί έχει την ιθαγένεια αυτού του κράτους μέλους, και β) η αρμοδιότητα των εν λόγω δικαστηρίων έχει γίνει ρητώς ή κατ' άλλον ανεπιφύλακτο τρόπο αποδεκτή από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη της διαδικασίας, κατά την ημερομηνία που επελήφθη το δικαστήριο και η αρμοδιότητα είναι προς το συμφέρον του παιδιού). Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 16 υπό τον τίτλο «επιλαμβανόμενο δικαστήριο» ορίζονται τα εξής: «1. Ένα δικαστήριο λογίζεται ως επιληφθέν: α) από της καταθέσεως στο δικαστήριο του εισαγωγικού εγγράφου της δίκης ή άλλου ισοδύναμου εγγράφου, εφόσον ο ενάγων δεν παρέλειψε στη συνέχεια να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα για την κοινοποίηση ή την επίδοση του εγγράφου στον εναγόμενο, ή β) εφόσον το έγγραφο πρέπει να κοινοποιηθεί ή να επιδοθεί προτού κατατεθεί στο δικαστήριο, την ημερομηνία παραλαβής του από την αρχή που είναι υπεύθυνη για την κοινοποίηση ή την επίδοση, υπό την προϋπόθεση ότι ο ενάγων δεν παρέλειψε στη συνέχεια να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα για την κατάθεση του εγγράφου στο δικαστήριο». Επομένως, ο τόπος της συνήθους διαμονής του παιδιού, ως συνδετικό στοιχείο για τη θεμελίωση κατά τα άρθρα 8, 9 ή 10 του Κανονισμού διεθνούς δικαιοδοσίας σε υποθέσεις γονικής μέριμνας, εγκαταλείπεται πλήρως στην περίπτωση της θεμελίωσης κατά παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στις υποθέσεις αυτές. Τούτο δε διότι η δικαιοδοτική αυτή βάση συναρτάται κατά το άρθρο 12 του Κανονισμού είτε με την ύπαρξη εκκρεμούς γαμικής διαφοράς μεταξύ των γονέων του παιδιού είτε με την ύπαρξη στενής σχέσης του παιδιού με το κράτος μέλος της κατά παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας και ισχύει μόνο για τη συγκεκριμένη κάθε φορά υπόθεση. Επίσης, κατά τη νομολογία του ΔΕΕ γίνεται δεκτό ότι η παρέκταση δικαιοδοσίας με βάση το άρθρο 12 παρ. 3 του Κανονισμού ισχύει μόνο για τη συγκεκριμένη διαδικασία της οποίας επιλαμβάνεται το δικαστήριο του οποίου η δικαιοδοσία παρεκτείνεται και ότι η δικαιοδοσία αυτή εξαφανίζεται μόλις περατωθεί οριστικά η διαδικασία αυτή, την οποία αφορούσε η παρέκταση, με αποτέλεσμα να αποκτά δικαιοδοσία το δικαστήριο που έχει γενική δικαιοδοσία κατ' εφαρμογή του άρθρου 8 παρ. 1 του Κανονισμού αυτού. Στην προκειμένη περίπτωση το Εφετείο με την προσβαλλόμενη απόφασή του δέχθηκε (κατά το μέρος που εδώ ενδιαφέρει) τα εξής: «... από πουθενά δεν συνάγεται ότι υπάρχει ρητή ή κατ' άλλον ανεπιφύλακτο τρόπο αποδοχή από την εναγομένη, της δικαιοδοσίας των Ελληνικών Δικαστηρίων. Ειδικότερα, η εναγομένη άσκησε ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου

Ρόδου την από 12.11.2013 υπ` αριθ. έκθ. κατάθ. .../13.11.2013 αγωγή της κατά του νυν ενάγοντος με αίτημα την ανάθεση στην ίδια της οριστικής επιμέλειας των ανηλίκων τέκνων τους. Η αγωγή αυτή ασκήθηκε σε χρόνο προγενέστερο από τη μετοικεσία της μετά των τέκνων στη ...ι οπότε ήταν ακόμη κάτοικος ... . Από την ανωτέρω ενέργεια της εναγομένης δεν μπορεί να συναχθεί ανεπιφύλακτη αποδοχή της αρμοδιότητας του δικαστηρίου, καθόσον η παρέκταση στην παρούσα δίκη δεν μπορεί να θεμελιωθεί λόγω της κατάθεσης στο ως άνω Δικαστήριο (Μονομελές Πρωτοδικείο Ρόδου) άλλου εισαγωγικού δικογράφου, αλλά περιορίζεται στην ένδικη υπόθεση ... Σε κάθε περίπτωση, προκύπτει ότι η εναγομένη-ενάγουσα της από 12.11.2013 και αριθ. κατάθ. ..13.11.2013 αγωγής παραιτήθηκε, κατ` άρθρο 294 του δικογράφου της ως άνω αγωγής, πράξη που αίρει αναδρομικώς τις δικονομικές συνέπειες που επάγεται η άσκηση της αγωγής ... Όσον δε αφορά την από 29.1.2015 και με αριθμό κατάθεσης ..2015 αγωγή (ένδικη) του ενάγοντος περί αναθέσεως σε αυτόν της επιμέλειας του προσώπου των ανηλίκων τέκνων των διαδίκων, κατά τη δικάσιμο της 7.12.2015, οπότε και εκδόθηκε η μη οριστική υπ` αριθ. 33/2010 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ρόδου, ο πληρεξούσιος δικηγόρος της εναγομένης παραστάθηκε μόνο για την υποβολή αιτήματος αναβολής, κατά δε τη δικάσιμο της 19ης Σεπτεμβρίου 2016, οπότε εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση, προέβαλε την ένσταση έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας του επιληφθέντος Δικαστηρίου, λόγω του ότι η συνήθης διαμονή της εναγομένης και των τέκνων της ήταν ήδη από τον Ιανουάριο του έτους 2014 η πόλη ... της ... . Ως εκ τούτου η αρμοδιότητα του ως άνω Δικαστηρίου δεν έχει γίνει ρητώς ή κατ` άλλο ανεπιφύλακτο τρόπο αποδεκτή από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη της διαδικασίας κατά την ημερομηνία που επιλήφθηκε το ίδιο ως άνω Δικαστήριο, από της καταθέσεως του σχετικού εισαγωγικού εγγράφου της δίκης, κατά τα άρθρα 12 παρ. 3 περ. β` και 16 του ανωτέρω Κανονισμού, απορριπτόμενων των περί του αντιθέτου ισχυρισμών του ενάγοντος-εκκαλούντος. Και τούτο διότι η παράσταση της εναγομένης ενώπιον του δικάζοντος κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων Δικαστηρίου της υπ` αριθ. 26/2015 αποφάσεως, δίχως την προβολή ενστάσεως εκ μέρους της εναγομένης αναφορικά με τη διεθνή δικαιοδοσία του εκεί δικάζοντος Δικαστηρίου, ουδόλως συνιστά ανεπιφύλακτη αποδοχή της αρμοδιότητας του Πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου από την εναγομένη, καθόσον η οποιαδήποτε παρέκταση δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 12 παρ. 3 του Κανονισμού ισχύει μόνο για τη συγκεκριμένη διαδικασία, της οποίας επιλαμβάνεται ο Δικαστήριο του οποίου η δικαιοδοσία παρεκτείνεται (και εν προκειμένω του Δικαστηρίου των ασφαλιστικών μέτρων) και η δικαιοδοσία αυτή εξαφανίστηκε με την οριστική περάτωση της διαδικασίας που αφορά η παρέκταση ... Ειδικότερα, υπό τα ως άνω γενόμενα δεκτά περιστατικά από την άσκηση από την αναιρεσίβλητη της από 12-11-2013 και υπ` αριθ. έκθεσης κατάθεσης .../13-11-2013 αγωγής της κατά του αναιρεσίβλητου με αίτημα την ανάθεση στην ίδια της επιμέλειας των ανηλίκων τέκνων τους δεν συνάγεται ανεπιφύλακτη γενικότερη αποδοχή απ` αυτήν της δικαιοδοσίας των ελληνικών δικαστηρίων, δεδομένου ότι η αγωγή αυτή αφ` ενός ασκήθηκε σε χρόνο προγενέστερο από τη μετοικεσία της μετά των τέκνων της στη ... και αφ` ετέρου αναφέρεται σε διαφορετική δίκη από την παρούσα, ενώ σε κάθε περίπτωση η αναιρεσίβλητη παραιτήθηκε κατ` άρθρ. 294 από το δικόγραφο της ως άνω αγωγής της, πράξη που έχει ως αποτέλεσμα ότι η αγωγή αυτή θεωρείται πως δεν ασκήθηκε, δηλαδή τα ουσιαστικά και δικονομικά αποτελέσματα από την άσκηση αυτής ανατρέπονται αναδρομικά

(άρθρ. 295ΚΠολΔ). Επίσης, όσον αφορά στην παράσταση της αναιρεσίβλητης ενώπιον του δικάζοντος κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων Δικαστηρίου, που εξέδωσε την ως άνω υπ` αριθ. 26/2015 ανακλητική απόφαση, χωρίς την προβολή απ` αυτήν ένστασης σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία του δικάζοντος τότε Δικαστηρίου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά ανεπιφύλακτη αποδοχή της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου κατά την εκδίκαση της ένδικης υπόθεσης. Τούτο δε διότι η παράσταση της αναιρεσίβλητης χωρίς την προβολή σχετικής ένστασης αναφέρεται σε διαφορετική από την παρούσα διαδικασία για την οποία και μόνο ισχύει η αναφερόμενη παρέκταση της αρμοδιότητας, η δε δικαιοδοσία αυτή εξαφανίστηκε με την οριστική περάτωση της διαδικασίας που αφορά η παρέκταση».

Στο στοιχείο γ', επαναλαμβάνεται η θεμελιώδης προϋπόθεση η άσκηση της αρμοδιότητας να εξυπηρετεί το συμφέρον του παιδιού, το οποίο κατά κανόνα διασφαλίζεται με την αρχή της εγγύτητας. Έτσι, στην υπ' αριθμ. 927/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου αναφέρεται ότι:

«(...) για την εφαρμογή του άρθρου 12 παρ.3 του Κανονισμού πρέπει η παρέκταση της δικαιοδοσίας να εξυπηρετεί το συμφέρον του παιδιού. Κριτήρια για τη διαπίστωση του συμφέροντος του παιδιού, είναι, μεταξύ άλλων, η δυσκολία μετακίνησης του παιδιού σε άλλο κράτος μέλος από αυτό της συνήθους διαμονής του, προκειμένου να ακουσθεί εκεί σε διαδικασία γονικής μέριμνας ή η δυσκολία διεξαγωγής των σχετικών με την υπόθεση ουσιαστικών ερευνών στο Κράτος της παρέκτασης ... Εν προκειμένω, τα τέκνα των διαδίκων έχουν προσαρμοστεί πλήρως στο νέο οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον, καθόσον το χρονικό διάστημα που έχει μεσολαβήσει από τη μετεγκατάσταση των τέκνων από τη .... στην πόλη ... της ... προσεγγίζει τα 3,5 έτη. Υπό αυτές τις συνθήκες, η διεξαγωγή της αποδεικτικής διαδικασίας σε άλλο κράτος μέλος από εκείνο της συνήθους διαμονής των τέκνων προσκρούει στο κριτήριο της εγγύτητας και προεχόντως στο ίδιο το συμφέρον των τέκνων. Εν όψει των ανωτέρω κρίνεται ότι δεν συντρέχει περίπτωση θεμελίωσης της διεθνούς δικαιοδοσίας του Πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου, όπως ορθώς έκρινε τούτο (...). Επιπλέον, με βάση τα ως άνω γενόμενα δεκτά από το Εφετείο (πλήρης προσαρμογή στο νέο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, δυσκολία μετακίνησης και διεξαγωγής της αποδεικτικής διαδικασίας σε άλλο κράτος μέλος κ.λπ. κατ' συνεπώς όχι στενή σχέση αυτών με την Ελλάδα) δεν συντρέχει περίπτωση εξυπηρέτησης του ύψιστου συμφέροντος των τέκνων και ως εκ τούτου υπαγωγής των σχετικών περιστατικών στη διάταξη του άρθρου 12 παρ. 3 ως άνω Κανονισμού περί παρέκτασης της αρμοδιότητας».

Διαδικασία

Η πρωταρχική σημασία της ταχύτητας στη διαδικασία επιστροφής τονίζεται τόσο τη Σύμβαση όσο και τους Κανονισμούς. Συγκεκριμένα, στο ά. 2 της Σύμβασης προβλέπεται ότι «τα συμβαλλόμενα κράτη λαμβάνουν όλα τα μέτρα για να διασφαλίσουν, εντός των εδαφικών τους ορίων, την πραγματοποίηση των σκοπών της Σύμβασης. Για το σκοπό αυτό θα χρησιμοποιούν τις διαδικασίες επείγοντος χαρακτήρα που διαθέτουν». Στον Κανονισμό 2201/2003, στο ά. 11 παρ. 3, ορίζεται ότι «το δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται αίτηση επιστροφής ενός παιδιού (...) ενεργεί αμέσως στα πλαίσια της διαδικασίας σχετικά με την αίτηση, χρησιμοποιώντας τις πλέον σύντομες διαδικασίες τις οποίες προβλέπει το εθνικό δίκαιο». Ομοίως και ο Κανονισμός 2019/1111, στο ίδιο πνεύμα, προβλέπει στο ά. 24 «το δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται αίτησης επιστροφής ενός παιδιού (...) ενεργεί αμέσως στο πλαίσια της διαδικασίας σχετικά με την αίτηση, χρησιμοποιώντας τις πλέον σύντομες διαδικασίες που προβλέπει το εθνικό δίκαιο».

Έτσι, στην ελληνική έννομη τάξη, οι αιτήσεις επιστροφής δικάζονται με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Εντούτοις, δεν πρόκειται για γνήσιες υποθέσεις ασφαλιστικών μέτρων, αλλά εκδικάζονται απλώς κατά την οικεία διαδικασία. Επομένως, οι αποφάσεις επί των αιτήσεων αυτών δεν υπόκεινται στους περιορισμούς των ασφαλιστικών μέτρων, ως προς την άσκηση ενδίκων μέσων. Τούτο δε διότι η απόφαση που κρίνει το ζήτημα της απαγωγής και διατάζει ή αρνείται την επιστροφή του παιδιού τέμνει οριστικά τη διαφορά. Δεν αποτελεί, επομένως, τελολογικό παρακολούθημα άλλης κύριας δίκης, όπως της κύριας δίκης για τη ρύθμιση της επιμέλειας, έναντι της οποίας σαφώς διαχωρίζεται.

Η νομολογία συντάσσεται απολύτως με την άποψη αυτή, η οποία είναι η κρατούσα. Ειδικά, ως προς την άσκηση ενδίκων μέσων, η υπ' αριθμ. 2352/2019 απόφαση του Εφετείου Αθηνών έκρινε ότι:

«σύμφωνα με τη διάταξη του ά. 699 ΚΠολΔ, οι αποφάσεις που δέχονται ή απορρίπτουν αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων, δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα εκτός αν ορίζεται διαφορετικά, όμως η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζεται και επιτρέπονται ένδικα μέσα κατά των αποφάσεων σε υποθέσεις, που για λόγους ταχύτερης και μόνον απονομής της δικαιοσύνης παραπέμφθηκαν προς οριστική επίλυση στη διαδικασία των άρθρ. 686 επ., χωρίς να πρόκειται κατά τα λοιπά για λήψη ασφαλιστικών μέτρων (Ολ ΑΠ 21 και 22/2002, Ολ ΑΠ 1716/1998, ΟΛΑΠ754/1986), όπως είναι και η παρούσα υπόθεση, κατά την οποία τέμνεται οριστικά διαφορά από απαγωγή παιδιού κατά τους όρους της από 25.10.1980 Διεθνούς Σύμβασης της Χάγης "για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών", που κυρώθηκε και από την Ελλάδα με το ν. όπως αυτή συμπληρώνεται με το άρθρ. 11 του (ΕΚ) "για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας».

Όσον αφορά την απόδειξη, η πλειοψηφία της νομολογίας τάσσεται υπέρ της πιθανολόγησης και της ελεύθερης απόδειξης, προς εξυπηρέτηση της ταχύτητας.

Έτσι, στην υπ' αριθμ. 434/2020 απόφαση του Αρείου Πάγου:

«ειδικά, όμως, στις υποθέσεις απαγωγής παιδιού απαιτείται πλήρης δικανική πεποίθηση για την παραδοχή ή την απόρριψη της αίτησης επιστροφής του, όπως αυτό σαφώς συνάγεται από περισσότερες της μιας διατάξεις της από 25-10-1980 Σύμβασης της Χάγης και συγκεκριμένα: α) από το άρθρο 12 αυτής που επιτρέπει στο δικαστήριο να μην διατάξει την επιστροφή του απαχθέντος παιδιού αν αποδειχθεί (και όχι απλώς πιθανολογηθεί) ότι το παιδί έχει ήδη προσαρμοστεί στο νέο του περιβάλλον, β) από το άρθρο 13 αυτής, κατά το οποίο η δικαστική ή διοικητική αρχή του κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση δεν δεσμεύεται να διατάξει την επιστροφή του απαχθέντος παιδιού, εφόσον το φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή οργάνωση που αντιτίθεται στην επιστροφή του αποδεικνύει (και άρα όχι απλώς πιθανολογεί) κάποια από μνημονεύμενα στο ίδιο άρθρο γεγονότα και γ) από το άρθρο 14 της ίδιας Σύμβασης, στο οποίο γίνεται λόγος για διαπίστωση (και όχι απλώς για πιθανολόγηση) παράνομης μετακίνησης ή κατακράτησης παιδιού (ΑΠ 317/2016, ΑΠ 1857/2011)».

Στις δίκες των ασφαλιστικών μέτρων ο δικαστής δεν δεσμεύεται από τα απαριθμούμενα στη διάταξη του ά. 339 ΚΠολΔ αποδεικτικά μέσα, ούτε από τους περιορισμούς σχετικά με το παραδεκτό, την αποδεικτική δύναμη και τους κανόνες της αποδεικτικής διαδικασίας και δύναται να χρησιμοποιεί οποιαδήποτε πρόσφορα κατά την κρίση του αποδεικτικά μέσα. Έτσι, η εξέταση των μαρτύρων γίνεται και χωρίς την τήρηση των διατάξεων των ά. 393 επ. ΚΠολΔ, δεν ισχύει ο αριθμητικός περιορισμός των ενόρκων βεβαιώσεων ενώπιον ειρηνοδίκη ή συμβολαιογράφου, είναι επιτρεπτή η λήψη υπόψη ενόρκων βεβαιώσεων ανεξάρτητα από το αν έχει προηγουμένως κληθεί να παραστεί κατά τη σύνταξή τους ο αντίδικος του επιμεληθέντος τη σύνταξή τους, η αυτοψία διενεργείται και χωρίς την τήρηση των διατάξεων των ά. 355 επ. ΚΠολΔ.. Τούτο επιβάλλει η ταχύτητα της όλης διαδικασίας που αποσκοπεί στην παροχή προσωρινής μόνον δικαστικής προστασίας με την έκδοση απόφασης προσωρινής αντίστοιχα ισχύος κατά το ά. 695 ΚΠολΔ. Με αυτό τον τρόπο, αντισταθμίζεται και ο όποιος κίνδυνος από τη σύνταξη ενόρκων βεβαιώσεων για να χρησιμοποιηθούν σε δίκη ασφαλιστικών μέτρων, χωρίς να έχει προηγηθεί η κλήση του αντιδίκου. Το ίδιο ισχύει και στις υποθέσεις οριστικής δικαστικής προστασίας, που για λόγους ταχύτητας, μολονότι δεν αφορούν τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων, δικάζονται κατά την αντίστοιχη διαδικασία, αφού με διαφορετική άποψη φαλκιδεύεται ο σκοπός της παραπομπής τους στη διαδικασία αυτή, όπως συμβαίνει και στην παρούσα υπόθεση, κατά την οποία τέμνεται οριστικά διαφορά από παιδιού⁴⁰.

Ωστόσο, η άποψη αυτή δεν είναι απόλυτη, καθώς στη νομολογία υπάρχουν και αντίθετες αποφάσεις. Ειδικότερα, στην υπ' αριθμ. 180/2012 απόφαση του Εφετείου Αθηνών (ΤΝΠ-ΝΟΜΟΣ), το Δικαστήριο έκρινε ότι στις υποθέσεις διεθνούς απαγωγής δεν αρκεί πιθανολόγηση με την αιτιολογία ότι:

«Επειδή κατά το άρθρο 690 παρ. 2 του ΚΠολΔ σε υποθέσεις που αφορούν ασφαλιστικά μέτρα είναι υποχρεωτική η προαπόδειξη και αρκεί η πιθανολόγηση των ισχυρισμών. Η εφαρμογή της διάταξης αυτής όμως ως προς τις θεσπιζόμενες δυνατότητες του δικαστηρίου να αποφασίζει με βάση την πιθανολόγηση των ισχυρισμών των διαδίκων αποκλείεται από την ως άνω Διεθνή Σύμβαση της Χάγης από την οποία επιβάλλεται στο δικαστή να

⁴⁰ΟΛΑΠ 21/2002 ΝοΒ 2003.672, 1857/2011 ΑΠ- ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, 39/2021 ΕφΑτγ, ΤΝΠ-ΝΟΜΟΣ,

αποφασίζει επί των εν λόγω διαφορών κατά πλήρη δικανική πεποίθηση, που σχηματίζεται με βάση τους λοιπούς κανόνες που διέπουν τη διαδικασία αυτή και όχι απλώς με πιθανολόγηση, όπως συνάγεται ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 12-24 της Σύμβασης, που στις προβλεπόμενες σε αυτά περιπτώσεις κάνουν λόγο για απόδειξη (και όχι απλώς πιθανολόγηση) των περιστατικών που αξιώνουν για την εφαρμογή τους (βλ. ΑΠ 1382/1995 ό.π.)».

Ομοίως στην υπ' αριθμ. 242/2016 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), απορρίφθηκε η πιθανολόγηση:

«αν και προβλέπεται η εκδίκαση των επίμαχων διαφορών κατά διαδικασία επείγοντος χαρακτήρος, η οποία στην Ελλάδα, όπως ήδη εκτέθηκε, είναι η προβλεπόμενη από τα άρθρα 682 επ. του διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, επιβάλλεται παράλληλα στο δικαστή να αποφαινεται επί των διαφορών αυτών κατά πλήρη δικανική πεποίθηση, που να σχηματίζεται με βάση τους διέποντες την εν λόγω διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων λοιπούς κανόνες και όχι απλώς κατά πιθανολόγηση των ισχυρισμών των διαδίκων. Αυτή η επιταγή, που είναι σύμφωνη και με τη σοβαρότητα των εν λόγω διαφορών που απαιτεί, για την αποτροπή κινδύνων, ασφαλή δικαστική διάγνωση, προκύπτει εναργώς από πολλές διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης, όπως: α) Από το άρθρο 12 εδάφιο β' αυτής, που στην προβλεπόμενη από αυτό περίπτωση επιτρέπει στο δικαστήριο να μη διατάξει την επιστροφή του παιδιού αν αποδειχθεί (και όχι απλώς πιθανολογηθεί) ότι το παιδί έχει ήδη προσαρμοσθεί στο νέο περιβάλλον, β) Από τη διάταξη του άρθρου 13 αυτής, κατά την οποία η δικαστική ή διοικητική αρχή του Κράτους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση δεν δεσμεύεται να διατάξει την επιστροφή του παιδιού, εφόσον το φυσικό, ή το νομικό πρόσωπο, ή η οργάνωση που αντιτίθεται στην επιστροφή του, αποδεικνύει (και συνεπώς όχι απλώς πιθανολογεί) κάποια από τα μνημονευόμενα στο ίδιο άρθρο, υπό στοιχεία α' και β', γεγονότα, γ) Από τη διάταξη του άρθρου 14 αυτής, στο οποίο γίνεται λόγος για διαπίστωση (και όχι απλώς για πιθανολόγηση) της υπάρξεως μιας παράνομης μετακινήσεως ή κατακρατήσεως παιδιού, κατά την έννοια του άρθρου 3 κλπ. (βλ. ΑΠ 63/2001 ΕλλΔνη 2001.902, ΑΠ 1382/1995 ΕλλΔνη 1998.540, ΕφΑθ 1012/2009 ΕφΑΔ 2010.705, ΕφΑθ 8468/2008 ΕλλΔνη 2008.1697, ΕφΘεσ 722/2003 Αρμ 2004.1157).

Ειδικά ως προς τη δυνατότητα άσκησης ενδίκων μέσων, έχει διατυπωθεί και η αντίθετη άποψη στη θεωρία, σύμφωνα με την οποία, η ανάγκη ταχύτητας στην διαδικασία επιστροφής δε συνάδει με την τήρηση των κανόνων της τακτικής διαδικασίας και τη διέλευση από δύο πλήρεις βαθμούς δικαιοδοσίας. Με αυτό τον τρόπο δε, δημιουργείται μία ευνοϊκή κατάσταση υπέρ του απαγωγέα, καθώς στη διάρκεια της εκκρεμοδικίας, το παιδί προσαρμόζεται στο νέο περιβάλλον, εξοικειώνεται, δημιουργεί δεσμούς, με αποτέλεσμα να στοιχειοθετείται η περίπτωση άρνησης επιστροφής του ά. 13 της Σύμβασης της Χάγης⁴¹. Η στάθμιση συμφερόντων είναι οριακή, καθώς από τη μία πλευρά η δυνατότητα άσκησης ενδίκων μέσων οδηγεί αναπόδραστα σε σημαντική επιβράδυνση της δικαιοσύνης. Από την άλλη πλευρά, όμως, η στέρηση της άσκησης ενδίκων μέσων και η οριστική λύση της διαφοράς σε ένα βαθμό είναι αμφίβολα συνταγματική.

⁴¹X. Απαλλαγάκη, Οι ρυθμίσεις του Κανονισμού 2201/2003 για τη διεθνή απαγωγή παιδιών, Αρμενόπουλος 2005, 1015

Η επιστροφή του τέκνου

Στόχος της Σύμβασης και αμφοτέρων των Κανονισμών είναι η άμεση επιστροφή του παιδιού. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, η επιστροφή μπορεί να πραγματοποιηθεί με τρεις τρόπους, εκουσίως, συμβιβαστικά και δικαστικά/διοικητικά⁴². Σαφώς, η εκούσια επιστροφή δεν ρυθμίζεται στη Σύμβαση, καθώς εναπόκειται στη βούληση των εμπλεκόμενων μερών, τα οποία μπορούν να ρυθμίσουν το ζήτημα με εξατομικευμένο τρόπο που εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους. Το ίδιο ισχύει και για την επιστροφή με συμβιβασμό. Επομένως, αντικείμενο της Σύμβασης είναι η ρύθμιση εκείνων των περιπτώσεων όπου είναι αδύνατη η επίτευξη κάποιας συμφωνίας των ενδιαφερομένων και επιβάλλεται η παρέμβαση κάποιας αρχής (δικαστικής ή διοικητικής)⁴³.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στη Σύμβαση προκρίνεται η περίπτωση της εκούσιας επιστροφής, στην οποία αφιερώνεται και ένα ολόκληρο άρθρο. Ειδικότερα, σύμφωνα με το ά. 10 «η Κεντρική Αρχή του Κράτους όπου βρίσκεται το παιδί λαμβάνει ή προκαλεί τη λήψη κάθε μέτρου ικανού να εξασφαλίσει την εκούσια απόδοσή του». Μάλιστα, στο εν λόγω άρθρο, η διατύπωση είναι ιδιαιτέρως ελαστική, καθώς δεν τίθεται οιοσδήποτε διαδικαστικός ή χρονικός περιορισμός για την επιστροφή του παιδιού. Αυτό βεβαίως εξηγείται από το συμφέρον του παιδιού. Η απαγωγή του τέκνου σαφώς αποτελεί μία τραυματική εμπειρία, η μετεξέλιξή της δε σε δικαστηριακή μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες για τον ψυχισμό του παιδιού. Η εξωδικαστική επίλυση της διεθνούς απαγωγής αποτελεί αναμφίβολα τη βέλτιστη λύση, καθώς εκτός των άλλων κατά κανόνα μειώνει σημαντικά και το χρόνο αποκατάστασης του status quo ante. Το προβάδισμα που δίνεται στην εκούσια επιστροφή υπάρχει και στο νέο Κανονισμό (ΕΕ) 2019/1111, στον οποίο αφιερώνεται ένα άρθρο στην εναλλακτική επίλυση των διαφορών, ενθαρρύνοντας τα ενδιαφερόμενα μέρη να επιλύουν τη διαφορά προσερχόμενοι σε διαμεσολάβηση ή άλλο πρόσφορο μέσο (ά. 25), στο οποίο γίνεται εκτενέστερη αναφορά στη συνέχεια.

Ο παράγοντας του χρόνου διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην επιστροφή του παιδιού, καθώς τούτο απαιτείται από τον ίδιο το σκοπό της σύμβασης που είναι η άμεση επιστροφή του παιδιού, ενώ συγχρόνως εξυπηρετεί και το συμφέρον του παιδιού. Ήδη από το ά. 1 εδ. α', επισημαίνεται η άμεση επιστροφή. Στο αμέσως επόμενο άρθρο, και συγκεκριμένα στο εδ. β' του ά. 2, αναφέρεται ότι για την επίτευξη του σκοπού της άμεσης επιστροφής, τα κράτη «θα χρησιμοποιούν τις διαδικασίες κατεπείγοντος χαρακτήρος που διαθέτουν». Με αυτή τη διατύπωση, καθίσταται σαφές ότι οι αιτήσεις επιστροφής θα πρέπει να απολαμβάνουν της απόλυτης προτεραιότητας. Η σημασία που αποδίδεται στο χρόνο αποτυπώνεται και σε άλλες

---

⁴²Η εκούσια επιστροφή δεν ταυτίζεται με τη συμβιβαστική. Η πρώτη λαμβάνει χώρα σχεδόν αμέσως μετά την απαγωγή, με τη βούληση του απαγωγέα και την τήρηση της ελάχιστης διαδικασίας. Από την άλλη πλευρά, ο συμβιβασμός προϋποθέτει την παρέλευση κάποιου χρονικού διαστήματος, κατά τη διάρκεια του οποίου έλαβαν χώρα διαπραγματεύσεις, προκειμένου ο απαγωγέας να πεισθεί να επιστρέψει το παιδί στον χώρο προέλευσης, χωρίς να ενεργοποιηθεί η διαδικασία επιστροφής που προβλέπεται στη Σύμβαση.

⁴³Τόσο η περίπτωση της εκούσιας επιστροφής όσο και η περίπτωση του συμβιβασμού αναφέρονται στην διάταξη του ά. 7 περ. γ' («για να εξασφαλίζουν την εκούσια απόδοση του παιδιού ή να διευκολύνουν τη συμβιβαστική επίλυση»).

διατάξεις. Έτσι, στο ά. 11, επαναλαμβάνεται ότι οι αρχές (διοικητικές και δικαστικές) των κρατών οφείλουν να εφαρμόζουν τις «*διαδικασίες επείγοντος χαρακτήρος για την επιστροφή του παιδιού*». Μάλιστα, στο επόμενο εδάφιο, ορίζεται προθεσμία έξι (6) εβδομάδων από την έναρξη της διαδικασίας, εντός της οποίας η αρμόδια αρχή θα πρέπει να αποφανθεί, άλλως θα πρέπει να αιτιολογήσει την καθυστέρηση με επίσημη έκθεση. Τούτο δε διότι, σύμφωνα με το ά. 12, η επιστροφή θα πρέπει να έχει ολοκληρωθεί εντός ενός έτους από τη μετακίνηση ή κατακράτησή του, καθώς σε αντίθετη περίπτωση, η αντιστροφή της δημιουργηθείσας μετά την απαγωγή κατάστασης θα είναι δύσκολο να αντιστραφεί χωρίς βλάβη του συμφέροντος του παιδιού. Βέβαια, η πρόβλεψη μίας ανελαστικής προθεσμίας μπορεί ομοίως να αποβεί εις βάρος του συμφέροντος του παιδιού, για αυτό στο δεύτερο εδάφιο του ά. 12, προβλέπεται η δυνατότητα επιστροφής του παιδιού και σε χρόνο μεταγενέστερο του έτους, εφόσον όμως δεν αποδεικνύεται ότι το παιδί έχει ήδη προσαρμοσθεί στο νέο του περιβάλλον. Τέλος, σημειώνεται ότι στο άρθρο 18, επιφυλάσσεται υπέρ της δικαστικής ή διοικητικής αρχής η εξουσία να διατάξει την επιστροφή του παιδιού σε οποιοδήποτε χρόνο. Ωστόσο, η διάταξη αυτή θα πρέπει να ερμηνεύεται ως εξουσία κατά την κρίση της ουσίας του δικαιώματος επιμέλειας και εκτός των διατάξεων της Σύμβασης, καθώς οι αρμόδιες αρχές που επιλαμβάνονται επί μίας υπόθεσης διεθνούς απαγωγής απέχουν υποχρεωτικώς από οιαδήποτε κρίση αναφορικά με την ουσία του δικαιώματος της επιμέλειας. Με αυτό τον τρόπο, αποφεύγεται η *de facto* απόκτηση επιμέλειας από μέρους του απαγωγέα και δεν δημιουργείται κάποιο πλεονέκτημα υπέρ αυτού.

Το άρθρο 12 έχει χαρακτηριστεί «η καρδιά της Σύμβασης», καθώς ρυθμίζει την επιστροφή του παιδιού, που συνιστά και το σκοπό της. Η κρίση που επιφυλάσσεται υπέρ της αρμόδιας δικαστικής ή διοικητικής αρχής ομοιάζει με την αυτή επί της ουσίας της υπόθεσης. Για το πρώτο εδάφιο του άρθρου έχει ήδη γίνει λόγος και υπενθυμίζεται ότι προβλέπει την προθεσμία ενός έτους εντός του οποίου πρέπει να πραγματοποιηθεί η επιστροφή. Το δεύτερο εδάφιο ορίζει ότι η επιστροφή του παιδιού δε μπορεί να γίνει μετά την παρέλευση ενός έτους, εάν αποδειχθεί ότι το παιδί έχει προσαρμοστεί στο νέο του περιβάλλον⁴⁴. Πρόκειται για τη ρεαλιστική αποτύπωση μίας πιθανής πραγματικότητας, που εκκινεί από το συμφέρον του τέκνου, στο οποίο μπορεί να αντίκειται μία νέα αλλαγή περιβάλλοντος. Βέβαια, δε μπορεί να αποκλειστεί δια παντός η επιστροφή του παιδιού, καθώς όπως ήδη αναφέρθηκε, το δικαστήριο που θα κρίνει επί της ουσίας του δικαιώματος επιμέλειας μπορεί να διατάξει την επιστροφή του παιδιού. Η Σύμβαση αποσκοπεί στη βραχυπρόθεσμη μόνο παρεμπόδιση ανατροπής της διαμορφωθείσας κατάστασης.

---

⁴⁴Πάντως, η Σύμβαση δεν ρυθμίζει ούτε τον τρόπο ούτε το βάρος απόδειξης της προσαρμογής ή μη στο νέο περιβάλλον. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση, το βάρος απόδειξης φέρει ο απαγωγέας ή εκείνος από τον οποίο απήχθη το παιδί, όμως η αρμόδια αρχή έχει διακριτική ευχέρεια ως προς την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων.

Στον Κανονισμό 2201/2003, υπογραμμίζεται ομοίως η ανάγκη ταχείας διαδικασίας και επαναλαμβάνεται η ρύθμιση της Σύμβασης για την έκδοση απόφασης από το δικαστήριο εντός έξι εβδομάδων από την ενώπιον του κατάθεση της αίτησης⁴⁵.

Ωστόσο, παρά την κεφαλαιώδη σημασία του χρόνου, προέκυψε ότι η άμεση επιστροφή του παιδιού δεν ήταν δυνατόν να εξασφαλιστεί σε όλες τις υποθέσεις. Η αναποτελεσματικότητα της διαδικασίας επιστροφής μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους παράγοντες. Η προθεσμία των έξι εβδομάδων για την έκδοση της απόφασης επιστροφής αποδείχθηκε ανεπαρκής στην πράξη, καθώς υπήρχαν αμφιβολίες αν η προθεσμία αυτή εφαρμόζεται ανά βαθμό δικαιοδοσίας, αν περιλαμβάνει και τα ένδικα μέσα ή ακόμη και την εκτέλεση της απόφασης επιστροφής. Επιπλέον, ο Κανονισμός δεν προέβλεπε κάποια προθεσμία για τη διεκπεραίωση της αίτησης από την κεντρική αρχή παραλαβής. Περαιτέρω, προβλήματα ανέκυψαν και από τις αποκλίσεις στις επιμέρους εθνικές έννομες τάξεις των κρατών μελών ως προς τον αριθμό ένδικων μέσων που μπορούν να ασκηθούν κατά μίας απόφασης επιστροφής. Επίσης, καθυστερήσεις αποδόθηκαν και στην έλλειψη εξειδίκευσης των δικαστηρίων που ασχολούνται με αιτήσεις επιστροφής σε διάφορα κράτη -μέλη, καθώς πρόκειται για περίπλοκες και ευαίσθητες υποθέσεις, οι οποίες ανατίθενται σε δικαστές που σπάνια τις έχουν χειριστεί. Επομένως, οι δικαστές είναι λιγότερο εξοικειωμένοι με τις σχετικές διαδικασίες και διατάξεις και δεν έχουν αρκετές ευκαιρίες να εξοικειωθούν με τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης άλλων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έτσι ώστε να οικοδομηθεί αμοιβαία εμπιστοσύνη.

Έτσι, ο νέος Κανονισμός 2019/1111, σε μία προσπάθεια διόρθωσης της ανωτέρω δυσλειτουργίας, θέτει συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου πρέπει να διεκπεραιωθεί η αίτηση επιστροφής. Συγκεκριμένα, η αίτηση πρέπει να τυγχάνει επεξεργασίας εντός έξι (6) εβδομάδων από την ημέρα κατάθεσής της. Εν συνεχεία, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο οφείλει να εκδίδει απόφαση επί της αιτήσεως εντός έξι (6) εβδομάδων. Τέλος, και το δευτεροβάθμιο δικαστήριο που τυχόν επιληφθεί οφείλει να εκδώσει απόφαση εντός έξι (6) εβδομάδων. Περαιτέρω, προκειμένου να αρθούν αμφιβολίες ως προς το χρόνο έναρξης των ανωτέρω προθεσμιών, στην αιτιολογική σκέψη 42, σημειώνεται ότι «στην περίπτωση πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, η προθεσμία θα πρέπει να μετρά από τη στιγμή που το δικαστήριο επιλαμβάνεται της υπόθεσης. Στην περίπτωση ανωτέρου δικαστηρίου, η προθεσμία θα πρέπει να μετρά από τη στιγμή που έχουν πραγματοποιηθεί όλες οι απαραίτητες διαδικαστικές ενέργειες. Οι ενέργειες αυτές θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν, ανάλογα με το οικείο νομικό σύστημα, την επίδοση ή κοινοποίηση της προσφυγής στον εναγόμενο, είτε στο κράτος μέλος όπου εδρεύει το δικαστήριο είτε σε άλλο κράτος μέλος, τη διαβίβαση του φακέλου και του ενδίκου μέσου στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο στα κράτη μέλη όπου η προσφυγή πρέπει να κατατεθεί στο δικαστήριο κατά της απόφασης του οποίου ασκείται ή την αίτηση του διαδίκου για διεξαγωγή ακρόασης, όταν η υποβολή της απαιτείται βάσει της εθνικής νομοθεσίας».

Επιπλέον, ο νέος Κανονισμός ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να εξετάσουν το ενδεχόμενο περιορισμού σε ένα των ενδίκων μέσων που είναι δυνατόν να ασκηθούν κατά μίας απόφασης

---

⁴⁵Α. 11 παρ. 3 εδ. β' «Ανεξάρτητα από το προηγούμενο εδάφιο, το δικαστήριο εκδίδει την απόφασή του το αργότερο έξι εβδομάδες από την ενώπιον του κατάθεση της αίτησης, εκτός αν αυτό καθίσταται αδύνατο λόγω εξαιρετικών περιστάσεων».

που είτε διατάσσει είτε απορρίπτει την επιστροφή του παιδιού⁴⁶. Ειδικά, στην ελληνική έννομη τάξη, τα στατιστικά δεδομένα δεν είναι ενθαρρυντικά, καθώς η εκδίκαση της αιτήσεως επιστροφής υποκείμενη όχι μόνο σε δύο βαθμούς δικαιοδοσίας αλλά και σε αναιρετικό έλεγχο τείνει να ματαιώσει το σκοπό της άμεσης επιστροφής. Τούτο δε διότι σε πολλές περιπτώσεις ο χρόνος που διέδραμε για την εξάντληση όλων των ενδίκων μέσων ανήλθε σε 27 μήνες⁴⁷. Το χρονικό αυτό διάστημα ενδεχομένως αποτελεί μία εύλογη διάρκεια για μία τακτική αγωγή, ακόμη και επί επιμέλειας, αναμφισβήτητα όμως αντιστρατεύεται το σκοπό της άμεσης επιστροφής, ενώ συγχρόνως δημιουργεί ένα ευνοϊκό καθεστώς υπέρ του απαγωγέα, καθώς στο μακρό διάστημα της εκκρεμοδικίας, το παιδί προσαρμόζεται στο νέο περιβάλλον ώστε η επιστροφή του να αποδεικνύεται ως αντικειμενικά πρόσφορη να διαταράξει την ισορροπία και το συμφέρον του τέκνου, ενεργοποιώντας τις διατάξεις της Σύμβασης της Χάγης για άρνηση επιστροφής.

Τέλος, ο Κανονισμός 2019/1111 τάσσεται υπέρ της συγκέντρωσης των υποθέσεων απαγωγής παιδιών σε όσο το δυνατόν λιγότερα δικαστήρια. Ειδικότερα, προκρίνει την συγκέντρωση της αρμοδιότητας σε ένα μόνο δικαστήριο για όλη τη χώρα ή σε περιορισμένο αριθμό δικαστηρίων, με τη χρήση του αριθμού των εφετείων ως σημείου εκκίνησης και τη συγκέντρωση της αρμοδιότητας για υποθέσεις διεθνούς απαγωγής σε ένα πρωτοβάθμιο δικαστήριο στην περιφέρεια κάθε εφετείου⁴⁸. Με αυτό τον τρόπο, οι δικαστές των σχετικών δικαστηρίων θα εξοικειώνονται με το αντικείμενο των υποθέσεων αυτών και συνεπώς, θα μπορούν να εκδίδουν ταχύτερα αποφάσεις, εξυπηρετώντας πιο αποτελεσματικά το σκοπό της άμεσης επιστροφής.

---

⁴⁶Υπέρ αυτής της άποψης έχει τεθεί και μέρος της θεωρίας στην ελληνική έννομη τάξη, βλ. Δούμπη, ΕλλΔνη 1998, 36, ο οποίος τάσσεται υπέρ της ύπαρξης της εφέσεως λόγω της σημασίας της διαφοράς, όμως υποστηρίζει ότι η πρόβλεψη αναίρεσης υπονομεύει και ενδεχομένως εξικνείται μέχρι της ματαίωσης του σκοπού της άμεσης επιστροφής του παιδιού. Προς υποστήριξη δε της θέσεώς του, επικαλείται παραδείγματα αντίστοιχων νομοθετικών ρυθμίσεων που αποκλείουν την άσκηση του ενδίκου μέσου της αναίρεσης (ά. 9 παρ. 2 ν.δ.1189/1972 για διαφορές διορθώσεως ή ακυρώσεως παράνομου παραχωρητηρίου και ά. 6 παρ. 2 ν.δ. 1334/1973 για εξαγορά μερίδας συννομέα κτηνοτροφικού κτήματος). Ομοίως και οι Γ.Α. Μαγκάκης και Κ. Μπέης, «θεωρούν πως δεν είναι δίκαιη η οριστική εκδίκαση των διαφορών που γίνεται σε πρώτο και τελευταίο βαθμό, χωρίς τη δυνατότητα διόρθωσης των λαθών με ένδικα μέσα, δέχονται ότι «θα μπορούσε ίσως να σκεφθεί κανείς ότι στο πλαίσιο της ανάγκης να μπορούν να διορθωθούν τα Πάθη των δικαστικών αποφάσεων, παύει η διαδικασία να είναι δίκαιη μόνο όταν ο νόμος δεν επιτρέπει το τακτικό μέσο της έφεσης και όχι όταν αποκλείει το ένδικο μέσο της αναίρεσης».

⁴⁷ΕφΘεσ1587/1996, η οποία έκρινε κατά παραπομπή από την ΑΠ 1382/1995, Δούμπης, ό.π.

⁴⁸Αιτιολογική σκέψη 41

Άρνηση επιστροφής

Α. Το ά. 13 της Σύμβασης της Χάγης εισάγει μία εξαίρεση στην υποχρέωση επιστροφής, επιφυλάσσοντας υπέρ της αρμόδιας αρχής την εξουσία να αρνηθεί την επιστροφή του παιδιού. Πρόκειται για μία πολύ σημαντική διάταξη, καθώς η προσφυγή σε αυτή από τη νομολογία είναι τόσο συχνή, ώστε η εξαιρετική ρύθμιση από εξαιρετική έχει μάλλον αναχθεί σε κανόνα.

Στο ά. 13, ορίζονται οι τρεις περιπτώσεις κατά τις οποίες η αρμόδια δικαστική ή διοικητική αρχή προς την οποία απευθύνεται αίτηση δε δεσμεύεται να διατάξει την επιστροφή του παιδιού.. Πιο συγκεκριμένα, είναι δυνατή η άρνηση επιστροφής 1) όταν το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που είχε αναλάβει την επιμέλεια είτε δεν την ασκούσε πραγματικά είτε είχε συναινέσει στη μετακίνηση, 2) όταν ελλοχεύει σοβαρός κίνδυνος έκθεσης του παιδιού σε φυσική ή ψυχική δοκιμασία ή περιαγωγής του σε μία αφόρητη κατάσταση και 3) όταν το ίδιο το παιδί αντιτίθεται στην επιστροφή του, εφόσον έχει την ηλικία και την ωριμότητα για να ληφθεί υπόψη η άποψή του. Οι περιπτώσεις αυτές ανταποκρίνονται στο συμφέρον του τέκνου και αντανακλούν την «προσπάθεια εξισορρόπησης της έγνοιας των συμβαλλόμενων χωρών να διατηρήσουν την αυτονομία τους στα σχετικά θέματα και της δέσμευσής τους να παρεμποδίσουν τις διεθνείς απαγωγές παιδιών»⁴⁹. Παράλληλα, με την πρόβλεψη αυτών των εξαιρέσεων, δόθηκε ένα περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στην κρίση περί επιστροφής, επιτρέποντας την εξατομικευμένη αντιμετώπιση κάθε περίπτωσης.

Η πρώτη περίπτωση είναι ξεκάθαρη και αφορά τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες η επιμέλεια δεν ασκείται πραγματικά και άρα θα μπορούσε να ειπωθεί ότι δεν ενεργοποιείται καν το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης, η οποία προϋποθέτει, όπως έχει αναφερθεί, την ύπαρξη κατ' ουσίαν δικαιώματος επιμέλειας και πραγματική άσκηση αυτού κατά το χρόνο της απαγωγής (ά. 3).

Η δεύτερη περίπτωση κάνει λόγο για σοβαρό κίνδυνο, ο οποίος πρέπει να είναι ορατός και όχι απλώς να πιθανολογείται και επιπλέον ιδιαίτερα σοβαρός. Η έννοια «αφόρητη κατάσταση» αφορά το παιδί και έχει να κάνει με πράξεις βίας ή σεξουαλικής κακομεταχείρισης του και όχι σε απλώς λιγότερο καλές συνθήκες διαβίωσης που μπορεί να ανάγονται σε οικονομικά ή εκπαιδευτικά προβλήματα. Επίσης, η κακή μεταχείριση μπορεί να συνίσταται σε λόγια, έργα και συναισθηματική εγκατάλειψη. Η συγκεκριμένη εξαίρεση θα πρέπει να ερμηνεύεται στενά, καθώς λόγω της ευρείας διατύπωσης μπορεί να γίνεται επίκλησή της καταχρηστικά.

Πρόκειται για την πιο συχνά επικαλούμενη περίπτωση. Ο «σοβαρός κίνδυνος» που μπορεί να εκθέσει το παιδί σε «φυσική ή ψυχική δοκιμασία» έχει διαπλαστεί νομολογιακά και για την κατάφασή του ο κίνδυνος πρέπει να είναι ορατός και όχι απλώς να πιθανολογείται και επίσης πρέπει να είναι ιδιαίτερα σοβαρός, κρινόμενος με βάση συγκεκριμένες εξωτερικές καταστάσεις, που θα αντιμετωπίσει το παιδί με την επιστροφή του στον τόπο της συνήθους διαμονής του⁵⁰. Ειδικότερα, ιδιαίτερα σοβαρός κίνδυνος, που μπορεί να εκθέσει το παιδί σε φυσική ή ψυχική δοκιμασία υπάρχει, σύμφωνα με τη Σύμβαση, όταν η επιστροφή του το θέτει

⁴⁹Γραμματικάκη-Αλεξίου, ό.π., σελ.

⁵⁰ΑΠ 54/2021 – ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

σε άμεσο κίνδυνο, όπως η επιστροφή του σε περιοχές που πλήττονται από πόλεμο, λιμό ή επιδημίες, ή σε γονέα, που κάνει υπερβολική χρήση αλκοόλ ή ναρκωτικών. Περαιτέρω, η «αφόρητη κατάσταση» για το παιδί αναφέρεται σε εξαιρετικά ιδιάζουσες καταστάσεις, που συνίστανται σε άσκηση βίας ανάμεσα στους γονείς ή και στο παιδί, σε σεξουαλική κακοποίησή του, λεκτική επίθεση, φυσική ή συναισθηματική εγκατάλειψή του, καθώς και ο ανήθικος βίος του γονέα στον οποίο θα επιστρέψει. Προκύπτει, εντεύθεν, ότι οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή της εξαίρεσης του άρθρου 13 περ. β εδ.1 της Σύμβασης στην επιστροφή του παιδιού στον τόπο της συνήθους διαμονής του, δηλαδή ο «σοβαρός κίνδυνος», η «σωματική και ψυχική δοκιμασία» και η «αφόρητη κατάσταση», θεωρείται, ότι συντρέχουν μόνον σε ουσιώδεις περιπτώσεις, που υπερβαίνουν τις αναπόφευκτες, συνήθεις ενοχλήσεις, που προκαλούνται από τη διαδικασία επιστροφής του παιδιού και δεν αφορούν απλώς σε λιγότερο καλές συνθήκες διαβίωσης (ΑΠ 598/2015 - ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), λαμβανομένου υπόψη ότι οι εξαιρέσεις στον κανόνα επιστροφής του παιδιού στον τόπο της συνήθους διαμονής του, πρέπει να ερμηνεύονται με ένα στενό, περιοριστικό τρόπο, προκειμένου η Σύμβαση να μην καταστεί κενό γράμμα.

Το κυρίως ζητούμενο για την εφαρμογή της άνω εξαίρεσης δεν είναι η κατάσταση του παιδιού στο κράτος της παραγωγής, αλλά οι δυνητικές συνέπειες της επιστροφής του στο κράτος της συνήθους διαμονής, οι οποίες πρέπει να είναι αφόρητες. Προς τούτο η μετά από κάποιο χρόνο προσαρμογή του παιδιού στο νέο περιβάλλον, όπου κατακρατείται από τον παραγωγέα, δεν αρκεί, ώστε η επιστροφή του στον τόπο της συνήθους διαμονής του να ισοδυναμεί με δοκιμασία ή με αφόρητη κατάσταση. Στην περίπτωση αυτή πρέπει να αιτιολογείται ειδικά γιατί μια τέτοια προσαρμογή δεν είναι εφικτή στη χώρα στην οποία το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του ή και γιατί μια τέτοια προσαρμογή θα συνιστά όντως δυσανάλογη δοκιμασία και αφόρητη κατάσταση.

Στην υπ' αριθμ. 48/2021 απόφαση του Αρείου Πάγου (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), απορρίφθηκε αίτηση επιστροφής του τέκνου, καθώς αξιολογήθηκε ως σοβαρός ο κίνδυνος λόγω της μεγάλης πιθανότητας αδυναμίας προσαρμογής του ανήλικου στο άγνωστο περιβάλλον της αλλοδαπής, συνεπεία της αιφνίδιας απομάκρυνσης από την Ελλάδα, την απώλεια επαφής με τη μητέρα του, που απασχολείτο αποκλειστικά με την ανατροφή και εκπαίδευσή του και την αλλαγή του περιβάλλοντος, στο οποίο έχει πλήρως προσαρμοστεί, σε συνδυασμό με την ανάγκη προσαρμογής του σε μια νέα άγνωστη χώρα, χωρίς την ύπαρξη οργανωμένης καθημερινότητας και σταθερού περιβάλλοντος.

Στην υπ' αριθμ. 434/2020 απόφαση του Αρείου Πάγου (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ):

«η επιστροφή των ανήλικων τέκνων των διαδίκων στη Βιέννη θα εκθέσει αυτά σε ψυχική δοκιμασία και θα τα περιάγει σε αφόρητη κατάσταση, καθώς επίσης ότι εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους για τα τέκνα καθόσον θα απομακρυνθούν από τη μητέρα τους με την οποία μεγαλώνουν από την πρώτη στιγμή της γέννησής τους. Η ξαφνική αλλαγή της οικογενειακής σταθερότητας, της προσαρμογής στο νέο περιβάλλον και της τραυματικής απώλεια επαφής από το γονέα που μέχρι τώρα φρόντιζε τα ανήλικα, αποκλειστικά ως αποτέλεσμα της επιστροφής τους έχουν την γενική τάση, μετά σφοδρής, πιθανότητας και κατά τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων κατά την κρίση λογικού και επιμελούς ανθρώπου να επιφέρουν στη συγκεκριμένη περίπτωση τα αποδοκιμαζόμενα από τη Διεθνή

Σύμβαση αποτελέσματα. Στην κρίση αυτή κατέληξε λαμβάνοντας υπόψη ότι τα ανήλικα τέκνα των διαδίκων, από της γέννησής τους μεγάλωσαν με την αμέριστη αγάπη και φροντίδα που τους δείχνει η μητέρα τους, ότι έχουν προσαρμοστεί στο νέο τους περιβάλλον, ειδικά το μεγαλύτερο των τέκνων, ο οποίος έχει αποκτήσει δεσμούς φιλίας με τους συμμαθητές του στο νηπιαγωγείο, στο οποίο φοιτά και γνωριμίες με τους συναθλητές του από το ποδόσφαιρο, όπου προπονείται, ενώ η μικρή και αβάπτιστη κόρη τους, λόγω της βρεφικής της ηλικίας, έχει απόλυτη ανάγκη από τις φροντίδες της μητέρας της, η οποία από της γέννησής της βρίσκεται συνεχώς πλάι της και προσπαθεί να καλύψει τις ανάγκες της μικρής της ηλικίας και να της εξασφαλίσει ισορροπημένο οικογενειακό περιβάλλον, απαραίτητο για την ομαλή ψυχοσωματική της ανάπτυξη. Αντίθετα, ότι ο πατέρας-αιτών την επιστροφή, κατά το χρονικό διάστημα της κοινής διαμονής τους στη απουσίαζε για αρκετές ώρες από το σπίτι, διαβάζοντας στη βιβλιοθήκη ή δίνοντας διαλέξεις σε διάφορα συνέδρια στο εξωτερικό, ταξιδεύοντας συχνά εκτός συνόρων, αναγνώρισε, δε, και ο ίδιος την αδυναμία του, λόγω του φόρτου εργασίας, να διαθέτει τον απαιτούμενο χρόνο και τη συμπαράστασή του στις ανάγκες της οικογένειας».

Ομοίως, στην υπ' αριθμ. 2/2022 απόφαση του Εφετείου Αθηνών (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), απορρίφθηκε η αίτηση επιστροφής επειδή

«υπάρχει σοβαρός κίνδυνος η επιστροφή του παιδιού στην πόλη Kristiansand της Νορβηγίας να το εκθέσει σε φυσική ή ψυχική δοκιμασία και να το περιαγάγει σε μία αφόρητη κατάσταση». Για την κρίση του αυτή, το Δικαστήριο στηρίχθηκε στις συνθήκες ζωής του παιδιού, την υποστήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον της μητέρας-απαγωγέα, στην ένταξή του τόσο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα όσο και γενικότερα στο περιβάλλον της Ελλάδος, στη δημιουργία κοινωνικών και φιλικών σχέσεων. Από την άλλη πλευρά, η επάνοδος του στη Νορβηγία, όπου διέμενε πριν τη μετακίνησή του στην Ελλάδα θα επιδρούσε αρνητικά στον ψυχισμό του παιδιού, «διότι θα βρεθεί παρά τη μικρή του ηλικία [έχει συμπληρώσει το πέμπτο (5^ο) έτος της ηλικίας του] εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά από τη μητέρα του με την οποία είναι στενά συνδεδεμένο, απομονωμένο σε μία χώρα με την οποία ο μοναδικός δεσμός που είχε αναπτύξει προηγουμένως ήταν εκείνος με τους γονείς του (δηλαδή το στενό οικογενειακό περιβάλλον) που έχει πλέον διαρραγεί, λόγω του χωρισμού των γονέων του, χωρίς την ύπαρξη οργανωμένης καθημερινότητας και σταθερού περιβάλλοντος».

Στην υπ' αριθμ. 39/2021 απόφαση του Εφετείου Αιγαίου (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), απορρίφθηκε αίτηση επιστροφής, ομοίως επειδή το παιδί είχε προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον, είχε εγγραφεί σε σχολείο της περιοχής, καθώς και σε φροντιστήριο ξένων γλωσσών, είχε αναπτύξει φιλικούς δεσμούς με τους συμμαθητές του, έχει ενταχθεί πλήρως τόσο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα όσο και στο περιβάλλον της Ελλάδας. Αντιθέτως, τυχόν επάνοδος του τέκνου στο Ηνωμένο Βασίλειο, που αποτελεί τον προηγούμενο τόπο διαμονής του, θα επιφέρει αρνητικές επιδράσεις και θα επιδράσει στην ψυχοκοινωνική του κατάσταση και στην πνευματική του ισορροπία,

«καθώς με σφοδρή πιθανότητα και υπό τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων κατά την κρίση του λογικού και επιμελούς ανθρώπου θα είναι αδύνατον να προσαρμοστεί στο εκεί

περιβάλλον, αποκοπτόμενο από τον οικογενειακό και κοινωνικό περίγυρο και το σχολικό του περιβάλλον στην Ελλάδα, όπου η ενσωμάτωση και προσαρμογή είναι σχεδόν πλήρης, δεδομένου ότι ήδη από τον χρόνο της επιστροφής του στην Ελλάδα μέχρι το χρόνο συζήτησης της κρινόμενης εφέσεως ήδη έχει παρέλθει διάστημα εννέα (09) μηνών, όσο δε περισσότερος χρόνος διέρχεται, τόσο περισσότερο προσαρμόζεται το τέκνο στο νέο του περιβάλλον. Και τούτο διότι θα βρεθεί παρά την μικρή του ηλικία [δεν έχει συμπληρώσει το έκτο (6ο) έτος της ηλικίας του] εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά από τη μητέρα του με την οποία είναι στενά συνδεδεμένο, απομονωμένο σε μία χώρα με την οποία ο μοναδικός δεσμός που είχε αναπτύξει προηγουμένως ήταν εκείνος με τους γονείς του (δηλαδή το στενό άμεσο οικογενειακό περιβάλλον, που έχει πλέον διαρραγεί λόγω του μετά γάμο εκ νέου διαχωρισμού των γονέων του), χωρίς την ύπαρξη οργανωμένης καθημερινότητας και σταθερού περιβάλλοντος, καθώς ο αιτών πατέρας του μπορεί να μεταβάλλει λόγω εργασίας του την οικογενειακή στέγη και την περιοχή της βιοτής του και με παντελή έλλειψη κατάλληλου για την ψυχοσωματική ανάπτυξη του τέκνου υποστηρικτικού περιβάλλοντος (συγγενικού, φιλικού, κοινωνικού), καθώς τέτοιο, πλην του αυστηρού σχολικού, δεν αποδείχθηκε ότι υπήρξε κατά τη διαμονή του στην αλλοδαπή. Τούτο δε ενισχύεται και από την ως άνω μνημονευόμενη από Ιουλίου 2020 ετήσια έκθεση προς τους γονείς των εκπαιδευτικών του τμήματος φοίτησης του τέκνου, της Α` Τάξης του αλλοδαπού Δημοτικού Σχολείου (.....), κατά την οποία το ανήλικό έλαβε χαμηλή βαθμολογία τον τομέα της αυτοπεποίθησης και αυτογνωσίας, της διαχείρισης συναισθημάτων και συμπεριφοράς και στην δημιουργία σχέσεων λαμβάνοντας [«μη αποδεκτή» («not on track»)], γεγονότα τα οποία εκδηλώνουν την ανασφάλεια στην οποία αυτό είχε περιέλθει, αλλά και αμφιβολίες για το νέο του σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον. Τέλος τυχόν ανάθεση της εποπτείας και της φροντίδας του κατά τις ώρες εργασίας του αιτούντος σε τυχαία και άγνωστα στο τέκνο πρόσωπα (έστω και εξειδικευμένα λ.χ. Babysitters), θα επιφέρει κατά τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας ισχυρό πλήγμα στην ψυχική του υγεία, το τέκνο θα το βιώσει με βεβαιότητα ως εγκατάλειψη (απόρριψη) και εντεύθεν ως ψυχική κακοποίηση και θα του προκαλέσει αισθήματα άγχους και ανασφάλειας με περαιτέρω δυσμενή επίδραση στη μετέπειτα εξέλιξή του».

Πάντως, αξίζει να σημειωθεί ότι η καθυστέρηση στη διεκπεραίωση της αιτήσεως επιστροφής που λειτουργεί υπέρ του απαγωγέα δεν απαντάται μόνο στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από την υπ' αριθμ. 60/2018 απόφαση του Εφετείου Δωδεκανήσων, η οποία εξαφάνισε την υπ' αριθμ. 443/2014 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Κω (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), αίτηση επιστροφής που είχε ασκηθεί στο Βέλγιο, όπου ο πατέρας κατακρατούσε παράνομα το τέκνο του, εκδικάστηκε μετά από δέκα (10) μήνες, διάστημα που αξιολογήθηκε ως ικανό για την ένταξη του παιδιού στο νέο περιβάλλον, με αποτέλεσμα να απορριφθεί η αίτηση επιστροφής.

Η τρίτη εξαίρεση δίνει λόγο στο ίδιο το παιδί, το οποίο εφόσον έχει την κατάλληλη ηλικία και ωριμότητα, μπορεί να αποφασίσει το ίδιο για την επιστροφή του. Με αυτή την πρόβλεψη, επιβεβαιώνεται αυτό που έχει ήδη αναφερθεί ότι το παιδί από αντικείμενο έχει μετεξελιχθεί σε υποκείμενο δικαίου. Βεβαίως, η αρμόδια αρχή διατηρεί τη διακριτική ευχέρεια

να αποφασίσει για την επιστροφή του παιδιού. Ωστόσο, είναι υποχρεωμένο να αποφανθεί ως προς την ωριμότητα του παιδιού να διαλέξει το ίδιο τον τόπο διαμονής του. Από την άλλη πλευρά, δε θα πρέπει να παραβλέπεται ότι το παιδί μπορεί να επηρεάζεται από το περιβάλλον που το περιστοιχίζει, το οποίο μάλιστα προκειμένου να κερδίσει την εύνοια του παιδιού μπορεί να αποφεύγει να δυσαρεστεί το παιδί ή να το πιέζει ως προς τις υποχρεώσεις του, λειτουργώντας τελικά εις βάρος του συμφέροντος του τέκνου.

Πάγια η νομολογία δέχεται ότι το παιδί πρέπει να αντιμετωπίζεται ως άτομο με τις δικές του ανάγκες και δικαιώματα, ώστε να διασφαλίζεται η πλήρης και ομαλή ψυχοσωματική του ανάπτυξη και να μην υπάρχει κίνδυνος η άμεση επιστροφή του, να έχει, κατά τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων, την τάση, μετά σφοδρής πιθανότητας και κατά τη κρίση λογικού και επιμελούς ανθρώπου, να εκθέσει το παιδί σε φυσική ή ψυχική δοκιμασία ή να το περιαγάγει σε μία αφόρητη κατάσταση, να επιφέρει, δηλαδή, τα αποδοκιμαζόμενα από τη Σύμβαση αποτελέσματα (ΑΠ 1030/2017, ΑΠ 916/2010, ΑΠ 63/2001).

Όπως εύγλωττα επεσήμανε η υπ' αριθμ. 242/2016 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ):

«Η τυχόν επιστροφή του παιδιού εν κατακλείδι, αντιστρατεύεται το συμφέρον του, το οποίο, στην συγκεκριμένη περίπτωση έγκειται στο να του αναγνωρισθεί το δικαίωμα να αντιμετωπίζεται ως άτομο με τις δικές του ανάγκες και τα δικά του δικαιώματα και να μη μεταφέρεται από χώρα σε χώρα εν ονόματι του δικαιώματος επιμέλειας των γονέων του».

B. Περιορισμοί στην άρνηση επιστροφής

Η άρνηση επιστροφής δεν είναι απόλυτη. Προκειμένου να αποτραπεί τυχόν καταχρηστική προσφυγή στις διατάξεις του ά. 13 της Σύμβασης της Χάγης περί άρνησης της επιστροφής, αλλά και για να διασφαλιστεί το συμφέρον του τέκνου, ο Κανονισμός 2201/2003 εισήγαγε κάποιους περιορισμούς στην κρίση του δικαστηρίου ως προς την άρνηση επιστροφής. Ειδικότερα, στο ά. 11 παρ. 4, προέβλεπε ότι το δικαστήριο δε μπορεί να αρνηθεί την επιστροφή του παιδιού εάν διαπιστώνεται ότι έχουν προβλεφθεί τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία του παιδιού μετά την επιστροφή του. Επιπλέον, στην παρ. 6 του ίδιου άρθρου, υποχρέωνε το δικαστήριο να γνωστοποιήσει άμεσα την απόφαση της άρνησης επιστροφής στα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του.

Εντούτοις, ο περιορισμός της παρ. 4 του ά. 11 που επιδιώκει να αποτρέψει την άρνηση της επιστροφής, εφόσον ο αιτών την επιστροφή έχει λάβει αντισταθμιστικά μέτρα δεν απέδωσε καρπούς, με την ελληνική νομολογία να εξακολουθεί να προσκολλάται στην εφαρμογή του ά. 13 παρ. 2 εδ. β' της Σύμβασης της Χάγης. Στην υπ' αριθμ. 314/2017 απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), το Δικαστήριο έκρινε απρόσφορα τα μέτρα που έλαβε ο αιτών την επιστροφή πατέρα, με την αιτιολογία ότι:

«αναφέρει την καταλληλότητα του ιδίου να επιμελείται του προσώπου των τέκνων του, την ανθηρή οικονομική του κατάσταση που μπορεί να εξασφαλίσει την άνετη διαβίωση αυτών στη Σουηδία και το ότι καθ' όλη τη διάρκεια της παράνομης κατακράτησης τους στην

Ελλάδα, ήταν και εξακολουθεί να είναι σε επαφή με τις παιδαγωγούς αυτών, προκειμένου να εξασφαλίσει την άμεση υποδοχή τους στον παιδικό σταθμό στον οποίο φοιτούσαν. Από τα παραπάνω, όμως, η μεν καταλληλότητα του ιδίου για την φροντίδα των ανηλίκων αποτελεί θέμα ανάθεσης επιμέλειας του προσώπου αυτών, η οποία δεν εξετάζεται στα πλαίσια της παρούσας υπόθεσης, όπως προεκτέθηκε, ενώ η καλή οικονομική κατάσταση του ιδίου δεν αποτελεί μέτρο αποτροπής του κινδύνου ψυχικής δοκιμασίας ή περιαγωγής αυτών σε αφόρητη κατάσταση, κατά την έννοια του ανωτέρω κανονισμού, το οποίο απαιτεί λήψη συγκεκριμένων κατάλληλων μέτρων αποτροπής του ως άνω συγκεκριμένου κινδύνου. Τέλος, το ότι ο αιτών βρίσκεται σε επαφή συνεχώς με τις παιδαγωγούς προκειμένου να εξασφαλίσει την άμεση υποδοχή τους στον παιδικό σταθμό όπου φοιτούσαν, δεν αποτελεί κατάλληλο μέτρο αποτροπής του συγκεκριμένου κινδύνου, προεχόντως διότι ήδη τα ανήλικα μεγάλωσαν και πλέον το μεν πρώτο είναι μαθήτρια του Δημοτικού Σχολείου, το δε δεύτερο του Νηπιαγωγείου και όχι παιδικού σταθμού».

Ενόψει του σκεπτικού αυτού, κατά τη γνώμη της γράφουσας, ο περιορισμός που εισάγεται με το ά. 11 παρ. 4 ως προς την άρνηση επιστροφής καθίσταται μάλλον αλυσιτελής, καθώς οποιοδήποτε αντισταθμιστικό μέτρο του αιτούντος την επιστροφή ενδέχεται να χαρακτηριστεί ως μέτρο που ανάγεται στον πυρήνα της επιμέλειας.

Ο νέος Κανονισμός 2019/1111 προέβη σε αναδιατύπωση του εν λόγω περιορισμού, προβλέποντας στο ά. 27 παρ. 3 ότι το κρίνον δικαστήριο δε μπορεί να αρνηθεί την επιστροφή εάν ο διάδικος που αιτείται την επιστροφή πείσει το δικαστήριο παρέχοντας επαρκή αποδεικτικά στοιχεία, ή αν το δικαστήριο πεισθεί με άλλον τρόπο, ότι έχουν προβλεφθεί τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλισθεί η προστασία του παιδιού μετά την επιστροφή του. Μένει να φανεί αν θα υπάρξει μεταστροφή της νομολογίας.

Γ. Δυνατότητα ανατροπής της απόφασης άρνησης επιστροφής

Στον Κανονισμό 2201/2003, το ά. 11 παρ. 8, έθετε τον ουσιωδέστερο περιορισμό, αποδίδοντας στην απόφαση άρνησης επιστροφής απολύτως προσωρινό χαρακτήρα, καθώς αυτή υποχωρούσε απέναντι σε μεταγενέστερη απόφαση που εκδίδεται από δικαστήριο συμβαλλόμενου κράτους, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις εκτελεστότητας του ά. 42. Με τη διάταξη αυτή, προβλεπόταν η δυνατότητα ανατροπής της απόφασης άρνησης επιστροφής του παιδιού με την έκδοση μεταγενέστερης απόφασης από αρμόδιο βάσει του αυτού Κανονισμού δικαστηρίου, το οποίο μπορούσε να διατάξει την επιστροφή παρακάμπτοντας την προηγούμενη απορριπτική απόφαση. Στον Κανονισμό 2019/1111, η άτυπη σχέση ιεραρχίας υπέρ του δικαστηρίου του τόπου προέλευσης έναντι του δικαστηρίου του τόπου απαγωγής διατηρείται, αλλά τίθεται υπό νέους όρους και προϋποθέσεις, που λειτουργούν σωρευτικά. Ειδικότερα, στο ά. 29 παρ. 6, ορίζεται ότι πρώτον, η δυνατότητα παράκαμψης της προγενέστερης απόφασης άρνησης είναι δυνατή μόνο στις περιπτώσεις που η άρνηση επιστροφής στηρίχθηκε στο ά. 13 εδ. α' στοιχ. β' και εδ. β' της Σύμβασης της Χάγης του 1980. Δεύτερον, η απόφαση που θα διατάσσει την επιστροφή θα πρέπει να κρίνει επί του ουσιαστικού δικαιώματος επιμέλειας. Επισημαίνεται ότι η απόφαση που διατάζει ή αρνείται την επιστροφή διαχωρίζεται και

διακρίνεται σαφώς για την αυτοτέλειά της από την αντίστοιχη διαφορά της επιμέλειας του παιδιού (βλ. Εφαθ 1012/2009 ΕφαΔ 2010.705, ΕφΠατρ 268/2009 ΕφαΔ 2009.694, ΕφΘεσ 3662/1996 ΕλλΔνη 38.854, ΕφΘεσ 1957/1997 Αρμ 51.194).

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί ότι με τον Κανονισμό 2019/1111, επιδιώκεται η αποφυγή διπλών παράλληλων διαδικασιών στο κράτος μέλος προέλευσης. Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση που κατά το χρόνο έκδοσης της απόφασης άρνησης επιστροφής το δικαστήριο του κράτους της συνήθους διαμονής του παιδιού έχει ήδη επιληφθεί την εξέταση της ουσίας του δικαιώματος επιμέλειας, το δικαστήριο του κράτους απαγωγής, εφόσον γνωρίζει την ύπαρξη της διαδικασίας αυτής, διαβιβάζει εντός ενός μηνός από την έκδοση της απόφασής του το φάκελο, ήτοι την απόφαση, το πιστοποιητικό, τα πρακτικά και τα έγγραφα, στο συγκεκριμένο δικαστήριο του εν λόγω κράτους μέλους (άρθρο 29 παρ. 3). Με αυτό τον τρόπο, επιδιώκεται να υπάρξει μία διαδικασία λιγότερη στα δύο κράτη, ει δυνατόν, συνολικά δύο αντί για τρεις διαδικασίες, ήτοι μία στο κράτος προέλευσης και μία στο κράτος εκτέλεσης.

Περαιτέρω, η απόφαση επιστροφής, με την οποία θα ανατρέπεται η προγενέστερη απόφαση άρνησης επιστροφής, θα πρέπει να είναι οριστική απόφαση και όχι απόφαση ασφαλιστικών μέτρων, ήτοι θα πρέπει να έχει λάβει δεόντως υπόψιν του την αιτιολογία της προγενέστερης απόφασης, την οποία ανατρέπει. Περαιτέρω, θα πρέπει να έχει δοθεί η δυνατότητα ακρόασης σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως προκύπτει από τα σημεία 11 και 13 του παραρτήματος VI. Πρέπει και αρκεί να έχει δοθεί πραγματική και ουσιαστική δυνατότητα ακρόασης. Αν δεν έχει δοθεί η δυνατότητα ακρόασης στα ενδιαφερόμενα μέρη, τότε δεν χρησιμοποιείται το παράρτημα VI, αλλά χρησιμοποιείται το παράρτημα III του κανονισμού 2019/1111. Εάν όμως το παιδί βρίσκεται στο κράτος απαγωγής, αίρεται η υποχρεωτικότητα της ακρόασής του αφού ο απαγωγέας γονέας δεν το επιστρέφει.

Μία απόφαση, πάντως, που είναι σύμφωνη με τις προϋποθέσεις του νέου κανονισμού, όπως αυτές τίθενται στα άρθρα 29 § 6, 42 § 1 στοιχείο β' και 47 §§ 3 και 4, πιστοποιείται στο κράτος μέλος προέλευσης, κατ' άρθρο 47 § 1 στοιχείο β', σύμφωνα με το έντυπο του παραρτήματος VI και εκτελείται. Το εν λόγω πιστοποιητικό του παραρτήματος VI αφορά ακριβώς τις αποφάσεις επί της ουσίας του δικαιώματος επιμέλειας που συνεπάγονται την επιστροφή του παιδιού. Συνεπώς, είτε γίνεται επίκληση του «κινδύνου περιαγωγής σε αφόρητη κατάσταση» είτε το παιδί φέρεται να αντιτίθεται στην επιστροφή του, η απόφαση άρνησης επιστροφής παιδιού δύναται να παρακαμφθεί επιτυχώς με οριστική απόφαση επιμέλειας, εφόσον έχει τηρηθεί το δικαίωμα ακρόασης όλων και έχει θεμελιωθεί επαρκώς η διαφορετική δικαιοδοτική κρίση του δικαστηρίου της συνήθους διαμονής. Η εν λόγω απόφαση εκτελείται αυτόματα δυνάμει του ειδικού πιστοποιητικού του άρθρου 47 του κανονισμού 2019/1111. Το συγκεκριμένο πιστοποιητικό βεβαιώνει, κατά νομικά δεσμευτικό τρόπο, την τήρηση των δικονομικών προϋποθέσεων και είναι δυνατή η διόρθωση και ανάκλησή του, σύμφωνα με το άρθρο 48 του νέου κανονισμού, μόνο από τα δικαστήρια του κράτους μέλους προέλευσης σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους προέλευσης.

Ακρόαση του παιδιού

Πυλώνας του Κανονισμού είναι το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού, ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά του, το οποίο αντιστοιχεί σε πραγματική και ουσιαστική ικανότητα να εκφράσει την άποψή του. Το δικαίωμα ακρόασης συνάδει με το ά. 24 του ΧΘΔ και το ά. 12 της Σύμβασης ΟΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού. Τούτο δε διότι το παιδί πρέπει να αντιμετωπίζεται ως άτομο με τις δικές του ανάγκες και δικαιώματα, ώστε να διασφαλίζεται η πλήρης και ομαλή ψυχοσωματική του ανάπτυξη. (ΑΠ 1030/2017, ΑΠ 916/2010).

Στη Σύμβαση της Χάγης, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η ακρόαση του παιδιού προκύπτει από το ά. 13 παρ. 2 εδ. β', καθώς είναι δυνατή η άρνηση επιστροφής του παιδιού εφόσον αντιτίθεται στην επιστροφή του, επιτρεπόντων δύο παραγόντων, της ηλικίας και της ωριμότητάς του.

Το δικαίωμα ακρόασης προβλεπόταν και στον Κανονισμό 2201/2003, τόσο ως χορήγηση της δυνατότητας ακρόασης, εκτός εάν τούτο δεν συνήδε με την ηλικία του παιδιού ή το βαθμό ωριμότητάς του (ά. 11 παρ. 2), όσο και ως λόγος μη αναγνώρισης της απόφασης που είχε εκδοθεί χωρίς προηγουμένως να ακουστεί το παιδί, εκτός των περιπτώσεων του κατεπείγοντος (ά. 23 β'). Ωστόσο, η κατοχύρωσή του κρίθηκε ανεπαρκής στο στάδιο της αναγνώρισης και εκτέλεσης των αποφάσεων, λόγω της διαφορετικής ρύθμισης του δικαιώματος ακρόασης από τις επιμέρους εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών μελών. Έτσι, κράτη μέλη που θέσπιζαν αυστηρότερες προϋποθέσεις για την ακρόαση του τέκνου από το κράτος προέλευσης της απόφασης αρνούσαν την αναγνώριση και εκτέλεση της απόφασης λόγω μη τήρησης του δικαιώματος ακρόασης με βάση τα δικά τους πρότυπα.

Πλέον, στον Κανονισμό 2019/1111, το δικαίωμα ακρόασης έχει, κατ' ά. 21, δύο σκέλη και συγκεκριμένα πρώτον, το δικαίωμα ακρόασης με την αναγνώριση μάλιστα «της πραγματικής και ουσιαστικής δυνατότητας να εκφράσει τις απόψεις του» και δεύτερον, το δικαίωμα να ληφθεί δεόντως υπόψιν η άποψή του. Παράλληλα, διατηρείται και επαναδιατυπώνεται ο λόγος άρνησης της αναγνώρισης απόφασης (ά. 39 παρ. 2). Πλην όμως, ο λόγος άρνησης στοιχειοθετείται μόνο επί παράβασης του πρώτους σκέλους του δικαιώματος ακρόασης, ήτοι επί μη ακρόασης του παιδιού και όχι επί μη δέουσας λήψεως υπόψιν των απόψεών του. Άλλως ειπείν, η απόφαση δεν αναγνωρίζεται μόνο εάν το παιδί δεν εξέφρασε τις απόψεις του και όχι εάν αυτές [οι απόψεις του] δεν ελήφθησαν υπόψιν. Ειδικά στην περίπτωση της εξέτασης αίτησης επιστροφής παιδιού κατά την Σύμβαση της Χάγης, το δικαστήριο πρέπει να ζητεί και να συνεκτιμά τη γνώμη του τέκνου σχετικά με την αιτούμενη επιστροφή του στον τόπο συνήθους, πριν από την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση, διαμονής του. Αυτή η υποχρέωση του δικαστηρίου υπάρχει μόνο εφόσον κρίνει ότι το παιδί έχει την απαιτούμενη ωριμότητα, ότι δηλαδή έχει την ικανότητα να αντιληφθεί το συμφέρον του, σχετικά με το ζήτημα του τόπου διαμονής του, ήτοι εάν το συμφέρον του επιβάλλει να επιστρέφει στον τόπο της συνήθους διαμονής του ή να παραμείνει στον τόπο στον οποίο μετακινήθηκε. Η σχετική κρίση του δικαστηρίου σχηματίζεται από την ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων, με βάση την ηλικία του ανηλίκου, η οποία, όμως, μόνη δεν αποδεικνύει και την ωριμότητα ή ανωριμότητά του (ΑΠ 1316/2009- ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), αλλά και τις λοιπές περιστάσεις, την πνευματική και

ψυχική του κατάσταση. Για την κρίση περί της ύπαρξης ή μη της απαιτούμενης ωριμότητας που σχηματίζεται από την ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων, δεν απαιτείται ειδική αιτιολογία (ΑΠ 283/1986 – ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), ώστε αρκεί προς βεβαίωση της συναγωγής της η μη εξέταση του τέκνου από το δικαστήριο, ούτε αυτή ελέγχεται αναιρετικά, αφού αποτελεί πόρισμα εκτιμήσεως πραγματικών γεγονότων κατ' άρθρο 561 παρ.1 ΚΠολΔ (ΑΠ 952/2007 – ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Εφόσον το δικαστήριο δέχεται την ύπαρξη τέτοιας ωριμότητας του παιδιού, δεν υπάρχει παραβίαση των σχετικών ως άνω διατάξεων και δεν ιδρύεται λόγος αναίρεσης από τη μη εξέταση τούτου (ΑΠ 434/2020, ΑΠ 1111/2002) (ΑΠ 136/2022- ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η μη ακρόαση του παιδιού ως λόγος άρνησης αναγνώρισης της απόφασης δεν συνεπάγεται αυτοδικαίως την άρνηση αναγνώρισης, αλλά είναι δυνητική, όπως προκύπτει από τη διατύπωση *«η αναγνώριση της απόφασης σε διαφορές γονικής μέριμνας μπορεί να απορριφθεί»*. Ωστόσο, το δικαίωμα της ακρόασης τείνει να προσλάβει χαρακτήρα κανόνα, παρότι δεν είναι απόλυτο, εφόσον πρόκειται για διαφορά γονικής μέριμνας, με εξαίρεση τις συμφωνίες των μερών και τις περιπτώσεις επείγοντος χαρακτήρα. Τούτο δε διότι κατοχυρώνεται σε περισσότερα νομοθετικά κείμενα, όπως ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, αλλά και νομολογιακά, στην ΕΣΔΑ.

Περαιτέρω, ο νέος Κανονισμός δεν θίγει τους κανόνες και τις πρακτικές των κρατών μελών σχετικά με τον τρόπο ακρόασης του παιδιού, επιβάλλει, όμως, την αμοιβαία αναγνώριση μεταξύ των νομικών συστημάτων. Αυτό σημαίνει ότι η υποχρέωση παροχής στο παιδί που διαθέτει την ικανότητα διαμόρφωσης ίδιας άποψης της δυνατότητας να εκφράσει τις απόψεις του θα προβλέπεται ρητά στον κανονισμό, λαμβανομένου υπόψη ότι όλα τα κράτη μέλη έχουν κυρώσει τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού, η οποία, συνεπώς, ήδη υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβαίνουν σε ακρόαση των παιδιών που πληρούν την παραπάνω προϋπόθεση σε κάθε εγχώρια ή διασυνοριακή διαδικασία που τα αφορά. Σημειωτέον, εντούτοις, ότι πραγματοποιείται διάκριση, όπως συμβαίνει και στο αντίστοιχο άρθρο του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, μεταξύ, αφενός, του πότε πρέπει να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα ακρόασης (δηλαδή, όταν διαθέτει την ικανότητα διαμόρφωσης/διατύπωσης ίδιας άποψης) και, αφετέρου, του ποια βαρύτητα θα αποδώσει ο δικαστής στις απόψεις του παιδιού (η οποία εξαρτάται από την ηλικία και την ωριμότητα του παιδιού). Η διάκριση αυτή πρέπει να καταγραφεί στην απόφαση και σε πιστοποιητικό επισυναπτόμενο σε αυτήν. Για γονέα που επιδιώκει την αναγνώριση απόφασης σε άλλο κράτος μέλος, αυτό σημαίνει ότι δικαστήριο στο εν λόγω άλλο κράτος μέλος δεν θα αρνηθεί την αναγνώριση της απόφασης για τον μοναδικό λόγο ότι η ακρόαση του παιδιού σε άλλο κράτος μέλος πραγματοποιήθηκε κατά τρόπο διαφορετικό σε σύγκριση με τα πρότυπα που εφαρμόζει το εν λόγω δικαστήριο.

Πάντως, ως προς το νέο ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο, εναπόκειται στο δικαστήριο προέλευσης να ορίσει την ενδεδειγμένη μέθοδο ακρόασης του παιδιού και να αποφασίσει αφενός αν το παιδί θα ακουστεί από δικαστήριο ή λ.χ. από παιδοψυχολόγο και αφετέρου από ποια ηλικία τεκμαίρεται η ωριμότητα. Ενόψει της διακριτικής ευχέρειας υπέρ του κράτους προέλευσης, δεν είναι δυνατή η άρνηση αναγνώρισης της απόφασης με μόνη αιτιολογία ότι το δικαστήριο προέλευσης χρησιμοποίησε διαφορετική μέθοδο ακρόασης του παιδιού από αυτήν

που θα χρησιμοποιούσε το δικαστήριο του κράτους μέλους της αναγνώρισης. Ειδικότερα, το κράτος μέλος στο οποίο ζητείται η αναγνώριση θα πρέπει να μην αρνείται την αναγνώριση όταν συντρέχει μία από τις επιτρεπόμενες από τον παρόντα κανονισμό εξαιρέσεις από τον συγκεκριμένο λόγο άρνησης. Οι εν λόγω εξαιρέσεις έχουν ως συνέπεια ότι τα δικαστήρια στο κράτος μέλος εκτέλεσης δεν θα πρέπει να δύνανται να αρνηθούν την εκτέλεση απόφασης με αποκλειστική αιτιολογία ότι δεν δόθηκε στο παιδί η δυνατότητα να εκφράσει τις απόψεις του, λαμβάνοντας υπόψη το συμφέρον του, αν η διαδικασία αφορούσε μόνον την περιουσία του παιδιού και εφόσον δεν απαιτείτο η παροχή αυτής της δυνατότητας δεδομένου του αντικειμένου της διαδικασίας ή εφόσον συνέτρεχαν προς τούτο σοβαροί λόγοι, λαμβανομένου υπόψη, ιδίως, του επείγοντος χαρακτήρα της υπόθεσης. Τέτοιου είδους σοβαροί λόγοι θα μπορούσαν να προβληθούν, για παράδειγμα, όταν υπάρχει άμεσος κίνδυνος για τη σωματική και ψυχολογική ακεραιότητα ή τη ζωή του παιδιού και οποιαδήποτε περαιτέρω καθυστέρηση θα μπορούσε να συνεπάγεται την πιθανότητα επέλευσης του εν λόγω κινδύνου⁵¹.

Ειδικά ως προς το ζήτημα της ωριμότητας, οι απόψεις δίστανται, καθώς υπάρχουν κράτη μέλη, όπως η Γερμανία, όπου το δικαίωμα ακρόασης χορηγείται ακόμη και σε παιδιά ηλικίας τριών ετών. Μία προσέγγιση του ζητήματος θα μπορούσε να η αναγνώριση του δικαιώματος ακρόασης του παιδιού στο πλαίσιο αντιδικίας, χωρίς όμως να υπάρχει μαχητό τεκμήριο ορθής δικής του κρίσης. Αυτό καθίσταται ακόμη πιο επιτακτικό στις περιπτώσεις απαγωγής, καθώς δημιουργείται και θέμα υποβολέα.

Στην ελληνική έννομη τάξη, τα παιδιά εξετάζονται συνήθως αφού έχουν συμπληρώσει τα 11 έτη, μολοντί η ηλικία του ανηλίκου, δεν αποδεικνύει αυτή καθεαυτή και την ωριμότητα ή ανωριμότητά του⁵². Μία ενδιαφέρουσα απόκλιση από τον άτυπο αυτό κανόνα των 11 ετών και συγχρόνως επιβεβαίωση του ότι η ωριμότητα δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την ηλικία, υπήρξε η υπ' αριθμ. 136/2022 απόφαση του Αρείου Πάγου, στην οποία εξετάστηκε παιδί ηλικίας 6 ½ ετών και η άποψή του λήφθηκε υπόψιν για το σχηματισμό της δικαστικής κρίσης. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, πρόκειται για ένα

«έξυπνο και εξωστρεφές παιδί» που «απάντησε ευθέως, αλλά και με χαρακτηριστική αφέλεια μερικές φορές, σε όλες τις (άμεσες και έμμεσες) ερωτήσεις του Δικαστηρίου». Μάλιστα, ο Δικαστήριο εξέτασε το παιδί όχι μόνο για να διερευνήσει την προτίμηση του τέκνου σχετικά με το περιβάλλον που επιθυμεί να διαβιώνει, αλλά και για να διερευνήσει τη «συναισθηματική και ψυχολογική κατάστασή της, σήμερα, μετά από δύο και πλέον έτη που διαβιώνει με την καθ' ης - γονέα της, κοντά στην οικογένειά της, σε ένα νέο περιβάλλον, στην Ελλάδα (που, βέβαια, δεν της ήταν άγνωστο, γιατί επισκέπτονταν το συγγενικό περιβάλλον της, στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια των διακοπών της), χωρίς την παρουσία της βιολογικής μητέρας της, την τυχόν επιβάρυνσή της (και το μέγεθος της όποιας επιβάρυνσής της) από τις νέες συνθήκες της ζωής της και τον ενδεχόμενο συναισθηματικό κλονισμό και τη φόρτισή της από την προσπάθεια που πιθανώς κατέβαλλε για να προσαρμοσθεί σ' αυτές (στις νέες συνθήκες), καθώς και για να εξακριβώσει το επίπεδο και τις ακριβείς συνθήκες της ζωής της, ιδίως κατά τα τελευταία δύο χρόνια που διαβιώνει στην Ελλάδα με την καθ' ης γονέα της».

⁵¹ Αιτιολογική σκέψη 57

⁵² 1316/2009 ΑΠ- ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

Το Δικαστήριο έκρινε ότι :

«η ανήλικη, παρά το ότι είναι μόλις 6,5 ετών, όπως φάνηκε, έχει τη δυνατότητα να συγκρίνει το περιβάλλον της μιας χώρας και της άλλης (τουλάχιστον από την πλευρά και ως προς εκείνα τα σημεία που αφορούν και αγγίζουν τη δική της ζωή), δείχνει ευχαριστημένη και συναισθηματικά ασφαλής με την καθημερινότητα της και το περιβάλλον που ζει σήμερα και εκτός από τα συναισθήματα αγάπης που τρέφει για την καθ' ης -γονέα της, φαίνεται ότι έχει αναπτύξει ένα ιδιαίτερο συναισθηματικό και ψυχικό δεσμό μαζί της».

Μάλιστα, το Δικαστήριο απέκλεισε το ενδεχόμενο οι απόψεις του παιδιού να αποτελούν αποτέλεσμα πρόσκαιρης συναισθηματικής φόρτισης ή προϊόν υποβολής από τον γονέα με τον οποίο διαμένει,

«αλλά αποτελεί έκφραση αληθινών συναισθημάτων και προϊόν (ανάλογης με την ηλικία της) λογικής εκτίμησης των πραγμάτων, αφού οι τοποθετήσεις, σκέψεις και προτιμήσεις της για το περιβάλλον και τις βιοτικές της συνθήκες, σε ένα μεγάλο βαθμό, ήταν αποτέλεσμα των προσωπικών διαπιστώσεων και παρατηρήσεων της, εκφράσθηκαν με ιδιαίτερο τρόπο, με ξεχωριστές εκφράσεις και ξεχωριστή επιχειρηματολογία και έφεραν οπωσδήποτε την προσωπική σφραγίδα της».

Ενόψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο κατέληξε ότι τυχόν παραγνώριση της εκφρασθείσας επιθυμίας του,

«θα αποτελούσε (πλέον) βίαιη επέμβαση στη ζωή της, με σοβαρές δυσμενείς συνέπειες για τον ψυχικό και συναισθηματικό της κόσμο, χωρίς να αποκλείεται η εκδήλωση αρνητικών ή ακραίων αντιδράσεων εκ μέρους της στην επικοινωνία της με τη βιολογική της μητέρα, με μεγάλη πιθανότητα να μην καταστεί δυνατό να εκτελεσθεί (αναγκαστικά) η συναφής δικαστική απόφαση επικοινωνίας, ενώ η μόνιμη, εκ νέου, εγκατάστασή της στην Αγγλία θα επηρεάσει αρνητικά την ψυχοκοινωνική της υπόσταση και κατάσταση και η αποκοπή της από την Ελλάδα, την οποία ξεκάθαρα προτιμά έναντι της Αγγλίας, δεν ενδείκνυται».

Ομοίως, στην υπ' αριθμ. 1857/2011 του Αρείου Πάγου (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), ελήφθη υπόψη η άποψη ενός παιδιού που φοιτούσε στην τρίτη τάξη του Δημοτικού, το οποίο

«δεν εξέφρασε κανένα παράπονο για τον τρόπο ζωής του στην Ελλάδα, στην οποία επιθυμεί να παραμείνει μαζί με την μητέρα του, με την οποία διατηρεί στενό ψυχικό δεσμό. [...] Η παραπάνω γνώμη του ανηλίκου είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης και δεν διαμορφώθηκε από επηρεασμό της μητέρας του, αφού σε μεγάλο βαθμό οι τοποθετήσεις, σκέψεις και προτιμήσεις του για το περιβάλλον του απορρέουν από προσωπικές του διαπιστώσεις και η επιθυμία του να παραμείνει ο ίδιος στην Ελλάδα είναι έντονη».

Ενδιαφέρουσα είναι η υπ' αριθμ. 340/2009 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αργινίου, με την οποία απορρίφθηκε αίτηση επιστροφής παιδιού που φοιτούσε στο Δημοτικό Σχολείο (δεν αναφέρεται η ακριβής ηλικία του παιδιού), λαμβάνοντας υπόψιν την άρνηση του. Πλην όμως, το παιδί δεν κλήθηκε από το δικαστήριο, το οποίο απέρριψε σχετικό αίτημα του καθ' ου πατέρα λόγω του νεαρού της ηλικίας του, εντούτοις έλαβε υπόψιν του την κοινωνική ψυχιατρική έκθεση της κοινωνικής λειτουργού η οποία είχε κατάλληλη κατάρτιση, ήτοι με

ειδική εμπειρογνωμοσύνη, η οποία είχε τρίωρη επαφή με το παιδί. Ειδικότερα, από την εν λόγω έκθεση

«προκύπτει ότι (...) η ανήλικη ανέφερε, μεταξύ άλλων, συνεχώς ότι δεν θέλει να επιστρέψει στη Σουηδία, ότι έλεγε ότι η μητέρα της δεν παίζει μαζί, μαλώνουν συχνά και ότι τη φοβάται πολύ γιατί όταν εκείνη (μητέρα) θυμώνει μαζί της τη χτυπάει στο κεφάλι, την κλωτσάει, της τραβάει τα μαλλιά. Επίσης ανέφερε ότι δεν την αγαπάει ούτε εκείνη, ούτε την τρίχρονη αδερφή της. Σχετικά δε με τη διαμονή της στην Ελλάδα η ανήλικη είπε ότι "νιώθει ελεύθερη", ότι ο μπαμπάς της καθ' ου η αίτηση την αγαπάει πολύ (δεν τη χτυπάει), ότι έχει δικό της δωμάτιο και παιχνίδια, ότι της αρέσει το σχολείο και έχει φίλους εκεί και γενικότερα ότι περνάει πολύ καλά εδώ. Στη συνέχεια αναφέρεται ότι καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής της στο Αστυνομικό Τμήμα βρίσκονταν και κάποιοι συγγενείς (αδερφή του πατέρα της, ξαδέρφη) με τις οποίες φαινόταν να έχει πολύ στενή σχέση μαζί τους. Ισχυρίζεται βέβαια η αιτούσα ότι δεν πρέπει να ληφθεί υπόψη σοβαρά η γνώμη του ανηλίκου τέκνου τους, διότι αυτή δεν είναι προϊόν ίδιας βουλήσεως, καθόσον επί οκτάμηνο επηρεάζεται μονομερώς από τον καθ' ου η αίτηση-πατέρα του και το συγγενικό του περιβάλλον, στερούμενο την αιτούσα μητέρα του και την αδερφή του. Ο εν λόγω ισχυρισμός πρέπει να απορριφθεί, ως κατ' ουσίαν αβάσιμος. Τούτο δε διότι είναι χαρακτηριστικό αυτό που αναγράφεται στην προαναφερόμενη ότι όλα τα παραπάνω ειπώθηκαν αυθόρμητα χωρίς να γίνουν ερωτήσεις στο παιδί και ότι η διαδικασία απασχόλησης ήταν μέσω παιχνιδιού. Με τον τρόπο αυτό δόθηκε η προβλεπόμενη από τη Σύμβαση της Χάγης δυνατότητα στο τέκνο να εκφράσει τις απόψεις του και μάλιστα λόγω του νεαρού της ηλικίας του».

Οι Κεντρικές Αρχές

Η επιτυχία της επιστροφής του παιδιού στηρίζεται στην οικοδόμηση μίας ισχυρής διακρατικής συνεργασίας, η οποία συνιστά τον κεντρικό άξονα πάνω στον οποίο είναι δομημένοι τόσο η Σύμβαση της Χάγης όσο και οι δύο Κανονισμοί. Η γνώση της ύπαρξης και η απρόσκοπτη λειτουργία της διεθνούς συνεργασίας μπορεί να λειτουργήσει τόσο προληπτικά, αποτρέποντας τους επίδοξους απαγωγείς να προβούν στην απαγωγή, καθώς θα γνωρίζουν ότι οι αρμόδιες αρχές θα δράσουν αποτελεσματικά όσο και κατασταλτικά, επαναφέροντας την προτέρα κατάσταση.

Σε μία διεθνή απαγωγή, η διεθνής συνεργασία μπορεί να εκδηλώνεται με δύο μορφές είτε ως απευθείας συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων δικαστικών ή/και διοικητικών αρχών των εμπλεκόμενων κρατών είτε ως συνεργασία των Κεντρικών Αρχών που συστήνονται ακριβώς για να προωθήσουν τη συνεργασία των αρμόδιων αρχών. Βεβαίως πέραν των εν λόγω Κεντρικών Αρχών, δεν αποκλείονται τυχόν εθνικές αρχές, τις οποίες συστήνει κάθε πολιτεία ανάλογα με τις αντιλήψεις και τις ανάγκες της. Ο ρόλος τους είναι σημαντικός, δοθέντος ότι οι αρχές αυτές βρίσκονται εγγύτερα στις δημιουργούμενες καταστάσεις και είναι σε θέση να κρίνουν με αμεσότητα ως προς το μέτρο που χρειάζεται να ληφθεί⁵³. Έτσι, οι Κεντρικές Αρχές είναι αυτές που συντονίζουν τις ενέργειες των εθνικών αρχών, προκειμένου να διασφαλιστεί ο σκοπός της Σύμβασης, ήτοι έχουν μία «επιτελική» λειτουργία, κινητοποιώντας τις αρμόδιες κρατικές αρχές. Επιπλέον, δύνανται να απαλλάσσουν τα εμπλεκόμενα πρόσωπα από ταξίδια στο εξωτερικό και τα σχετικά έξοδα που απαιτούνται για την υποστήριξη των δικαιωμάτων τους.

Οι Κεντρικές Αρχές παρέχουν σημαντική αρωγή και στον τομέα της πληροφόρησης, καθώς μπορεί να ενημερώσει τους ενδιαφερόμενους ακόμη και για προληπτικά μέτρα που μπορούν να λάβουν για να αποτρέψουν μία επικείμενη απαγωγή, εάν υποψιάζονται ότι επίκειται⁵⁴. Παράλληλα, η αναγνώριση της αρμοδιότητας των Κεντρικών Αρχών εξασφαλίζει την ίση μεταχείριση σε απαγωγές με στοιχεία αλλοδαπότητας και απαγωγές που εμπίπτουν στη σφαίρα ευθύνης των εσωτερικών και μόνο δικαίων, διασφαλίζοντας έτσι την ασφάλεια δικαίου.

Οι συντάκτες της Σύμβασης γνωρίζοντας τις σημαντικές διαφορές οργάνωσης κάθε κράτους μέλους, απείχαν από τον καθορισμό και την επακριβή ρύθμιση της δομής και των δυνατοτήτων δράσεως της Κεντρικής Αρχής, επιφυλάσσοντας υπέρ των εθνικών νομοθεσιών να ρυθμίσουν τα ζητήματα αυτά. Πράγματι, σύμφωνα με το ά. 6 της Σύμβασης, *«Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος υποδεικνύει μία Κεντρική Αρχή επιφορτισμένη να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις ου επιβάλλονται από τη Σύμβαση. Ομοσπονδιακά Κράτη, Κράτη στα οποία ισχύουν*

⁵³Για παράδειγμα, στην περίπτωση της απαγωγής, συνήθως οι αστυνομικές αρχές είναι εκείνες οι οποίες ανακαλύπτουν πού βρίσκεται το παιδί και ποιος το έχει.

⁵⁴Η Κεντρική Αρχή των ΗΠΑ έχει εκδώσει και διανέμει σχετικό ενημερωτικό φυλλάδιο με τίτλο «International Parental Child Abduction». Η σχετική Κεντρική Αρχή μάλιστα αναφέρει την περίπτωση μίας γαλλίδας μητέρας η οποία είχε απευθυνθεί στην αρμόδια αρχή της Αυστραλίας, προκειμένου να ενημερωθεί για τη νομική αρωγή που θα της παρέχονταν σε περίπτωση που τα παιδιά της απάγονταν. Αργότερα, το δικαστήριο του Σύδνεϋ επικαλέστηκε το ερώτημά της για να στοιχειοθετηθεί ότι η μητέρα δεν είχε συγκατατεθεί στη μεταγενέστερη απαγωγή των παιδιών της, όπως υποστήριζε ο σύζυγός της., Γραμματικάκη-Αλεξίου, ό.π., σελ. 80, υποσημ. 12.

περισσότερα νομικά συστήματα ή Κράτη τα οποία έχουν αυτόνομες εδαφικές ενότητες, είναι ελεύθερα να υποδείξουν περισσότερες από μία Κεντρική Αρχή και να προσδιορίσουν την εδαφική έκταση και τις εξουσίες καθεμίας από τις Αρχές αυτές. Το κράτος που κάνει χρήση αυτής της ευχέρειας υποδεικνύει την Κεντρική Αρχή προς την οποία θα απευθύνονται οι αιτήσεις προς το σκοπό της διαβίβασής τους στην αρμόδια Κεντρική Αρχή εντός του κράτους αυτού»⁵⁵.

Στον Κανονισμό 2201/2003, η ρύθμιση της λειτουργίας των κεντρικών αρχών επιφυλάχθηκε ομοίως υπέρ των εθνικών νομοθεσιών. Πιο συγκεκριμένα, η διατύπωση του Κανονισμού είναι αρκετά γενικόλογη, περιοριζόμενη στην πρόβλεψη ότι «Οι κεντρικές αρχές, κατόπιν αιτήματος κεντρικής αρχής άλλου κράτους μέλους ή του δικαιούχου γονικής μέριμνας, συνεργάζονται στο πλαίσιο συγκεκριμένων υποθέσεων με σκοπό την επίτευξη των στόχων του παρόντος κανονισμού». Εντούτοις, η τοιαύτη ρύθμιση κρίθηκε ανεπαρκής, καθώς θεωρήθηκε ότι το άρθρο αυτό δεν αποτελεί νομική βάση, ώστε οι εθνικές αρχές σε ορισμένα κράτη μέλη να αναλάβουν δράση, διότι το εθνικό τους δίκαιο θα απαιτούσε σαφέστερη αυτοτελή νομική βάση στον Κανονισμό.

Θεωρήθηκε, μάλιστα, ότι η αοριστία ως προς τον τρόπο υλοποίησης της συνεργασίας μεταξύ των κεντρικών αρχών έχει οδηγήσει όχι μόνο σε πολύμηνες καθυστερήσεις, αλλά ακόμη και σε μη ικανοποίηση αιτημάτων, γεγονός που αποβαίνει βεβαίως εις βάρος του συμφέροντος και της προστασίας των παιδιών.

Για το λόγο αυτό, ο νέος Κανονισμός 2019/1111 αποσαφηνίζει τις ακόλουθες πτυχές: 1) ποιος μπορεί να ζητά, 2) ποιες πληροφορίες ή ποια βοήθεια, 3) από ποιον και 4) υπό ποιους όρους. Καθιστά σαφές ότι τη βοήθεια κεντρικών αρχών μπορούν να ζητούν και δικαστήρια και υπηρεσίες παιδικής πρόνοιας. Επιπλέον, όσον αφορά τη διαβίβαση κοινωνικών εκθέσεων, η πρόταση αποσαφηνίζει ότι καλύπτονται και οι εκθέσεις σχετικά με ενήλικους ή αδέρφια οι οποίες εμφανίζουν συνάφεια στο πλαίσιο διαδικασιών που αφορούν παιδιά και που διέπονται από τον κανονισμό, εφόσον η κατάσταση του παιδιού το επιβάλλει. Περαιτέρω, αποσαφηνίζεται ότι πρόκειται (για τα δικαστήρια) για μια αδάπανη εναλλακτική (εξαιρουμένων των τυχόν δαπανών μετάφρασης) στον κανονισμό για τη διεξαγωγή αποδείξεων και ότι δημιουργεί μια νομική βάση για να συγκεντρώνουν οι υπηρεσίες παιδικής πρόνοιας τις αναγκαίες πληροφορίες από άλλα κράτη μέλη, μέσω των κεντρικών αρχών. Η αίτηση πρέπει να συνοδεύεται από μετάφραση στη γλώσσα του κράτους στο οποίο απευθύνεται η αίτηση.

Ομοίως, θεσπίζονται ορισμένες ελάχιστες απαιτήσεις για τις αιτήσεις χορήγησης κοινωνικής έκθεσης, και, συγκεκριμένα, περιγραφή της διαδικασίας για την οποία χρειάζεται η έκθεση και των πραγματικών περιστατικών που οδήγησαν στην εν λόγω διαδικασία. Προβλέπεται προθεσμία για την απάντηση της αρχής στην οποία απευθύνεται η αίτηση. Όσον αφορά την εθνική αρχή στην οποία απευθύνεται η αίτηση, παραδείγματος χάριν, όταν με την αίτηση ζητείται η χορήγηση κοινωνικής έκθεσης, ο κανονισμός αποσαφηνίζει ότι η αρχή στην οποία απευθύνεται η αίτηση υπέχει αυτόνομη υποχρέωση, την οποία θεσπίζει ο κανονισμός, να

⁵⁵Με το ά. 1 του ν. 2102/1992, η Ελλάδα όρισε ως Κεντρική Αρχή αποτελεί το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Με τον ίδιο νόμο ανατίθεται η διενέργεια δικαστικών πράξεων επ' ονόματι και για λογαριασμό της Κεντρικής Αρχής στα κατά τόπους αρμόδια Γραφεία Νομικού Συμβούλου ή Δικαστικά Γραφεία του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Όπου δε λειτουργούν τέτοια γραφεία, η αρμοδιότητα ανατίθεται από τον Πρόεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους σε Δικηγόρο του Δημοσίου.

χορηγήσει την εν λόγω έκθεση χωρίς να απαιτείται να πληρούνται οποιεσδήποτε άλλες απαιτήσεις που τυχόν τίθενται από το εθνικό δίκαιο του κράτους στο οποίο απευθύνεται η αίτηση. Παραδείγματος χάριν, δικαστήριο κράτους μέλους, προτού εκδώσει την απόφασή του σχετικά με την τοποθέτηση σε ίδρυμα παιδιού το οποίο βρίσκεται επί του παρόντος στην επικράτεια του εν λόγω κράτους μέλους, μπορεί να συγκεντρώσει πληροφορίες μέσω κεντρικών αρχών σχετικά με το εάν εκκρεμούν σχετικές διαδικασίες σε άλλο κράτος και να ζητήσει αντίγραφα τυχόν αποφάσεων που διατάσσουν ασφαλιστικά μέτρα για άλλα παιδιά της ίδιας οικογένειας, καθώς και τυχόν κοινωνικών εκθέσεων για τα αδέρφια του παιδιού και τις σχέσεις τους μεταξύ τους ή για τον γονέα οι οποίες είναι σημαντικές για την εκκρεμή ενώπιόν του διαδικασία. Τέλος ορίζεται ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να διασφαλίζουν ότι οι κεντρικές αρχές τους διαθέτουν επαρκείς οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους για να μπορούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις που τους ανατίθενται βάσει του παρόντος κανονισμού.

Καινοτομίες του Κανονισμού 2019/1111

A. Ασφαλιστικά μέτρα (27 παρ. 5)

Μία καινοτομία του Κανονισμού 2019/1111 είναι η πρόβλεψη λήψης ασφαλιστικών μέτρων στο πλαίσιο της διαδικασίας επιστροφής του παιδιού. Πιο συγκεκριμένα, με το ά. 27 παρ. 5, απονέμεται στο δικαστήριο που διατάζει την επιστροφή του παιδιού η δυνατότητα λήψης ασφαλιστικών μέτρων, κατά τα οριζόμενα στο ά. 15 του Κανονισμού, ώστε να προστατευτεί το παιδί από τον σοβαρό κίνδυνο σωματικής ή ψυχικής βλάβης λόγω της επιστροφής, που διαφορετικά θα οδηγούσε σε άρνηση της επιστροφής (ά. 13 εδ. α' στ. β' της Σύμβασης της Χάγης του 1980). Τέτοια ασφαλιστικά μέτρα μπορεί να είναι ενδεικτικά η εξακολούθηση της διαμονής του παιδιού με το πρόσωπο που έχει την πραγματική επιμέλειά του ή ο τρόπος επικοινωνίας με το παιδί μετά την επιστροφή του.

Η λήψη ασφαλιστικών μέτρων και η κυκλοφορία τους τελούν υπό μία διπλή προϋπόθεση, πρώτον ότι δε θα καθυστερήσουν αδικαιολόγητα τη διαδικασία επιστροφής και δεύτερον ότι δε θα επηρεάσουν τον καταμερισμό της δικαιοδοσίας μεταξύ του δικαστηρίου που έχει επιληφθεί της διαδικασίας επιστροφής και του δικαστηρίου που είναι αρμόδιο για την εξέταση της ουσίας της διαφοράς από τη γονική μέριμνα⁵⁶.

Μάλιστα, τα ασφαλιστικά μέτρα που λαμβάνονται δυνάμει του ά. 27 παρ. 5 του Κανονισμού εκτελούνται και σε άλλα κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένων και των κρατών μελών που διαθέτουν δικαιοδοσία δυνάμει του παρόντος κανονισμού, μέχρι το δικαστήριο τέτοιου κράτους μέλους λάβει τα μέτρα τα οποία θεωρεί προσήκοντα. Εισάγεται, έτσι, μία απόκλιση από τα ασφαλιστικά μέτρα του ά. 15 του Κανονισμού, τα οποία δεν αναγνωρίζονται και δεν εκτελούνται σε άλλο κράτος μέλος. Περαιτέρω, ισχύουν μέχρι να ληφθεί μέτρο ή να εκδοθεί απόφαση του δικαστηρίου του τόπου της συνήθους διαμονής του παιδιού.

Αντιθέτως, υπό το προϊσχύσαν καθεστώς, το ΔΕΕ είχε κρίνει ότι οι διατάξεις των άρθρων 21 επ. του κανονισμού 2201/2003 δεν εφαρμόζονται επί προσωρινών μέτρων σχετικών με το δικαίωμα επιμέλειας, τα οποία εμπίπτουν στο άρθρο 20 του κανονισμού αυτού (Απόφαση της 15^{ης} Ιουλίου 2010 επί της υποθέσεως C-256/09, ECLI:EU:C:2010:437).

B. Αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων

Μία σημαντική καινοτομία του Κανονισμού 2019/1111 είναι η κατάργηση της κήρυξης εκτελεστότητας σε όλες τις διαφορές γονικής μέριμνας. Με τον προϊσχύσαντα Κανονισμό 2201/2003, η αυτόματη εκτελεστότητα κάλυπτε μόνο τις χαρακτηριζόμενες πλέον προνομιακές αποφάσεις, ήτοι εκείνες που ρυθμίζουν το δικαίωμα επικοινωνίας και εκείνες που συνεπάγονται την επιστροφή του παιδιού (ά. 42). Οι συγκεκριμένες αποφάσεις πάντως

⁵⁶Αιτιολογική σκέψη, Δεληκωστόπουλος Ι., Ο Κανονισμός 2019/1111, ό.π.

διατηρούν πλήρως το προνομιακό τους καθεστώς σε επίπεδο αναγνώρισης και εκτέλεσης. Πράγματι, η οριστική απόφαση για την επιμέλεια εκτελείται αυτόματα δυνάμει του ειδικού πιστοποιητικού του ά. 47 του Κανονισμού 2019/1111 (παράρτημα V για το δικαίωμα επικοινωνίας και παράρτημα VI για την απόφαση επί της ουσίας του δικαιώματος επιμέλειας η οποία συνεπάγεται την επιστροφή παιδιού). Το εν λόγω πιστοποιητικό βεβαιώνει κατά νομικά δεσμευτικό τρόπο την τήρηση των δικονομικών προϋποθέσεων και είναι δυνατή η διόρθωση και ανάκλησή του, σύμφωνα με το ά. 48 του νέου Κανονισμού, μόνο από τα δικαστήρια του κράτους μέλους προέλευσης, σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους προέλευσης. Περαιτέρω, οι προνομιακές αυτές αποφάσεις που δίνουν δικαιώματα επικοινωνίας και ρυθμίζουν την επιστροφή του παιδιού συνεπεία οριστικής κρίσης επί της ουσίας του δικαιώματος επιμέλειας δεν αναγνωρίζονται και δεν εκτελούνται μόνο εφόσον είναι ασυμβίβαστες με μεταγενέστερη απόφαση γονικής μέριμνας η οποία εκδόθηκε είτε ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους όπου ζητείται η αναγνώριση είτε σε άλλο κράτος μέλος ή στην τρίτη χώρα συνήθους διαμονής του παιδιού, εφόσον πάντως η απόφαση αυτή συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την αναγνώρισή της στο κράτος μέλος όπου ζητείται η αναγνώριση. Η κατάργηση του exequatur ωφελεί πάντως τις αποφάσεις που κρίνουν επί του δικαιώματος επιμέλειας, με τις οποίες μπορεί να διατάσσεται η επιστροφή του παιδιού.

Υπέρ της εκτελεστότητας των αποφάσεων επιστροφής υπό το προϊσχύσαν καθεστώς του Κανονισμού 2201/2003, είχε ταχθεί και η νομολογία του ΔΕΕ. Έτσι, στην απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010 επί της υποθέσεως C-491/10 PPU (ECLI:EU:C:2010:828) κρίθηκε ότι:

«το αρμόδιο δικαστήριο του κράτους μέλους εκτέλεσεως δεν μπορεί να αντιταχθεί στην εκτέλεση αποφάσεως για την οποία έχει εκδοθεί πιστοποιητικό και με την οποία διατάσσεται η επιστροφή παιδιού που κατακρατείται παρανόμως για τον λόγο ότι το εκδόν την ως άνω απόφαση δικαστήριο του κράτους μέλους προελεύσεως παρέβη το άρθρο 42 του κανονισμού 2201/2003, ερμηνευόμενο σύμφωνα με το άρθρο 24 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, δεδομένου ότι η εκτίμηση της ενδεχόμενης υπάρξεως τέτοιας παραβάσεως εμπίπτει στην αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων του κράτους μέλους προελεύσεως».

Ομοίως, η απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 2010 επί της υποθέσεως C-211/10 PPU (ECLI:EU:C:2010:400) έκρινε ότι:

«το κράτος μέλος εκτέλεσεως δεν μπορεί να αρνηθεί να προβεί σε εκτέλεση αποφάσεως για την οποία έχει εκδοθεί πιστοποιητικό, για τον λόγο ότι, κατόπιν μεταβολής των συνθηκών επελθούσας μετά την έκδοσή της, η εκτέλεση της αποφάσεως αυτής δύναται να θίξει σοβαρώς το ύψιστο συμφέρον του τέκνου. Η εν λόγω μεταβολή πρέπει να προβληθεί ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου του κράτους μέλους προελεύσεως, το οποίο πρέπει επίσης να επιληφθεί αιτήσεως περί ενδεχομένης αναστολής της εκτέλεσεως της αποφάσεώς του».

Γ. Εναλλακτική επίλυση διαφορών

Μία άλλη καινοτομία του νέου Κανονισμού είναι η προώθηση της εναλλακτικής επίλυσης των διαφορών, κυρίως μέσω του θεσμού της διαμεσολάβησης. Βεβαίως, η επιλογή εναλλακτικών τρόπων επίλυσης της διαφοράς ενυπάρχει και στη Σύμβαση της Χάγης και στον προϊσχύσαντα Κανονισμό 2201/2003. Σε αμφότερα τα νομοθετικά αυτά κείμενα, αναγνωρίζεται στις κεντρικές αρχές η υποχρέωση λήψεως των κατάλληλων μέτρων που θα διευκολύνουν την εξωδικαστική διευθέτηση των υποθέσεων διεθνούς απαγωγής τέκνων. Ειδικότερα, στη Σύμβαση της Χάγης, στο ά. 7 περ. γ', προβλέπεται ότι *«οι κεντρικές αρχές οφείλουν να λαμβάνουν όλα τα ενδεικνύόμενα μέτρα για να εξασφαλίζουν την εκούσια απόδοση του παιδιού ή να διευκολύνουν μία συμβιβαστική επίλυση»*. Στον Κανονισμό 2201/2003, στο ά. 55 περ. ε', ορίζεται ότι οι κεντρικές αρχές λαμβάνουν οιοδήποτε ενδεδειγμένο μέτρο προκειμένου *«να διευκολύνουν τη σύναψη συμφωνιών μεταξύ των δικαιούχων γονικής μέριμνας προσφεύγοντας στη μεσολάβηση ή σε άλλα μέσα και να διευκολύνουν προς το σκοπό αυτό τη διασυνοριακή συνεργασία»*.

Εντούτοις, στο νέο Κανονισμό, αφιερώνεται ένα ολόκληρο άρθρο στην εναλλακτική επίλυση των διαφορών και συγκεκριμένα το άρθρο 25, στο οποίο ενθαρρύνεται η προσφυγή στη διαμεσολάβηση και δη προβλέπεται ότι *«το νωρίτερο δυνατόν και σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας, το δικαστήριο, είτε απευθείας είτε, όπου αρμόζει, με τη συνδρομή των κεντρικών αρχών, καλεί τους διαδίκους να εξετάσουν αν είναι πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε διαμεσολάβηση ή άλλο μέσο εναλλακτικής επίλυσης διαφορών, εκτός εάν τούτο αντιβαίνει στο συμφέρον του παιδιού, δεν ενδείκνυται στη συγκεκριμένη υπόθεση ή αναμένεται να καθυστερήσει αδικαιολόγητα τη διαδικασία»*.

Η διαμεσολάβηση είναι ένας θεσμός που κερδίζει έδαφος και δημοτικότητα. Ειδικά σε οικογενειακές διαφορές που αφορούν παιδιά, η προώθηση της συναινετικής επίλυσης διαφορών αποδεικνύεται ιδιαίτερα επωφελής, καθώς σε αυτές τα μέρη της διαφοράς συνήθως χρειάζεται να συνεργάζονται μεταξύ τους σε συνεχή βάση. Ως αποτέλεσμα, σε διαφορά που προκύπτει από χωρισμό των γονέων, η συμφωνημένη λύση συμβάλλει ιδιαίτερα στη διασφάλιση του «δικαιώματος του παιδιού να διατηρεί προσωπικές σχέσεις και τακτική άμεση επαφή με τους δύο γονείς του», το οποίο κατοχυρώνεται με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού. Οι συμπεφωνημένες λύσεις είναι πιο βιώσιμες, καθώς είναι πιθανότερο να τηρηθούν από τα μέρη. Ταυτόχρονα δημιουργούν ένα λιγότερο συγκρουσιακό πλαίσιο για την άσκηση του δικαιώματος επιμέλειας και επικοινωνίας, συνεπώς εξυπηρετούν αδιαμφισβήτητα το συμφέρον του παιδιού. Πέραν αυτού, οι συμπεφωνημένες λύσεις είναι κατά κανόνα πιο ικανοποιητικές για τα μέρη. Κάθε μέρος μπορεί να επηρεάσει το αποτέλεσμα και να επιχειρήσει την εξεύρεση λύσης η οποία θα θεωρείται «δίκαιη» και από τα δύο μέρη. Με τη συναινετική επίλυση διαφορών αποφεύγεται η εντύπωση ότι το ένα μέρος «κερδίζει» και το άλλο «χάνει» από το αποτέλεσμα. Αντιθέτως, η προσφυγή στο δικαστήριο για θέματα επιμέλειας και επικοινωνίας δύναται να επιδεινώσει τη σχέση μεταξύ των γονέων, γεγονός που αυξάνει την πιθανότητα να υποφέρουν ψυχολογικά τα παιδιά. Υπάρχουν διάφορες μέθοδοι συναινετικής επίλυσης οικογενειακών διαφορών, πλην όμως η διαδικασία της διαμεσολάβησης

προσφέρει ιδιαίτερα πλεονεκτήματα. Διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ των μερών σε ανεπίσημο κλίμα και δίνει στα μέρη τη δυνατότητα να αναπτύξουν τη δική τους στρατηγική για την επίλυση της διαφοράς. Η διαμεσολάβηση είναι μια διαρθρωμένη αλλά ευέλικτη διαδικασία, η οποία προσαρμόζεται εύκολα στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε υπόθεσης. Επιτρέπει την ταυτόχρονη συζήτηση νομικών και μη νομικών ζητημάτων, αλλά και την άτυπη συμμετοχή (τρίτων) προσώπων τα οποία ενδέχεται να μη νομιμοποιούνται να παρέμβουν σε μια δίκη. Ένα ακόμη πολύ σημαντικό πλεονέκτημα της διαμεσολάβησης έγκειται στο ότι δίνει στα μέρη τη δύναμη να αντιμετωπίσουν τις μελλοντικές διαφορές με πιο εποικοδομητικό τρόπο. Επίσης, δεδομένου ότι η προσφυγή στη διαμεσολάβηση γίνεται κατά κανόνα για διαφορές λιγότερο σοβαρές από αυτές που οδηγούν στην άσκηση αγωγής ενώπιον δικαστηρίου, η διαμεσολάβηση μπορεί να βοηθήσει από πολύ αρχικό στάδιο, πριν από την πιθανή κλιμάκωση της σύγκρουσης. Η διαμεσολάβηση επιτρέπει στα μέρη να αποφύγουν τις χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες. Σε διασυνοριακές οικογενειακές διαφορές που αφορούν παιδιά, όπου οι δικαστικές διαδικασίες σε μία χώρα ενδέχεται να ακολουθούνται ή να συνοδεύονται από δικαστικές διαδικασίες σε άλλη χώρα με αντικείμενο τις διαφορετικές πτυχές της ίδιας διαφοράς, η συναινετική επίλυση προσφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα. Ένα άλλο σημαντικό πλεονέκτημα της διαμεσολάβησης είναι ότι είναι οικονομικά συμφέρουσα. Με τη διαμεσολάβηση αποφεύγονται οι πολυέξοδες δικαστικές διαδικασίες, οι οποίες συνεπάγονται μεγάλο κόστος τόσο για τους αντιδίκους όσο και για το κράτος. Ωστόσο, επειδή παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στο κόστος της διαμεσολάβησης από τη μία δικαιοδοσία στην άλλη και δεδομένου ότι ορισμένες δικαιοδοσίες ενδέχεται να παρέχουν το ευεργέτημα της πενίας για την προσφυγή στο δικαστήριο αλλά όχι για την προσφυγή σε διαμεσολάβηση, δεν είναι δυνατόν να ισχυριστεί κανείς ότι η διαμεσολάβηση σε κάθε περίπτωση θα στοιχίσει στα μέρη λιγότερο από μια αγωγή. Παρά ταύτα, όταν συγκρίνονται οι δαπάνες σε μια δεδομένη υπόθεση, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι κατά πάσα πιθανότητα η διαμεσολάβηση θα οδηγήσει σε μια πιο βιώσιμη λύση και, συνεπώς, θα μειώσει τις πιθανότητες εκ νέου προσφυγής των μερών στο δικαστήριο στο μέλλον. Από την άλλη, κατά τον υπολογισμό του κόστους της διαμεσολάβησης θα πρέπει να συνυπολογίζονται και οι δαπάνες που θα απαιτηθούν, προκειμένου η διαμεσολαβούμενη συμφωνία να καταστεί δεσμευτική και εκτελεστή στις δύο οικείες δικαιοδοσίες, διαδικασία η οποία ενδέχεται να απαιτεί την παρέμβαση των δικαστικών αρχών.

Έχει ήδη επισημανθεί ότι ο παράγοντας «χρόνος» είναι ζωτικής σημασίας στις υποθέσεις διεθνούς απαγωγής παιδιών. Η Σύμβαση της Χάγης του 1980 για την απαγωγή παιδιών αποσκοπεί στο να διασφαλίσει την άμεση επιστροφή του παιδιού στο κράτος της συνήθους διαμονής του. Σκοπός της Σύμβασης του 1980 είναι η αποκατάσταση της προτέρας της απαγωγής καταστάσεως το συντομότερο δυνατόν, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι επιβλαβείς συνέπειες της παράνομης μετακίνησης ή κατακράτησης του παιδιού. Η Σύμβαση του 1980 προασπίζει το συμφέρον του παιδιού, δεδομένου ότι δεν επιτρέπει στον έναν από τους δύο γονείς να περιέλθει σε πλεονεκτική θέση με τη θεμελίωση τεχνητών νομικών δεσμών σε διεθνές επίπεδο, με σκοπό να αποκτήσει την (αποκλειστική) επιμέλεια του παιδιού.

Σε υποθέσεις απαγωγής, ο χρόνος λειτουργεί υπέρ του κατακρατούντος γονέα. Όσο περισσότερο μένει το παιδί στη χώρα στην οποία απήχθη χωρίς να επιλύεται η οικογενειακή διαφορά, τόσο πιο δυσχερής καθίσταται η αποκατάσταση της σχέσης του παιδιού με τον

αποστερούμενο γονέα. Η καθυστέρηση ενδέχεται να θίγει τα συμφέροντα του αποστερούμενου γονέα, το σημαντικότερο όμως είναι ότι υπονομεύει το δικαίωμα του παιδιού να διατηρεί συνεχή επαφή και με τους δύο γονείς, ένα δικαίωμα που κατοχυρώνεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Όταν η διαδικασία επιστροφής κινείται μετά την πάροδο ενός έτους από την απαγωγή, η Σύμβαση της Χάγης του 1980 για την απαγωγή παιδιών παρέχει στο δικαστήριο τη διακριτική ευχέρεια να αρνηθεί την επιστροφή, υπό τον όρο να αποδειχθεί ότι το παιδί έχει ήδη προσαρμοστεί στο νέο του περιβάλλον (ά. 12 παρ. 2).

Ενόψει της κομβικής σημασίας του παράγοντα του χρόνου, η διαμεσολάβηση σε υποθέσεις απαγωγής παιδιών πρέπει να διεξάγεται ταχύτατα, ανεξάρτητα από το στάδιο στο οποίο γίνεται η προσφυγή. Η παράκαμψη της Σύμβασης της Χάγης του 1980 για την απαγωγή παιδιών εις βάρος του υπόψη παιδιού είναι ένα μείζον ζήτημα για το οποίο πρέπει να προβλέπονται διασφαλίσεις κατά την προσφυγή σε διαμεσολάβηση. Τούτο δε διότι το συμφέρον τόσο του παιδιού όσο και των γονέων για εξεύρεση μίας συμβιβαστικής λύσης στη διεθνή οικογενειακή διαφορά δεν πρέπει να οδηγεί στην κατάχρηση της διαμεσολάβησης από τον έναν γονέα με σκοπό την κωλυσιεργία της διαδικασίας επιστροφής. Εφόσον υποβληθεί αίτηση επιστροφής παιδιού, οι κεντρικές αρχές δυνάμει της Σύμβασης της Χάγης του 1980 για την απαγωγή παιδιών θα προσπαθήσουν κατά κανόνα, αφ' ης στιγμής εντοπισθούν τα ίχνη του παιδιού, να επιτύχουν την εκούσια απόδοσή του (άρθρα 7 παράγραφος 2 στοιχείο γ) και 10). Εφόσον υπάρχουν κατάλληλες υπηρεσίες διαμεσολάβησης σε υποθέσεις απαγωγής παιδιών, αυτές θα πρέπει ήδη να προτείνονται σε αυτό το πολύ αρχικό στάδιο.

Στην ελληνική έννομη τάξη, ο θεσμός της διαμεσολάβησης έχει εισαχθεί από το 2010, χωρίς, όμως, ιδιαίτερη ανταπόκριση από τα ενδιαφερόμενα μέρη αλλά και το νομικό κόσμο. Με το ν. 4800/2021 εισήχθη για πρώτη φορά ο θεσμός του οικογενειακού διαμεσολαβητή, σε μία προσπάθεια αναβάθμισης τόσο του ρόλου του διαμεσολαβητή όσο και της ίδιας της διαδικασίας της διαμεσολάβησης στις διαφορές οικογενειακού δικαίου. Ειδικότερα, στο ά. 1514 παρ. 3 περ. γ' ΑΚ, όπως τροποποιήθηκε με το ά. 8 του ν. 4800/2021, δίνεται η εξουσία στο Δικαστήριο που δικάζει διαφορά σχετική με τη γονική μέριμνα «να διατάξει διαμεσολάβηση ή την επανάληψη διακοπείσας διαμεσολάβησης, ορίζοντας συγχρόνως διαμεσολαβητή».

Ειδικά σε υποθέσεις διεθνούς απαγωγής, η εξωδικαστική επίλυση της διεθνούς απαγωγής αποτελεί αναμφίβολα τη βέλτιστη λύση. Τούτο δε διότι η απαγωγή του τέκνου αποτελεί σαφώς μία τραυματική εμπειρία, η μετεξέλιξή της δε σε δικαστηριακή μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες για τον ψυχισμό του παιδιού. Επιπλέον, κατά κανόνα μειώνει σημαντικά και το χρόνο αποκατάστασης του status quo ante, τερματίζοντας συντομότερα μία επώδυνη κατάσταση και δρώντας τελικά υπέρ του συμφέροντος του τέκνου.

Ωστόσο, μολονότι πλέον αφιερώνεται ένα άρθρο στην εναλλακτική επίλυση, η ρύθμιση είναι εξαιρετικά γενικόλογη και ασαφής και μάλλον αποτελεί ένα ευχολόγιο, επαφιόμενη στην καλή βούληση και προθυμία των ενδιαφερομένων. Το σημαντικό μειονέκτημα στην εν λόγω ρύθμιση είναι η απουσία του χρονικού πλαισίου εντός του οποίου θα διεξάγεται η διαμεσολάβηση. Πρόκειται δε για ουσιώδες κενό, εάν ληφθεί υπόψιν η αυστηρή χρονική

οριοθέτηση κάθε σταδίου στις υποθέσεις διεθνούς απαγωγής που εισήγαγε ο νέος Κανονισμός. Μία λύση θα ήταν η πρόβλεψη της αναστολής της διαδικασίας επιστροφής ενώπιον της αρμόδιας δικαστικής ή διοικητικής αρχής, σε περίπτωση προσφυγής στη διαμεσολάβηση. Ομοίως, όμως, και σε περίπτωση αναστολής, θα πρέπει να τίθενται συγκεκριμένες προθεσμίες διεξαγωγής της διαμεσολάβησης, προκειμένου να αποσοβείται ο κίνδυνος παρελκυστικής συμπεριφοράς των μερών και ιδίως του μέρους που προέβη στην παράνομη μετακίνηση ή κατακράτηση και προσπαθεί μέσω της διαμεσολάβησης να καθυστερήσει τη διαδικασία ώστε να κερδίσει χρόνο και να καταστήσει πιο δύσκολη την ανατροπή της διαμορφωθείσας παράνομης κατάστασης. Κατά τη γνώμη της γράφουσας, η ρυθμιστική αυτή ασάφεια σε συνδυασμό και με την επιφυλακτικότητα του νομικού και όχι μόνο κόσμου απέναντι στο θεσμό της διαμεσολάβησης, περιάγει μάλλον σε αδράνεια την εν λόγω διάταξη και την προσφυγή στην εναλλακτική επίλυση της διαφοράς, παρά τα σημαντικά πλεονεκτήματα και εχέγγυα αποτελεσματικότητας που παρέχει.

IV. Τελικές παρατηρήσεις

Η διεθνής απαγωγή παιδιών είναι ένα φαινόμενο που συγκεντρώνει την προσοχή της διεθνούς κοινότητας, αφενός λόγω των μεγάλων διαστάσεων που έχει λάβει, ως απότοκο της δημιουργίας διεθνών οικογενειών και αφετέρου λόγω της ανάδυσης του παιδιού ως υποκειμένου δικαίου και ατόμου με δικά του δικαιώματα και ανάγκες. Ο συνδυασμός αυτών των δύο παραμέτρων ευαισθητοποίησε τη διεθνή κοινότητα, η οποία επεδίωξε να αντιμετωπίσει την αστική πτυχή του φαινομένου με τη Σύμβαση της Χάγης του 1980 για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, θεσπίστηκε ο Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003, ο οποίος αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό (ΕΕ) 2019/1111, οι οποίοι λειτουργούν συμπληρωματικά με τη Σύμβαση.

Κεντρικός άξονας του νομοθετικού πλαισίου της διεθνούς απαγωγής είναι η εξασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού, προληπτικά με την αποθάρρυνση των γονέων που σχεδιάζουν απαγωγές και κατασταλτικά με την άμεση επαναφορά του παιδιού που μετακινήθηκε ή κατακρατείται παράνομα σε ένα από τα συμβαλλόμενα κράτη, στην προηγούμενη κατάσταση. Σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια αυτή διαδραματίζει η οικοδόμησης ενός συστήματος διεθνούς συνεργασίας. Για το σκοπό αυτό προβλέπεται η σύσταση κεντρικών αρχών που αναλαμβάνουν το συντονισμό των διαδικασιών ενώπιον των αρμόδιων δικαστικών ή/και διοικητικών αρχών.

Ο παράγοντας του χρόνου είναι ο πλέον σημαντικός, καθώς η καθυστέρηση της άμεσης επιστροφής όχι μόνο τραυματίζει τον ψυχισμό του παιδιού αλλά κυρίως μπορεί να λειτουργήσει υπέρ του απαγωγέα γονέα. Πράγματι, παρά το εν γένει θετικό αποτύπωμα του προϊσχύσαντος Κανονισμού 2201/2003, διαπιστώθηκε μία βασική έλλειψη σε ό,τι αφορά την ταχύτητα της διαδικασίας επιστροφής. Μάλιστα, όπως προέκυψε από την επισκόπηση της νομολογίας, η καθυστέρηση της διεκπεραίωσης της επιστροφής κατέληξε τελικά στη ματαίωσή της. Τούτο δε διότι με το ά. 13 παρ. 2 στ. β' της Σύμβασης της Χάγης, είναι δυνατή η άρνηση της επιστροφής του παιδιού, «εάν υπάρχει σοβαρός κίνδυνος ή επιστροφή του παιδιού να το εκθέσει σε φυσική ή ψυχική δοκιμασία ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο να το περιαγάγει σε μια αφόρητη κατάσταση». Ενόψει τούτου, παρά την αμελλητί υποβολή της αιτήσεως επιστροφής, η καθυστερημένη εξέταση αιτήματος επιστροφής ευνοεί τη δημιουργία μονιμότερων ψυχικών και καθημερινών δεσμών του παιδιού με τον απαγωγέα γονέα, με αποτέλεσμα τυχόν επιστροφή του παιδιού να θίγει τα δικαιώματά του. Έτσι, η εξαιρετική ρύθμιση της άρνησης επιστροφής μετατράπηκε σε κανόνα, με την έννοια ότι η διαδικασία επιστροφής του απαχθέντος παιδιού σπάνια ευδοκιμεί, καθώς το διαρρέυσαν χρονικό διάστημα μέχρι την έκδοση της απόφασης κρίνεται ικανό για την προσαρμογή του παιδιού στο νέο περιβάλλον, με αποτέλεσμα η επιστροφή του να αντιμετωπίζεται ως εκ νέου ξεριζωμός του παιδιού με επιζήμιες συνέπειες στον ψυχισμό του. Άλλωστε το συμφέρον του παιδιού υπαγορεύει σταθερότητα.

Μάλιστα, αξιοσημείωτο είναι ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων που ήχθησαν ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων, κρίθηκε ότι η μετακίνηση ή κατακράτηση των παιδιών ήταν όντως παράνομη, εντούτοις λόγω του χρονικού διαστήματος που μεσολάβησε, επήλθε η προσαρμογή τους στο νέο περιβάλλον. Με τον τρόπο αυτό, όμως, νομιμοποιείται μία παράνομη κατάσταση και η επιλήψιμη συμπεριφορά του απαγωγέα γονέα δικαιώνεται.

Με αυτά τα δεδομένα, ο νέος Κανονισμός 2019/1111 επιδιώκει να διορθώσει τις αρρυθμίες του προηγούμενου, θέτοντας ένα αυστηρό χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου θα πρέπει να διεκπεραιωθεί η αίτηση επιστροφής. Έτσι, η αίτηση πρέπει να τυγχάνει επεξεργασίας εντός έξι (6) εβδομάδων από την ημέρα κατάθεσής της, εν συνεχεία, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο οφείλει να εκδίδει απόφαση επί της αιτήσεως εντός έξι (6) εβδομάδων, και τέλος, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο που τυχόν επιληφθεί οφείλει να εκδώσει απόφαση εντός έξι (6) εβδομάδων. Ο νέος Κανονισμός εφαρμόζεται από την 1^η Αυγούστου 2022, οπότε αναμένεται με ενδιαφέρον να φανεί εάν η συγκεκριμένη χρονική οριοθέτηση κάθε σταδίου της διαδικασίας θα σταθεί ικανή να ανατρέψει τη στάση των δικαστηρίων.

v. Βιβλιογραφία

Αρβανιτάκης Π. / Βασιλακάκης Ε. / Γιαννόπουλος Π. / Καπετανγιάννη Μ., Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 (κανονισμός Βρυξέλλες Ια) : κατ' άρθρο ερμηνεία : για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 2016

Βασιλακάκης Ε./ Γραμματικάκη-Αλεξίου Α./ Παπασιώπη-Πασιά Ζ., Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, 6^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2017

Γεωργουλέας Ν. σε Τσούκα Χ. (επιμ.), Οικογενειακό Διεθνές Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016

Γραμματικάκη-Αλεξίου Α., Παπασιώπη-Πάσια Ζ., Βασιλακάκης Ε., Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2017

Γραμματικάκη- Αλεξίου Αναστασία, Η διεθνής απαγωγή παιδιών, Κατά τη Σύμβαση της Χάγης του 1980, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1996

Δούμπης Ιάσων, Άρθρα-Μελέτες-Ομιλίες 2018, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018

Λέκκας Γεώργιος, Η επιμέλεια του παιδιού κατά τον Αστικό Κώδικα, Μετά τον Ν. 4800/2021, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2021

Παμπούκης Χ., Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, Γενικό μέρος- Ειδικό μέρος- Δικονομικό Διεθνές, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020

Τσούκα Χ. (επιμ.), Οικογενειακό διεθνές δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016

Φουντεδάκη Κ., Οι υποθέσεις γονικής μέριμνας στο νέο κανονισμό (ΕΚ) 2201/2003 : για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 2004

Άρθρογραφία

Απαλλαγάκη Χ., Οι ρυθμίσεις του κανονισμού 2201/2003 για τη διεθνή απαγωγή παιδιών, Αρμενόπουλος, 7 (2005), σελ. 1015-1024

Απαλλαγάκη Χ., Η εφαρμογή της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων στις ιδιωτικού δικαίου διαφορές που δε συνιστούν ασφαλιστικό μέτρο, Δ 2003.647

Βασιλακάκης Ευ., Η επιστροφή του απαχθέντος τέκνου κατά τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ια και τη σχεδιαζόμενη τροποποίησή του, Εφαρμογές Αστικού Δικαίου και Πολιτικής Δικονομίας, Τεύχος 10/2017, σελ. 866 – 876.

Βούλγαρης Ι., Η σύμβαση της Χάγης του 1980 «επί των αστικών θεμάτων της διεθνούς απαγωγής παιδιών, ΝοΒ, 1990, 14

Δεληκωστόπουλος Ι., Ο Κανονισμός 2019/1111 για τις γαμικές διαφορές, τις διαφορές γονικής μέριμνας και τη διεθνή απαγωγή παιδιών. Αλλαγές σε σχέση με τον Κανονισμό 2201/2003, Lex&Forum, 2/2021, σελ. 365 επ.

Διαμαντόπουλος Γ., Απαγωγή (διεθνής) παιδιών, εφαρμογή της Σύμβασης της Χάγης του 1980, προστασία του δικαιώματος επικοινωνίας, εφόσον δε συγκρούεται με το δικαίωμα επιμέλειας, ΕλλΔνη 1998, Τόμος 39

Δούμπης Ι., Καίρια ζητήματα ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου από την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης της Χάγης για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών (Κυρωτικός Νόμος 2102/1992), ΕλλΔνη 1/1998, σελ. 24 επ.

Κωνσταντινίδης Α., Γονική Μέριμνα και αρπαγή ανηλίκου, ΕλλΔνη 1984, Τόμος 25

Πίψου Λ. Αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας κατά τον Κανονισμό 2201/2003, Αρμενόπουλος 2005, τεύχος 2, σελ. 175-177.

Νομολογία

ΔΕΕ

Απόφαση της 2ας Αυγούστου 2021 επί της υποθέσεως C-242/2021 PPU, ECLI:EU:C:2021:640

Απόφαση της 17^{ης} Οκτωβρίου 2018 επί της υποθέσεως C-393/2018 PPU, ECLI:EU:C:2018:835

Απόφαση της 28^{ης} Ιουνίου 2018 επί της υποθέσεως C-512/17, ECLI:EU:C:2018:513

Απόφαση της 8^{ης} Ιουνίου 2017 επί της υποθέσεως C-111/17 PPU, ECLI:EU:2017:436

Απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2017 επί της υποθέσεως C-499/15, EU:C:2017:118

Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010 επί της υποθέσεως C-497/10 PPU, EU:C:2010:829

Απόφαση της 5^{ης} Οκτωβρίου 2010 επί της υποθέσεως C-400/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:582

Απόφαση της 15^{ης} Ιουλίου 2010 επί της υποθέσεως C-256/09, ECLI:EU:C:2010:437

Απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 2010 επί της υποθέσεως C-211/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:400

Απόφαση της 23^{ης} Δεκεμβρίου 2009 επί της υποθέσεως C-403/09 PPU, ECLI:EU:C:2009:810

Απόφαση της 2ας Απριλίου 2009 επί της υποθέσεως C-523/07, EU:C:2009:225

Απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2007 επί της υποθέσεως C-435/06, ECLI:EU:C:2007:714

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ	ΕΦΕΤΕΙΑ	ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΑ
136/2022	2/2022 ΕφΑθ	9457/2021 ΜονΠρωτΘες
54/2021	39/2021 ΕφΑιγ	242/2016 ΜονΠρωτΘες
48/2021	2352/2019 ΕφΑθ	1503/2015 ΜονΠρωτΑθ
434/2020	60/2018 ΕφΔωδ	443/2014 ΜονΠρωτΚω
927/2019	733/2017 ΕφΘες	2706/2013 ΜονΠρωτΘες
1030/2017	314/2017 ΕφΘες	9457/2012 ΜονΠρωτΘες
598/2015	180/2012 ΕφΑθ	340/2009 ΜονΠρωτΑγρινίου
1857/2011	1467/2012 ΕφΘες	
745/2011	1587/1996 ΕφΘες	